

HÍD

IRODALOM • MŰVÉSZET
TÁRSADALOMTUDOMÁNY

MÉREY KATALIN, BORDÁS GYÖZŐ,
JÓDAL RÓZSA ÉS B. FOKY ISTVÁN PRÓZÁJA

BRASNYÓ ISTVÁN ÉS JASNA MELVINGER
VERSEI

BÁNYAI JÁNOS, HÓDI SÁNDOR ÉS BENCE ERIKA
TANULMÁNYA

BOTKA FERENC ISMERETLEN
KOSZTOLÁNYI-SZÖVEGEKRŐL

KÖNYV-
SZÍNI- KRITIKA
KÉPZŐMŰVÉSZETI

2004
Október

HÍD
IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Alapítási év: 1934
LXVIII. évfolyam

E számot szerkesztette
Bordás Győző és
Buzás Márta

TARTALOM

- Mérey Katalin: Összefüggés (két novella)* 1305
Brasnyó István: Ó, ünnepek! Ó, ünnepek! (vers, II.) 1310
Bordás Győző: A Malaczkó–Procsi-ügy (dokumentumnovella) 1318
Jódal Rózsa: Érints meg! (novella) 1331
Németh István: Papírszeletek (esszé) 1345
Boda Olivér: Luna (vers) 1350
Jasna Melvinger versei 1355
B. Foky István: Visszavádítás (regény, X.) 1359

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

- Bányai János: Danilo Kiš Petrit fordít, és verset ír (tanulmány)* 1376
Hódi Sándor: Köszönöm, drágám! (tanulmány) 1382
Bence Erika: Vágtázás és poroszkálás (tanulmány) 1400
Bela Duranci: Naplóból 1408
Varga István: Két Eco-kötetről (Hat séta a fikció erdejében; La Mancha és Bábel között) 1414

IRODALMI MŰZEUM

- Botka Ferenc: Kosztolányi Dezső: Tere-fere (előszó)* 1425

ÖSSZEFÜGGÉS

Két novella

MÉREY KATALIN

LOURDES

Nagyon gazdag lehettem valamikor, mára már annyi mindent elfelejtettem, de még mindig van mire emlékezmem.

Emlékszem a csendre. Olyan nagy és mély volt a nyári esték csendje, hogy hozzánk hallatszottak a vonatok, és hallottuk a békák brekegését egészen messziről, az állomás közelében levő tóból. Békakoncert, mondtuk valamelyik olvasmányunk nyomán.

Hallom a nagymama hangját, ahogy ünnepélyesen mondja: megy a vonat, és ebben benne van minden: a ritka utazások varázsa, a robogás, a vagonok világokat összekötő csodája, a dübörgő mozdony halált hozó ereje, a gomolygó füst csipős szénszaga, a messze távolban összefutó sínek, amelyeken az ember nem mer átmenni, az olajos talpfák, a köztük csikorgó zúzalék, az itt-ott senyvedő, száradó gaz, mert a vasúti töltésen mindig valami száraz kóró kínlódik; benne van a nagymama fájós lába, a látni nem akaró szeme, az Anti, a Gyuszi meg az Imrc, a megmaradt három fia, mi, a három kislány, a torzsalkodás az anyámmal, az Öreg, aki nincs már . . . és hogy végre vége még egy gyötrelmes napnak; benne van a házunk, a kert, az udvar, benne van a város és az öreg templom, a nagy akácfánk és a nyár langyos utóíze, a közelgő éjszaka békéje, az alig mozduló szellő hűvössége, benne van az is, hogy hallottuk, hogy beharangoztak, hiszen ott, csaknem mifölöttünk nyúlt az ég felé az új templom két tornya.

Sok mindent elfelejtettem, de a Lourdesi Szűzmáriát és a kis ónpo-
harat nem fogom elfelejteni. Lourdesi Szűzanya, így: ou-val, e-vel, s-sel
és rövid ü-vel. Érdekes, sose kérdeztem meg, mikor járt a nagymama
Lourdes-ban, és miért nem dobta el ott a botját. Mert úgy látszik, nem
történt csoda, a nagymama lába nem gyógyult meg, és a szeme se akart
sehogy se megjavulni . . . hát hiába volt Lourdes-ban?

Tisztán hallom a sörétek hangját, ahogy a nagymama rázogatja őket
az üvegben. Kásásan, kicsit csikorgósan, tompán surrognak. Különvá-
logatva őrizte az aprókat, külön a nagyobbakat, és külön az egész
nagyokat. Üvegmosásra mindig az aprókat használta az ónpohárból, a
nagyobbak csak a nagyon piszkos üvegekhez kellettek, az egész nagyok
meg nem is tudom mire valók voltak, tőlük eltört volna az üveg.

Paradicsomfőzés.

Talán még fontosabb volt, mint a káposztasavanyítás vagy a szilva-
lekvárfőzés. Nem tudom, miért kellett minden évben annyi új üveg, nem
tudom, hova tűntek az előbbi évek üvegei, de tisztán emlékszem az
üvegmosás előző napi vizes, pancsolós ceremóniájára, a dézsákra, a
teknőkre, a szakajtókra, a padlásról lehozott pókhálós, poros paradi-
csomosüvegekre. Emlékszem a tragacon hazatolt paradicsom szagára,
mert a paradicsomnak néhány, igen, néhány napig állnia kell a kamrában.
Az orromban van a kotla alatt égő fahasábok füstje meg a só és az ecet
furcsa, fanyar, maró szaga, ahogy a nagymama súrolja a rézbográcsot;
látom, ahogy az apám hajlongva rakja a tüzet, látom, ahogy az anyám
az udvaron idegeskedik, izzad, kapkod, sűrög, és nagyon fontos. Látom
magamat is, ahogy a nagy pléhteknőben boldogan gyűjtöm a leázott és
a leáztatott címkéket. Arra nem emlékszem, milyenek voltak a címkék,
mi volt rájuk írva, csak azt tudom, hogy a húgom kaparintott meg
legtöbbet belőlük, ő volt a szemfüles. Ólvadozik, ólvadozik, üvöltötte,
és már tépte, vitte is. Újabb üvegekért örökké engem szalasztottak a
padlásra, és arra is emlékszem, hogy a kémény mögött a sarokban szinte
elrejtve egész halom vadonatúj piszkos üveget fedeztem föl. A címkéjük
miatt nagy mohón azokat hoztam le. Pontosan emlékszem, úgy voltak
fölállítva, hogy ne nagyon lehessen észrevenni őket, és valami sárgás-
barnás-vörös üledék száradt bennük. Látom a nagymamát, ahogy
meghökken, ahogy gyanakodva, furcsállva nézegeti a rossz szemével,
ahogy próbálja elolvasni a föliratokat, ahogy forgatja csodálkozva, hogy

hol szereztem, honnan hoztam, ahogy lemondón, beletörődve legyint, mert rájött. Látom, ahogy megfordul, és még görnyedtebben mossa az üvegeket. Itt van a fülemben, a szívemben az a kis bennszakadt hang a nagymama emlékével együtt, közben hallom, egyre hallom a söréteket, ahogy az üvegben egyhangúan keveregve, suszorogva forognak, ahogy a nagymama gépiesen forgatja, rázza, rázogatja őket.

Hány nyulat, fácánt vagy mit tisztíthatott meg a nagymama az öreg Kiss kocsmájában kislánként?! Mennyit hajladozhatott, pizmoghatott, nehogy egy sörét is bennmaradjon. Egyszer, amikor elnézett egyet, és megcsikordult a vendég foga, maga a vendég szedte ki a nagymamát az apja keze közül, mert hát mindig olyan nagyon nagy akaratú volt az öreg Kiss.

Görnyed a nagymama az udvaron a pléhteknő fölött, görnyedezek vele én is, a sörétek surrognak, és én sehogy sem értem, miért nem hallgatta meg Mária a nagymama imáját.

Nálunk lakott akkoriban a Gyuszi bácsi, a ki-kimaradó, nótás, keservesen mulatós, örökösen éjszakázó mézsáros nagybátyám, akiről azt mondták, hogy iszik, hogy sokat iszik, hogy iszákos, sőt részezes. Nem tudom, mit ivott, bort-e vagy pálinkát, sört-e vagy spriccet, de ma már azt mondanám, foglalkozási ártalom volt ez nála. Elfelejtődött a nagybátyám, elfelejtődött a nagyszerű kenőmájasa is, ami nálunk mindig először fogyott el disznóvágás után, és elfelejtődtek a nótái is, amiket éjjel hazajövet énekelt. A nagymama mindig nagyon sokat imádkozott érte, arra tisztán emlékszem, és arra is, hogy nagyon-nagyon bántam, hogy lehoztam azokat az eldugott üvegeket.

Az ónphár hozzám került, karácsonykor abba szoktam tenni a kukoricával, babbal, lencsével kevert búzát a hármas gyertyának. Most már én is csak erős fényben és nagyítóval tudom elolvasni rajta a föliratot: *La Grotte és N. D. de Lourdes*.

Nem baj, hogy a nagymama úgy ejtette, végső soron igaza volt, és az sem baj, hogy sörétet tartott benne, mert már nem látta. Az a baj, azt bánom, azt fájlalom, hogy úgy halt meg . . . hogy nem érte meg . . .

Mert nem ivott a végén a nagybátyám, Mária mégiscsak meghallgatta a nagymamát.

FÉNYES SZELEK

Megértem, hogy múzeumi tárgy lett a játékaimból, a porcelán babaszervizből, a csontborítású dominóból, amivel az apámmal játszottunk néha esténként. Múzeumi tárgy lett a nagymama ágya, az abrosz, amit az asztalra terített, az ágy mellett levő kutyás, vadászos falvédő, a sötétbordó, majdnem fekete ágyterítő.

Furcsa érzés . . . olyan, mintha az ember szembetalálkozna egykori önmagával. A tájmúzeumban az ember fölismeri az iskoláját, a táblát és a padot, a tintatartót és az olajos padlót, a vaskályhát, az otthoni kamrát, a pincét, a köcsögöket, amikben a nagymama tejet savanyított, a vaslábast és a kacsasütőt (így), ami ugyanúgy meg van drótozva, mint a nagymamái volt.

Múzeumba került az életem, az életforma, amelybe beleszülettem.

Megvan a tapasztott tűzhely a vízmelegítő kisbográcscsal éppúgy, mint nálunk a nyári konyhában, megvan a mosóteknő és a mángoló, mert mi r nélkül ejtettük. Bolyongok, nézelődöm, emlékezem. Boldogan ismerem föl a nagymama légyfogó üvegét meg a palackdugaszoló masináját. Mennyit kínlódtam vele, míg végleg félre nem tette, mert már nem lehetett parafa dugót kapni! Elragadtatva magyarázom a csodálkozó többieknek, mi micsoda, és csak akkor döbbenek meg, amikor rákérdeznek, hogy én ezt honnan tudom. Elsomfordálok, egyedül akarok lenni, de az udvaron mosakodó macska is emlékeket ébreszt. A kutyaház, a nyúlketrec is ismerős. A pincében ugyanúgy akasztották föl a polcot, mint mi, s tudom, hogy ez a csigák miatt volt. Ugyanolyan a kút és a vízpad, ugyanolyanok a kék meg a zöld vizeskannák, a szekrényben a horgolt csíkok, amiket az anyám kitartóan stráfoknak hívott, és az eszméletlenségig keményített, ugyanolyanok a tányérok, ugyanúgy megkoptak, ugyanúgy repedt meg némelyik. Mintha az egész Alföld minden gazdasszonya ugyanott, ugyanattól vásárolta volna az ugyanott készült porcelánt, edényt, egyebet.

Az udvar is megvan, a folyosó gondosan fölsöpörve, a fű szépen lekaszálva, a kutya szegény megkötve, a tyúkok rendben az ólban, a kapu behajtva.

Az iskolából hangfoszlányok. Lassan-lassan fölismerem . . .

Sose tartoztam közéjük, nem is tartozhattam, persze. Jóformán csak vén fejjel tudtam meg igazán, mi a fényes szelek és a fényes szelek nemzedéke. Csak egy gyönyörű népdalt dúdoltam, amikor valaki rám szólt, hogy ez a fényes szelek, és megkérdezte, honnan ismerem. Én csak a bunkócskát ismertem; nekem az a szegény kis gügye bunkócska jutott, együtt énekeltem a nővéremmel az iskolában, amikor magával vitt, mert tanítás után moziba mentek (a nővérem négy évvel előttem járt). Én a nehéz emberek közé tartoztam, de hogy ezt mondják rám, sokkal később, hivatali pályafutásom mélypontján és véletlenül tudtam meg.

Hallgatom az udvaron a dallamot, mint a rabmadár, ki-kitörnek a hangok, itt-ott megértem a szöveget is, és persze fölismerem a népdalt. A régi iskola diákjai összefutottak valahogy a skanzenban, és most ragyogó szemmel, keserves nosztalgiával énekelik. Egyikük vezényel, és ők rég múlt ifjúságuk varázsában, magafeledten, boldog elandalodással, mit sem tudva és tudatosítva, mit sem értve, mit sem érezve, rózsaszínű mámorban dalolnak.

Én pedig, íme, nem vagyok nehéz ember, mert amikor a bunkócskára kerül a sor, nem szólok, nem hóbörgök. Csupán fölrémlik előttem a múltból a Központi Iskola, az iskolaudvar, ahol a nővéremre vártam, az osztály, ahonnan moziba indultunk, fölrémленek a szovjet filmek, amiket nézettek velünk, fölrémленik, ahogy harsányan köszönünk: *Szabadság*, és ahogy együtt búcsúzóul elénekeljük a W. tanító bácsinak a bunkócskát. Mert a W. – vagy V. (nem tudom már) tanító bácsi benne volt, része volt, tett érte, és ha megkértük, csak úgy ömlött belőle a szó arról, ahogy a gőzhenger – ájtatosan és csupa nagybetűvel, méghozzá pirossal – megindult Keleten, és csak jött, és jött, és jött . . . Csendben és magamban csodálkozom, hogy vannak még élő, lélegző lények, akik a bunkócskát úgy éneklük, mint én a himnuszt.

Ó, ÜNNEPEK! Ó, ÜNNEPEK!

Pandan, 1994

BRASNYÓ ISTVÁN

Berkes Erzsébet emlékének

II.

KIVONULÁS

A forgószeél és a délibáb
lerombolt erődök, kastélyok
s templomok tornyát rakja
délidőn
a hőség parazsából,
s akik ezt hátukon
valóságként emelik,
mert fogalmuk sincs a történelemről,
nincsenek ábrándjaik,
tudatukban nem maradt hely
az illúzióknak,
csupán az ég szikrázó kékjét látják,
hogy éppolyan, mint a vizeskanna
zománca,
s ha egy szusszanásra megállnak,
csak a távoli fák koronájának
hűvösét sóvárogják,
abban a hiszemben,
hogy ott valami, a számukra is
érdekesfeszítő zajlik.

SZENT IVÁN-ÉJI TÜZEK

Kilencvenesztendős bátyánk csontváza
ugrik a lángokon át,
nyakában negyvenöt éves,
halott fiával.

És nyomukban ugranak lovaik,
a Gidrán, a Szellő
meg az a sztyepei mongol vakarcs,
amit az oroszok féldöglötten hoztak,
két rendesért cserébe.

És ugrik a szomszéd, aki
út menti keresztet emelt,
meg a másik, akit elgázolt a vonat,
meg a legény, aki katonaként
vízbe fúlt; érkeznek sorra
magányuk szélverte szállásairól.

Az is, aki agglegény maradt,
az is, akit a pálinka vitt a sírba,
akit villám sújtott agyon,
akit a lova rúgott hasba,
aki vérmérgezésben halt meg:
úgyhogy végül is itt,
rég és apró tüzek mellett,
megperzselődve, mint a denevér,
átlógva a túlvilágba,
fejfelé.

ZARÁNDOKÚT

Ahogy a naplementében
a kerek alól kifordul a világ,
s az ég szürkére válik,
mint a ráfok színe;
a hosszú út után a szokott környezet:
az udvar színét sem látta Szűz Máriának.
S akik dicsérték, sötét ünneplőben,

és látni vágyták, miként Szent Fiát,
 most hozzák magukkal az út
 szétterülve szállongó porát.
 És nádjuk levelén a szamár fognyoma,
 hogy: „Krisztus Urunk a földön járt” –
 ím, a bizonyíték. Valaha
 Szent Péter poroszkált nyomán.
 S hinni Máriát, Nagyasszonyunkat,
 Eszméjét, a Testetlen Valót,
 aki majd ínségünkben gyámolít,
 és szorultságunkban is megóv.

NAGYBOLDOGASSZONY NAPJÁRA VIRRADÓ ÉJSZAKA

Az égbolt csillantja glóriáját,
 a sötétség csillagok közt remeg,
 az éjszaka teli harsogással,
 százfelé lomb zizeg,
 az ablakok kitarva,
 homályos tükrük a Tejút önti el;
 a tarlókon lelkek járnak,
 neszükre léghuzat fülel –
 s korongja alatt
 a menny hajnalcsillagának
 a mozdulatlan terek:
 lefüggönyözött éjszaka,
 régi gyümölcsök illata,
 tenyerek elveszett melege
 a végtelent lepi be . . .
 érzi az alvó pőrén,
 mint süt fény át a bőrén.

BÚCSÚ

A legények hajukat beolajozzák,
a fésű nyomán aranykacsa csillan,
s most hová rejtsék
tétlen, súlyos kezük,
porlepte falak mellett
az utca hűvös oldalán.
De női selymek
és tarka minták röppennek a levegőben,
zsongás és csupasz karok:
hónaljak fészkei,
nyakszirtken sohasem látott tenger hulláma,
délszaki fényverés.
A porban
boszorkánycipők keskeny sarkú nyomai,
s a kocsút felett elszánt magasság,
amely a mézeskalácsok
tükrében villog.
A nyár ezüst üstje
forróságtól bugyborog,
s az ajkak rúzsos lenyomata lángol.

DÉLUTÁNI TÁNC

A padlóról kőolaj szaga
és a levegőben a pacsuli szaga –
a Föld izzadmányai,
s a besötétített teremben
hegedűhúr feszül:
zenekar készül okítani a füleket
a zárt ablakpaletták megett.
A nagybőgő, mint a legénykék
mellkasa,
magába fojtja a dörömbölést,
amit megvasalt kerekek vernek
odakinn, a kövesút bakhátain.
De majd ha az ezüstös veretek
sipításukkal felrázzák a teret,

s a pókok riadtan bevonják hálójukat –
 viharzás kerekedik,
 máris vihar dagad,
 magával ragadó:
 magával ragad.

KISASSZONY

A tyúkok tojásaik szertehagyják,
 s a kukoricások szálai sorfalat állnak,
 a föld kiaszott,
 szikráznak az ugarok,
 a barázdák göröngyei akár a sziklák.
 Csak a messzi házsor ünnepel,
 utcája zsibog –
 csupa aranyszín robbanás,
 ahogy a bumbardon dohog.
 De az aranyszín fonákján,
 ahol az aranyfüst elül,
 ünnep nem zajong,
 csak sietős munkát rejt el
 az okkersárga falomb.
 A nappal egyre rövidebb,
 fénye esthomályba fúl,
 és keresztutak pléhkrisztusára
 hamar ráalkonyul.

HALOTTAK NAPJA

Létezni sáros rögökön,
 nyurgára nőtt, agyas-fejes virágok között,
 olyan szélben,
 mely koszorúkkal gurigázik,
 és olyan hazában, amely csupa nyirok,
 s amelytől dermedtség járja át a csontokat.
 A mennyboltig innen nem nyílik kilátás,
 az ég egészen alacsonyan van,

szűk ösvényen megközelíthető,
s a jövő-menőkben ingovány.
De rengő húsú ós állatok
nyargalják be a nappalokat,
vagy az éjszakába szuszogva fújnak,
és súlyuk alatt felnyögnek a holtak.
Mamut, őstulok dobálja tagjait,
a masztodon a sárba hemperedik,
ezeket ha nyergeli rászédett gyerek,
mint aki árvízkor a háztetőn rekedt.

DÉLUTÁN MINDENSZENTEKKOR

Eső, melynek nincs alternatívája,
és megzilált füst marja a szemet,
és könnycseppen keresztül vetíti a látás
elmosódó torzképeket.
Mintha ólmot öntenének,
a lapály szertefolyik,
és mindent, mi az imént még létezett,
mozdulatlan tükrébe vakít.
S aki érkezne látogatóba,
most másfelé kerül,
szedi sietősen a lábát,
iparkodik a napszállat elől.
A virágok szirma összezárul,
őszök szíve elszorul,
vadászok járnak gyors kutyákkal,
s lövöldöznek a fák alól
az ég alá, a szél alá,
és elszáll a hang, visszhangtalan.

LUCA NAPJA

A pelyvát a szél szertesodorta,
minden súlytalan lett,
a vadludakkal elszállt a libagágogás:

időtlenység lett úrrá a világon.
A fagy a tűz mellé telepszik,
a vonatfüty a fákon fönnakad,
megzavarva a korai esteledést.
De vakvágányokon és vak barázdákban
távoli pályaudvarok visszfénye:
magas kerítést emeltek ide.
Mintha kívül őrség állana –
megfoghatatlan, sötét, fekete.
A vidék megtépázott terepszíne.
Akár ez is lehetne.

KARÁCSONY HAVAT VÁR

Hogy a betlehemesek az éjszaka
elbotladoztak Betlehembe,
s göröngyök fagyos pora
bakancsuk vastagon belepte,
a gyertyaláng sajjogva
az űrben szertepereg:
s a látomás soká tart,
akár az évezredek.
S aki gyalogosan
nyomukat követi,
fenyőfa illatából
bontakozva ki:
tudja, hogy semmi meg nem változott;
csupasz vesszők között a vad szél suhog,
mintha a járdát söpörnék
a tanyaudvaron.
S a tanyakapuban ott a világ –
messze néz hosszan
a semmi peremén ácsorogva
az öreg délután.

SZILVESZTERÉJSZAKA

Itt a Ré m üvölt! Itt a Ré m üvölt!
Sötétlő háttérből
havat önt,
árkokat teletölt,
karókat kidönt,
földúcolja a kerítéseket.
Az égbolt torlódik, megreked,
elnyel hunyorgó fényeket:
a világ úttalan út,
minden elszabadult,
s gazdátlanul tova fut.

A sötét ablakok alatt
tavalyról semmi sem marad;
csak a szél még a régi, a fergeteg,
és hó hull alatta, rengeteg,
s miként az álom, betakar.

„Gyakran jut eszembe Péterfy Jenő kijelentése: Mindenki, aki magyarnak született s így akarva, nem akarva vállalja szenvedésünket, kárpótlást kap azáltal, hogy Arany Jánost eredetiben olvashatja.”

Kosztolányi Dezső

A MALACZKO-PROCSI-ÜGY

Dokumentumnovella

BORDÁS GYŐZŐ

A hatvanéves Jung Károly
komparatista-néprajztudósunkra gondolva

Anno Domini: (1)864 eszt., Július hó 10-én. Ószivác.

Érdemes Bíró Úrnak, s Elöljáróknak, Keresztúron

– *Malaczko Ferko (kereszt levelében: Malaczko Ferencz, 36 éves) keresztúri lakos hitvesének és édesanyjának bejelentése alapján, kik az iránt tettek panaszt, miszerint Malaczko Ferko özvegy Procsi Ilonával buja és parázna életet folytatván, nem csak a népek botrányára, hanem saját vagyonuk kárára vannak, s családjuk iránti nyugtalanság is fenyegeti.*

Miután ily dolgokból a férj és nője között házassági viszályok is fölmerültek a Szent Egyházi Törvények szerint lesznek ítélendők, s az azok iránti intézkedés a Keresztúri Lelkészi Hivatal köréhez tartozik.

Ezért meghagyom az Érdemes Bíróknak és Elöljáróknak az illető görög-katolikus Tisztelendő Plébános Úrnak felszólítására, hogy azonnal és minden törvényes eszközt felhasználva hasson oda, hogy Malaczko Ferko és Procsi Ilona közti botrányos és buja élet szüntessen meg, és azokat az együttlakástól és éléstől tiltsa el, szóval, tartsák be mindazt, amit a Tisztelendő Lelkész Úr intézkedni és rendelni fog. Mindez pontosan és erélyesen teljesítsék!

*Manuilovics János
szolgabíró*

(Másolat)

Méltóságos Főispány Helytartó Úr!
Zombor

Alul írott tisztelettel jelenti, hogy a Megyei Közép Járás Szolgabíró-jának hivatalos felszólítása alapján Méltóságodnak benyújtani bátorkodom a következőket. (A ruthenizmusaimért, szlavizmusaimért – mert orthodox-latin theologiai intézetekben nevelkedtem – esetleg helyesírási hibákért előre is elnézését kérem. De én a megállapított tényeket szeretném Méltóságoddal közölni magyar nyelven, szavaim ki nem forgatása véget, de nem szegve meg a Gyónás Szentségét!) Jelzem hogy eredeti példányát ezen Jelentésnek Görögkeleti-Katholikus Rendünk Fönökségének már megküldtem.

*

Procsi Ilona a megboldogult Procsi János (Rom. Kath.) Keresztúri lakos özvegye, született Edelinszky, maga én előttem és helységünk Elöljárói előtt elösmerte két vagy három ízben, hogy a Malaczko Ferenczel volt buja és parázna több ideig tartó élete.

Ugyan aztat a Malaczko Ferenc neje előtt is, mintegy truccos szavakkal elösmerte, és megduplázta, két ízben is mondván: „Nem tizenkét, hanem tizenöt esztendeig élek vele, – soha nem is éltél férjeddal és nem is fogsz élni vele.” E kijelentést 1-ször 1864. évi janiárius 14-én (újév napján) a saját sógora és zsellére jelenlétében, 2-szor pedig későbbben, áprilius 24-én (húsveth másnapján) Malaczko Ferencz szolgája, Herbut Mihály előtt tette.

Malaczko Ferko anyja szerint, mintegy tíz esztendőnek czelőtt – azon alkalommal, midőn ő, az anya, fia és nyolczéves onokája Kuczurára lakodalomra együtt menvén (menje az apróbb két gyermekkel othon maradván) Edelinszky nevezetű nőt, de már Procsi hitvest, kocsijukra felvették, Ilona némileg részegnek tetetvén magát, előbb Ferko bajszát simogatni kezdé, majd orcáját is többszören érinté. Az asszony elmondása szerint, mivel a nő elől ült a bakon, még a lábát is Ferko fia alá toszkolta, mire az anya fiának megtiltá, hogy Ilonával a lakodalomban megpróbáljon tánczolni. Ferko ámbár nem tánczolt vele, de két ízben is együtt a lakodalomból eltűntek, és sokáig nem jelentek meg.

Eztet, az Ilona tettjeit, a Malaczko Ferko anyja a Ferko nejének kinyilatkoztatta, de az férjének egy szót se mert a száján kiejteni.

Ezen idő után a Procsi Ilona nem csak Malaczko Ferkossal alattomos buja és parázna életet vezetett, hanem másokkal is tartott.

Egy ízben, este sötétedés után a mészáros fagyú ládájában bujálkodva talált rá a férje, a sógora és egy Esküdt, majd lámpával, a férj szüntelen káromkodásai közepete vezetett haza.

Nem csuda, hogy gyermekeinek, kiváltképpen lányának más lányok az anyja rossz viseletét a szemére hányták. S midőn a leánya őtet megintette, az anyja nemhogy elfogadta a leánya tanácsát, még föl is pofozta.

Két évnek ezelőtt Procsi Ilona és Malaczko Ferko összebészéltek, hogy a szontai búcsúba mennek Ferko ösmerőséhez. Ferko az útra előre kiküldte az Ilonát és kocsijára őt felvette. Visszamentőkben Ilona mondta a Ferkonak, kérdezze meg a nejétől, volt-e ő nálok (. . .) (két sor elmosódva). Hiszen az emberek mondják magával volt. Erre a Ferko kegyetlenül megverte az asszonyt, még korsót is hajított utána. Szegény nőnek a Ferko szülei részéről jött segítség.

Procsi Ilona 1862. év után t. i. férje halála után még sokkalta bátrabb volt a Malaczko Ferkossal való buja és parázna életben. Nem egyszer a neje szeme láttára fogta meg a kezét és valami rossz mulató helyre, vagy házába elvezette. Vízialomba, meg más falukba multságokra. Bujaság végett elcsábította, úgy hogy Ferko a házi szükségéről is elfeledkezett.

Annja és neje szeme látására tulajdon buzából két mérőt Ilonával a vízialomba elvitt, tulajdon kenderéből 14 keresztet Ilonának adva. (Bizonság Bucskó János hitvesének elmondása Biró Úrunk és Elöljáróink előtt.)

Több ízben zsírt, hust, vagy más egyebet, vagy loppal vagy nyilvánosan Ilonának elküldte.

1862. augustinus havában Illon a Ferkot Kuczurai búcsúra elcsábította, s ott vele mulatott, s másnap a nép láttára fényes nappalon kocsin, és két lovakon az Illon udvarából a Ferko kihajotott. Mindezt a szomszédok közölték Ferko nőjével, aki minderről meggyőződven 5 hétre rokonnyainál elhagyta. Melyek után a Ferko a nejéért eljött és őtet haza vitte.

Egy ideig a nép zugolódása miatt Ferko Illonhoz nem ment. Egy rövid ideig béke volt, de a szituációt ismerve, a Ferko esze mindég Ilona után ment.

Az Illon pedig szemtelenül üzengetett a Ferko nejének, hogy Ferko a boszorkányok hatalmában vagyon, és ötet senki meg nem mentheti mint Ilona, mert ő azon segíteni tud.

A Ferko neje a vén asszonyoknak hitelt adott, hogy Illon a boszorkányok segítségével urát tév utra térítette, és azt is elhitte, hogy ezért veri, meg részeges, merthogy neki a boszorkányok dirigálnak.

Illon azt is meghagyta, ha neki Ferko neje egy ezüst huszast megszerezne, ő fog neki vrácsálni, és akkor nem fog inni és mindig othon leszen.

De a Ferko neje tavasztól őszig huszast megszerezni nem bírta.

Ilona szomszédja Bucsó János neje azt tanácsolta, haggya a Ferkot és házasodjon meg özvegyiségben.

Erre az Illon így felelt: „Hogyan házasodnék én, amikor tudom, soha olyan férjet nem kapok mint Ferko. Jöjjenek csak – mondá – a pallásomra és nézzék. Nekem mindenem megvan a Ferkotól, a mit csak a szívem kíván!”

Szegény Ferkonak öreg anyja látván, hogy Ferko fia többet az Illonál mint otthon tartózkodik és buja és parázna életet szemlátomást vele folytat, eljött alúl irotthoz, mint akkori káplányhoz panaszra, de én ötet elutasítottam az akkori Nagy Tisztelendő Luszkanczi Vazul Plébános Úrhoz, azon szavakkal, ő reá tartoznak az ilyen esetek, de ígéretet tettem, fiát közlegő húsvéti gyónásban jó útra vezetni el nem mulasztom.

De ő hozzája, mint kicsit hirtelen emberhez, elmenni nem akart.

A Procsi Ilona azonban a Malaczko Ferko házába szüntelenül járkálván, hogy Ferko annyát és nejét a hiedelembe megerősitse.

Egy tavaszi éjszakán eljött kertjökbe és a szép salátát, melyet Ferko anyja 1863. száraz esztendőben szüntelenül öntözte, egészen összegázolta. Más nap pedig midőn Ferko anyja az elszenvedett káron kezét tördöste és búsult, korán reggel az Illon ott termett és a Ferko anyja panaszára azt felelte: „Lássá – ezt a boszorkányok tették, ha a Ferko én nálam nem aludt volna, elvitték volna ötet.”

Kevés napok mulva Ilona Ferkot ismét három napig magánál tartotta és midőn az anyja ötet az Illonnál kereste, az Ilona azt mondta: „Lássá,

ötet most a boszorkányok elvitték, de én ötet vissza térítem.” Azzal előrevén holmiféle babonás eszközöket annya előtt a kémény alatt valamiket égetett, és az öreg asszonyt haza küldte avval az ígérettel, hogy Ferko nem sokára otthon lésson. A Ferkonak pedig, kit ő a palláson elrejtett, meg mondta: haza menjen.

Ferko neje látva Ilona hamisságát, de szólni Ferkonak mit sem mervén, szív fájdalomtul megbetegszik. Ilona rászedi a Ferko anyját és nejét, hogy valami ismerős vracsarához Bajsára menjenek Ferko nejének orvosságot keresni.

A vracsara tartván az Isteni fő akarattól, nem akart semmi olyast adni szegény nőnek, mitől, mint azt Illon kívánta – elveszen, csak annyit szólt, sorsa már régen meg van írva. Csak valami vizet adott, hogy abban fűroszködjön.

A nő jobban nem lett, mert a szíve mindig fájta a férje után. Ezért Szent Tamásra vitték olyan vracsarához, aki kevesebbet tartván Istentől, mint a Bajsai, adott neki valami fekete keveréket, inni valót három napra.

Midőn a szegény nő már másodszor ivott abból a gyógyító vagy inkább ölő szerből, a hasa majd felpuffatt, majd leapatt, majd megint, úgyhogy a nő már magáról sem tudott. Erre össze szaladtak a szomszéd asszonyok és nem adtak többet inni. Amikor ismét eszméletéhez tért, javasolták az Istentől kérjen segédelmet. És aztán jobban lett.

Ősz felé meghalt Ferko 71. éves édes atya, a kinek szintén Ferko (Ferencz) neve vala. Procsi Ilona a halott házhoz menvén arra szólítá föl Ferko anyját, hogy ezüst huszast a szájába betegye, akkor ő vrácsálni fog, s a fia se bort, se pálinkát nem iszik, se a háztól el nem megyen.

Az öreg asszony nézván a fia jövődöbeli megjavulását este a halott test körül ülő nép elöl elötotta mind a gyertyákat, és a huszast a hót férje szájába dugta: s kimondta a varázsszót, mit Illon mondott neki: „Lethe.” És ezután megint meggyújtá a gyertyákat. Illon ezután szólt Ferkonak, hogy az annya mit csinált. A Ferko pedig megparancsolá nejének, hogy azt a huszast apja szájából kivegye. Míg az annya nem volt a virrasztó néppel a Ferko neje is eloltotta a gyertyákat és kivette az ezüst huszast és odaatta a Ferkonak, és ettől bizonyosan nem más-hova, mint Illon markába jutott. (Mint később Illon kivalotta, iljen huszast jó tartani magánál az embernek, mert akkor az ítélő Bírák és

Szolgabírák megkegyelmeznek. Illonak pedig már volt dolga a Kulai, Ősziváci meg Zombori Bíró Urakkal és Szolgabírákkal, mintahogyan arról a Méltóságos Főispány Úr is bizonyosan tud.)

Egy pár hét múlva a Ferko szeretőjénél Procsi Ilonánál egy határórt talált, aki miatt annyira megharagudott, hogy azt a házbul kihajította, az Illont meg roszt indulatától elkezdte verni, de mivel az a térgyire borulva kérte a bocsánatot, hogy ő csak vrácsált a katonának a verést abbahagyván, a babonás ládáját további dühében felvervén és kiborítván, sok minden onnan előjött. Úgy mint: egy zárt lakat, véres cérnák, bőregér lába és állának csontya, gyermek kezéből csontocskák, nagyobb és kisebb tűk, búza és más gabona szeme, mindenféle füvek, Ferko fejéből hajak, mindenféle fonalak . . .

Mindezt nekem Ferko testvér elmondta, nem a gyontatoszékben, mikor azért jöt hozzám, hogy megvalja, ő valóban meg van Procsi Ilonától babonázva. Mondtam, a Jó Istenhez kell fordulnod, fiam, de ő azért átment a Dunán ellenszert meg orvosságot keresni. Onnan vissza térvén monta, megszabadult a babonáságtól és szépen majd hat hétig a nejevel élt. Panasz nem tétetett, se meg nem ujitatott, és én ennek örültem.

Ferko nem csak az anyja és neje, hanem komája, az alulírott és a Nagy Vazul előtt az Ilonára mindent elmondott, kivalotta, miként ötöt az Ilona magához csábitotta, és neki babonázta, miképpen ötöt három napig a palláson elrejtve tartotta, miközben fejét háromszor mosta és hajából minden izben nyirt és magának eltette.

Itt halotta azt a kiabálást meg oljko orditozást menyecskéktől, kik még férjeik katonáskodnak, viselősek lettek és akkor Illon az méh gyümölcsüket elhajtotta azon tükel. Előbb bekészitet sok vizet, majd pokrocokkal beboritota ajtot és ablakokat és, két lámpát gyujtott. Azon leányoknak, kik valamejik legényel megsaladkoztak előbb ugyancsak némi szereket, inni valókat beadott, hogy gyermek tőlük elmenjen, és ugy a szégyent elkerüljék. s. a. t.

Ezen ügyekben volt Illonnak dolga több kösségi Bíróval, de soha el nem íteltetett és meg nem korbácsoltatott. Sőt, jártak hozzá lányok Veprovácrol, Szelencsárol és Telecskárol, meg én mit én dudnám honan nem. Mindenki tutta, hogy a csatorna-canalís parton az also kapuhoz kel menni, mert ott házak nincsenek, nincs ki lása őket.

Ezen idő közben, míg a Ferko a nejevel rábeszélésemre szépen élt, a Procsi Illon mindenféle jeleket hagyott a kis kapuban meg a tyukol és istáló mellett a Ferkonak, bizonyítván, hogy telhetetlen természetének és kivánságának nincs határa. És többek által üzengetett, hogy ha ő még egyszer a Ferko kezét megfogja, soha többé őtet el nem ereszté.

1864. évi januárius 10-e vagy 11-én midőn Malaczko Ferko volt a Kulai Jegyző Úrnak bizonyos szolgálatot tenni volt, lovat eladni, utközben Illon megvárta, és az áldomásívás révén már kissé megrészegetett Ferkonak a kocsisa, t. i. Nagy Miklos előtt valami szerrel megittatta.

Ezen időtől Ferko újra kezdett járni Illonhoz, és mindeneket, mit előbb kivalott tagadni kezte. Egyszoval, esze felfordult, az anyja és neje ellen gorombább és irgalmatlanabb lett. Januárius 12-én Ferko Illonnál megtaláltatott, s ekkor mondta a neje Illonnak: „Te ringyó, már 12 esztendeje, hogy tőlem a férjemet elvetted”, mire Illon Ferko és zsellére előtt felelé: „Nem 12, hanem 15 esztendeje, soha se éltél vele és nem is fogsz élni.”

Mikor panaszra jöttek több izben magamtól elutasítottam és az öreg Kuczurai Esperes Úrhoz küldözgettem, de 1864. febr. 3. napján, mivel nagy tél miatt oda nem mehettek 2 Eskütt jelenlétében magamhoz idéztem. Miután előbb Ferkot lelkében megintettem és megdorgáltam vétkes, gyalázatos és parázna életért és az ezekből kifojo következményekért és károkért, kérdezém, meg tudna e jobbulni. És felelé hogy meg. Már akarom el bocsátani akarván a Juhász Esküdt mondá: „De ha nem, kapsz botokat.”

Illon már várakozván kihalgatására a másik Esküdt jelenlétében mondá Ferko nejeének: „Most vetted meg az ágyat magadnak. Majd meglátod, ezután milyen életed lesz az uraddal.” Mire a Ferko neje ezen erős szavakkal: „Kurva boszorkány vagy, az Isten ezért meg fog verni.”

Illon is tőlem megkapva a lelkészi oktatást megígérte a jobbulást. De Juhász Esküdt neki is mondá: „Ha nem, kapsz korbácsot.”

Ferko még ezen az éccakán Illontól feluszítván a csardákból hozott cirok nyalábbal, nejét kegyetlenül megverte és rajta minden darabot eltört. És verés közben nejét minduntalan kérdezé: „Fogod-e kurvázni Illont?” 4 napig feküdt a Ferko neje, de se nekem se község előljáróinak e sérelmet hetekig ki nem nyilatkoztatta.

Alig mulik el néhány nap Ferkot a testvér bátya, az onkléja (?), és a Procsi Ilona két sógora – kik az egész népre nézve veszedelmes és botránys életnek és a gyülekezet háborgásának szerettek volna véget vetni – Illonnál megfogták a Ferkot. A feljebb említett négy ember őket a faluházhoz megkötözve vezették és eskü által bezáratták.

Én mit sem tudván ezekről más nap mise után álmélkodék, midőn látom hogy őket hozzám vezetik és jelentik, hogy ismét együtt megfogták.

Jön velük a Bíró és az Esküdtek is.

Kérem Ferkot, így tartottad meg a szavad?

Kifogást tesz, hogy csak valami fejszéért ment. Kérdezem, miért éjszaka. És miért nem külted a szolgádat? Erre nem tud felelni. Kérdezem továbbá: miért van bekötte kezed? Mert a sógor megsebzett. A sógor pedig tanusítá, késsel támad rájuk, amikor el akarták fogni, és saját kísitől sebeztetett meg.

Végül mondám neki: „Látod Ferko, mivel nem tartottad meg a szavadat magad magadnak szabtal büntetést” – és kiutasítottam.

Erre bevezetik az Illont, akinck lánya othonrol hozott papirja van a kezében. „Instancia.” Azaz kérvény, s ott a végzés a Járásbeli Szolgabiro Úr aláírásával, hogy népgyógyítói tevékenysége engedélyezett. Ő meg hogy a Ferkot gyógyította köszvényyszerü náthából. De a te lábad miért van bekötte? Mert átestem az also grádicson – mondá.

Neki is megmondtam aztat, amit a Ferkonak is és a parokiából kiutasítottam.

A Biróhoz és az Esküdtekhez pedig eképpen szóltam: „Lássátok, ez a nő a Szolgabiró Úrra hivatkozik, kitől fedezéke vagyon, amaz pedig meg van sebesülve, a neje pedig mindek ellenére, azért könyörög, ne bántsátok. Javasolnám, mert már megkapták, amit érdemelnek, szabadon bocsássuk, hogy meglássuk.”

És ezzel a vádlottak, a tanuk és a Bíró meg az Eskütek tőlem elmenének. De ime egy fertály óra múlva ismét jönnek hozzám az előljároság tagjai, Procsi Ilona szomszédjai és Ferkonak két rokona, és az előljáros az előterjesztik, hogy az egész Kereszturi népnek romlására való botránys életet vezető személyeket, Ferkot és Ilonát, büntetlenül el nem bocsájthatom. – A népek, ki miattok sok kárt vallottak – mondá az egyik előljáros – ránk támadtak és azt kiabálják, mit érünk mi a falu

házában, ha nem vagyunk képesek ilyen botrányos és az egész népre nézve veszedelmes személyeket megbüntetni.

Erre felelém: „Tegyetek amit akartok, ők maguknak elégséges büntetést szabtak azzal hogy mindenki megveti őket és már se rokonai, se szomszédai se akarnak hozzájuk szólni.”

És ezzel ismét elmenének és miképpen bünteték meg őket én nem tudom.

De azt tudom, hogy népet össze nem dobolták.

Ferko neje, Anna mivel félt, hogy férje rajta a botokat megboszulja, nem mert a férjéhez menni, és ezért kért engemet hogy a község előljáráival őt a szegények othonába bekvártélyozzuk. Rendeletet 1864. II. 2 szám alatt kiattam. Így kapott lakást és élelmezést, pedig, mint mondá, 18 évnek ezelőtt 200 pengő forintokat a házba hozta.

De az Ilona ahelyet, hogy megszűnt volna Anna életét rontani a Ferkot megint magához csábította, ellenem pedig panaszt tett a Te.tte.s Járási Szolgabíró Úr előtt, azt a hazugságot eléje terjesztvén, hogy én rájauszítottam az egész népet, meg verettem és hogy azóta sem nappal sem éjjel békét neki nem hagynak.

Minderre nézve a Te.tte.s. Szolgabíró Úr neki hitelt adott és az Elöljáróknak azt a rendeletet adta, hogy a népeket tiltsák el a háztól és ötöt békén hagyják.

Ezen rendeletnek Ilona megörült és dicsekedett, hogy kapott a Szolgabíró Úrtól privilégiumot Ferkoval bátran élni.

Denunciációk és panaszok az Ilonára és Ferkora az anyja és neje részéről soha meg nem szüntek. Én irtam esetükről Te.tte.s. Járásbeli Szolgabíró Úrnak, Te.tte.s. Járási Főszolgabíró Úrnak és Fő Tisztelendő Esperes Úrnak Kutzurára (ezen jelentések mellékelve 1., 2., 3.) de a Szolgabíró Úr által a privilégium Procsi Ilona részére vissza nem vonattott. Amikor ezt nekem az Illon bemutatta, még egy oktatást megadtam neki és végezetül két esküt előtt t. i. Pavlovics András és Szalotay Mihály előtt, aug. havának 22. napján, montam: „Tudod te Ilona mit, végtére azt mondom neked, ha szavaimat nem fogadsz, vagy természetednek nem parancsolhatsz, kurválkodjál, nem bánom, de csak azt mondom neked, Ferkoval ne társalkodjál, ötöt békével hagyd. Külömben az Esperes Úr ígérete és a népek akarata szerint mindég kapsz templom előtt korbácsos büntetést.”

Ezen megintés után az Ilona nem bátorkodott Ferkoval tulajdon házában összejönni, hanem választott magának arra való qurtét bizonyos özvegy Nagy Annánál, szül.: Molnár. Bizonság erről a Cselovszky Mihály bejelentése.

Aug. 23-án az Ilona megintése után való napon, Illon pistolyt kért Csizmár Andrástól. De az jó keresztény létére nem adta és engem is megintett, örözködjek tőle mert a Tisztelendő Urat agyon löni készül.

Jó keresztény emberünk, Cselovszky Mihály okt. 13-ik, vagy 14-ik napján panaszt tett nálamnál, hogy ötet neje elhagyta, mert nem engedi annyához, fönn említett Nagy Annához járkálni, ahova Procsi Ilona és Malaczko Ferko bujaság és paráznság végett össze jönnek. 17-én pedig hallottam egy bizonyos embertől, hogy Ferko ismét az Illonnal volt, és Illon nem ad az én intésemre és meghagyásomra, hogy a Ferkot magától elkergesse.

Csizmár György fiától ifj. Csizmár György bőrkereskedőtől, ki járja a vidéket, afelől győződtem meg, hogy Ilona botrányos viselkedése miatt nem csak a Kereszturi 5000, hanem a 2500 Kuczurai lélek, sőt egész bácskai népének fölháborodását váltotta ki, merthogy erőszakkal nőtől a férjet, annyától fiát, gyermektől attyát és háztól a gazdát elvenni nem szabad.

Ezért én Procsi Ionát okt. 23-án a község előljárói és szolgái által elfogattattam, bezárattam és már több általa elrontott nő személynek megjobbulási példája végett büntettem. Nem kívánván, hogy 15-öt reája üssenek, hanem csak a szokot birói porciót, és ezt a község előljárói az én kívánságomra véghez vittek.

Én tehát, igazán mondva, nem büntettem, hanem az ő nyakasága, mely miatt bocsánatot nem csak nem akart kérni, de még szembeszált és durczáskodott velem, holott ha bocsánatot kért volna, könnyen én tőlem nyerhetett volna.

2-szor: büntette ötet Malaczko Ferkonak a neje, ki miután az Esperes Úrtól én nekem levelet hozot, amejben az Esperes Úr meghagyta ne haggya magát, hanem forduljon szembe azzal a bizonyos nővel, az nyilvános hejen meg is tette, ez év húsvét harmadik napján. És amikor a Ferko neje a pappal, mármint alulirottal fenyegette, az Illon pedig megfordult és mesztelen egész övig a valagát kidülesztette és azt mondta: „Na, enyit félek a paptól.” Sok nép és oskolás gyerek szemeláttára. És

czekre tanította a 14 éves lányát is, ki hetekel azelőtt Ferko nejére és Zsilnik Mihály nejének és több fiuk szemeláltára háromszor mesztelen valagot ki dülesztete.

Valóban csudálatra és nevetségre méltó dolog, hogy a 19-ik században egy olyan istentelen botrányos és szemtelen személy számára – Ügyvéd találtatott. De én megbocsátom Ügyvéd Úrnak, mert nem tudja kit pártol és micsoda ügyeit hajtani elkezte. Kulai és Ósziváci ügyvédek tudván jól botrányos életét, az ügyet elvállalni nem akarták, ezért kén-telen volt Zomborban keresni.

De vajon megjobbult-é ezen büntetések után és szól-é igazat az Ügyvéd Úrnak? Oh, dehogyan megjobbult, dehogyan megjobbult! Ahelyett, hogy a bíró büntetése után hozzám eljött volna, hogy szégyenébe sírt volna, még ezen pajkos szavakat felém irányozta: „Ha megkezte a szalonnát, most vágjon még egy szelctet belőle, de jobban fog ez fájni a Ferko nejének, meg a Ferkonak, jobban mint nekem és Magának is.”

Már hazafelé menet egy köteles által megüzente Ferkonak, fogja be lovait, mert szivesen menne vele Veprovácra. Ferko lovait befogta és az uton Illont felvette. Látta ezt Lábos András Kereszturi káplány.

Ferkoval is beszéltem, tagadta, meg azt is, hogy januárius 21-én, meg februárus hó 7-én, meg 16-án (Dzsudza György Ilona zsellére maga jött el hozzám és eskü alatt monta) Ferko Ilonával több órán át volt, Ferko csak azt hajtogassa, nem lesz életem a nőmmel, míg valaki az Illon nyakára nem hág.

De maga Ilona is mondta Dudás György neje előtt, hogy amig az Anna, Ferko neje térgyén borulva nem fogja kérni, addig nem lesz férjével jó élete.

Én miután emberi és lelkési kötelességemnek eleget tettem, de mi tévő lehetek e gonosz természet ellen, mert ez oljan, mintha lovamnak azt mondanám: erigy ki a legelőre és legelj ottan, de be ne menj a buzába. Mást már nem mondhatok neki, mint: „Te fogsz bűneidért az Isten előtt felelni.”

Május 5-én Sz. György napra is magához ebédre el csábitotta. Tehát erőszakot vesz a parancsolataimnak. Ugy látom nincs teljes eföldi igazság, mire bizonyíték, hogy több becsületes férfinak bünbe esett nejét is egy-két korbácsol tartani akartam, de Szolgabíró Úr, ki most ellenem állt, tiz-tiz pengővel megkenekedvén megbocsátot, s azt mondta ő majd

elintézi a vad Kereszturi Orosz pappal. Mintha keresztény személyekkel sose lett volna dolgom.

Egyéb iránt ezen megtörténések és az Illon részéről, az ellenem tett koholmányok és hazugságok vizsga alkalmával nap fényre fognak jönni, mert a kösség vót Bírája 1862-tul egészen 1864. esztendő végéig, hivatalából kifojólag, ruthén nyelvezettel mindent leirt.

Végezetül:

Ezen Procsi Ilona botrányos tetei elmondásának utána teljes reménységgel vagyok, hogy a Méltóságos Főispányi Helytartó Úr ezen vakmerő és botrányos személyt, ki nem csak a Kereszturi és Kuczurai, hanem egész Bácska népét botrányozza, egyházunk segédletével ő neki valamilyen pokol fészek (Domum correctionis) egy néhány évekre biztosítatik, gyermekei pedig (kiket egyébként is Procsi György becsületes, jámbor, példás keresztyén viseletű nagybátyjok nevel) gyámság alá helyeztetnek. Így szüntetvén meg egész Bácskai népnek szajhája, megrontója és vracsarája parázna életét.

Bölcs és megfontolt rendeletet várok, Magamat pedig Isten akaratyára bízom!

Maradok tisztelettel, Keresztuton, Május hó 19-ik napján 1865.

Legalázatosabb szolgája:

Szanits János

Plébános

*

Szánits János Plebános Úrnak!

Bács-Megyé, Keresztúr

Szánits János kereszturi Plebános fenti Jelentését további rendeletbe és végzésbe ajánlva a Hivatal egészében magáévá teszi.

Jerkovits Antal

rendi jegyző

Zsumberak-Krizsevci (Križevačke Eparhije), Május hó 29-ik napján, 1865.

*

Önmagamnak naplójába!
(Ószláv nyelvből fordította B. Gy.)

Elmúltott fél esztendő, Rendi Házunk minden intézkedésemet helyesnek találhatta. De a Méltóságos Főispán Úrtól, vagy a n. b. Hivatalától semmi válasz. A nyugtalanság forrása Keresztúron, hogy Malaczkó Ferenc és Procsi Ilona azóta is buja és parázna, a népeket botránkoztató életet él.

Újakra állni tisztelettel nem tudtam. Kérni fogom ezért Rendünk Főnökségét eltávolításomra, leváltásomra, áthelyezésekre, mindegy! Akár a kinevezésem a Rendi Hivatalból való megvonását is, hogy kolostorba vonulhassak, és írhassek sok-sok oldalt, mi Keresztúron jó és rossz történt!

Istenem, add meg, de előbb ítélkezz felettem!

J. S.

Keresztúron, Mindenszentek napján, 1865.

ÉRINTS MEG!

JÓDAL RÓZSA

– Olyan a bőröd, akár a fokföldi ibolya levele: egyszerre lány és kemény, puhán kínálkozó és kamaszosan, hersenve ellenálló; ha hozzáérsz, ujjaddal megpöccinted, ha megbököd, kölykösen rugózik egyet, s máris felveszi eredeti alakját. Ezek az apró, lány pihék viszont, ez az ezüstös . . . vagy inkább aranylón fátyolszerű . . . valami . . . Megőrzítesz, te! Még mindig megőrzítesz.

A nagy, puha, befogadó ajkak lágysága. A nyelv ismerős, langyos síkossága, maga körül megpörgő virgoncsága. Ahogy egyetlen nyalintással birtokba veszi szabályos felső fogsorát, s aztán egyenként veszi sorra az elefántcsontszín, gyerekesen cakkos szélű rizsfogait. A bal, enyhén kitüremkedő szemfognál egy lehetetnyit elidőz. Ilyenkor ő megrezzenve gondol apró szépséghibájára. Ezt nem lehet megszokni. Hiába tudja, hogy szép a fogsora, kiálló szemfoga miatt ma is, évek múltán is, valahányszor társaságban önfeledten felkacag(na), gépies mozdulattal, szégyenlősen azonnal szája elé kapja a tenyerét. Hiába ismételtette annyiszor a társa is: „Úgy szeretem ezt a huncut kis fogincádat!” Most a nyakára siklik a szája. Az apró, hol gyors, hol meg „andalgó”, „játszogató” puszik, vadul oda-vissza iramló, majd szívó-szippantó-birtokló csókok nyomán csakugyan úgy érzi, teste merő fokföldi ibolyalevéllé változik, amelynek minden apró pihéje, szőröcskéje égnek áll a vágytól. „Nézz rám, Baba!”, hallja a fulladt hangot, s tudja, mi következik. S olyan borzongatóan jó, hogy tudja. Hogy már *előre tudja, sejtí, várja*. Ahogy egymásba mélyed a két szempár, a megkívánás megszépítő kódén

át csodálatosan nagynak, tisztának és tengermélynek látja a másik – szemüveg nélkül most vaksin, szeretni valóan védtelenül hunyorgó – búzavirágkéek szemét. De már le is kell hunynia a magáét, mert most az ő szemét, súlyos, nagy, Greta Garbó-s szemhéját, ívelt szemöldökeit csókolgatják, simogatják, becézik. Könnyű kézzel átfutnak a homlokán, a halántékán, játékosan megpogogtatják az orrnyergét, orrcimpáit. „Ejnye, de jó kis kocsonya!”, mondják, majd egyenként, gyors egymásutánban „kinyalintják” az orrlyukait (ez kikerülhetetlenül mindig megnevetelti: micsoda ötlet: az orrlyukait!). Már tudja, s szinte remegve várja, hogy most meg a füle következik. Előre érzi a hegyes, kemény kis nyelvnek a fülkagylóba való behatolását . . . De nem. Ezúttal először két ujjal sodorintja meg a fülkagyló porcogós „ereszét”, meg is rágogatja kicsit; játékos kölyökkutya módjára szeretettel cibálni, „marcangolni” kezdi az ékszertelen fülcimpát; micsoda ötlet: még morog is hozzá, sőt kaffog, egyszerűen meg kell pukkadni a nevetéstől . . . s végre . . . no végre! . . . fürgén-váratlanul behatol a fülkagyló titkos labirintusaiba. A gyönyörűségtől végigfut hátán a hideg.

Egy ideig csendben fekszenek egymás mellett, összeborulva. Elszorul a torka, amikor eszébe jut, de persze nem mondja ki: „Hiányozni fogsz.” Büntudatosan megsimogatja társa rövidre nyírt, fiús frizuráját.

Az, mintegy új erőre kapva, az ő nagy, dús, sötét loboncába fúrja a fejét. Áhítatosan megforgatja, megfürdelti benne az arcát, keze fejére tekeri a fürtjeit, „indiánosan” hátrasimítja a hajzúhatagot, gyeplőként megrántja, hátrarántja, majd meglehetősen durván előredöntve fejét, a szemébe rázatja . . . Játszik vele.

– Szeretlek – mondja a szóke, s rövid körmű, szép formájú, erős kezébe emeli a barna bal mellét, amelynek aranybarna bársonyán lágy, távolian mély csipkészetű tündérhálóként sejlenek át a halványkék verőerek.

Olyan jó hozzáérni. Bárhol érnek egymáshoz, az maga a boldogság. Pedig Andrea nem szép. Már nem is túl fiatal. Szeme alatt alig észrevehető szarkalábak. Orra markáns, kissé túlméretezett, enyhén mitesszeres. Mennyi ideje gyűjti, gyűjtögeti már magában az erőt, hogy egyszer nekidurálja magát, szól neki, figyelmezteti, és kinyomkodja barátságból; de most már késő . . . Milyen érdekes ez a test. Mintha két össze nem illő félből lenne összeragasztva, találmokra összetákolva. A szép formájú, arányos felsőtest a különös, egyáltalán nem mindennapi,

öntörvényű egyéniséget sejtető érdekes, okos fejjel, s ez a nagy fenekű, széles medencéjű, vastag combú, gödrös húsú, Courbet-san nagy hasú alsó fél a szerencsére ismét jó formájú, erős lábszárral és a kecses ívű lábfejjel. De mit számít mindez? A (volt) férje valóságos Adonisz (volt), mégis annyit értett a testi szerelemhez, mint tyúk az ábécéhez. Vagy csak a hozzá való kulcsot, kulcsocskákat nem találta sehogyan sem, akárhogy is kereste? Ha kereste egyáltalán. Nem, nem is nagyon kereste. Talán csak a lelegején. A legeslegelején. Aztán sietve, lustán, gyáván, sértetten rásütötte, hogy frigid, és passz. Igaz, mielőtt elhagyta, kegyesen még adott neki, maguknak (?) egy „próbaidőt”. Estéenként – clójáték címén – lelkiismeretes alapossággal véresre dörzsölte a puskaporszárz csiklóját, mindenféle megalázó helyzetet kényszerített rá és önmagára – undorító, undorító – kékre-zöldre fogdosta, dögönyözte a mellét . . . Ááh. Jobb nem rágondolni . . . De az új asszonnyal állítólag jól megvoltak. Megvannak? . . . Lehet, hogy mégis benne volt a hiba. A passzivitásában. A felkészületlenségében. A fel nem ébresztett érzékiiségében. Hiszen ő szerette a férjét. Szerellemmel szerette, alázatosan, és kamaszos rajongásában gyönyörűnek látta, tökéletesnek . . . de úgy látszik, az nem elég. Nem elég! Két passzív, mindenben a másakra váró emberből nem lehet egy szerencsés pár . . .

– Szeretlek – ismétli a szőke konokan. – És te?

– Én is, én is – hadarja, s már maga sem tudja, mit higgyen magáról. Nem akar most gondolkozni. Boldog akar lenni. S tudja, hogy az is lesz. Andreával – mindig.

Most a keze van soron. Minden ujja, ujjbegye, gondosan gyöngyház-fényűre lakkozott körme külön-külön, újra meg újra, betelhetetlenül. S ő is érzi a langymeleg, párnás, puha szájbelsőt, a fogak éles végű ívét, a szabályos, erős metszőfogak simaságát, síkosságát, a szájpaddás bordázatának útvesztőjét, a torok titokzatos forró mélyét . . . Majd a tenyere . . . A csuklója. Ezt gyengéden meg is harapják. – Itt ver a szíved. Hogy ver! Egyszer, meglásd, átharapom ezt a törékeny csuklódat, és kiszívom a véredet. Összekeverem az enyémmel.

Közben Orsolya göcögve kacarászik, majd valósággal nevetésbe fullad, mert Rea fejét már erőszakosan a hónaljába fúrta, jaj, úgy csikland! – Úgy csiklandsz, te, te majom, Maki Rea . . . Ki a majom? Hát natürlich te, Maki Rea, Csimpánz Rea, Orángután Rea . . . Hogy mondd? És

Kapucinus Orsi? Lehet. Az bizony könnyen meglehet – mondja, felfújja a pofazacskóját, és megpróbál majom módra makogni, fintorogni, ugrándozni. – S mialatt a széles hencseren kacagva-kacarászva huzakodnak, le s fel hengergőznek, Orsolya előtt hirtelen megképzik egy másik fekhely, egy széles, éppen csak felállított, nagy ügyel-bajjal egymásba illesztett csapágyú vagy mijű dupla ágy első közös albérleti szobájukban, amelyet a vőlegénye hosszas keresgélés, utánjárás után bérelt ki. Apu – vasúti szállítmányként – már meg is küldte előre a bútorát, a hozományát. (?) Áh, miféle hozomány *azokban* a nincstelen időkben! A legszükségesebbeket a magáéból meg a nagymamáéból. Persze igazágtalan lenne, ha most elhallgatná maga előtt is, hogy azért volt közöttük néhány nagyon szép, megőrzött darab is, például a hajlított lábú, intarziás rózsafa asztalka, a két rokokó fotel, amelyek egyikének esett csak ki időről időre az egyik szépen faragott lába, meg az ebédlőtükör a milliányi apró mozgó, mozgatható faragvánnyal ékes kolonnádjával, amelyet úgy gyűlölt naponta letörölgetni . . . Zsolti maga ment ki mindenért a vasútra, hazaszállíttatta a cuccot, s aztán meghívta őt is, hogy – addig is – nézze meg jövőendő otthonukat. Sokáig rakodtak, szöszmötöltek a háziniéniék frissen festett lakásában . . . S akkor Zsolti hirtelen rátette kezét a vállára. Egymásra néztek. Zsolti akkor már tudta, sejtette, hogy nehéz lesz vele. Túl volt már néhány kurta-furcsa visszautasításon, síró-könyörgő haladékkérésen. Mégse tágitott. Szegény. De akkor . . . S ő is váratlanul úgy gondolta: hiszen már csak néhány hét. S valami váratlan, erőszakos *kíváncsiság*, amely erősebb volt minden belénevelt, éveken át rettegve sugallt prudériánál. Később sokszor visszarávedt arra a keserves emlékü délutánra. Ha Zsolti csak *egy kicsit* türelmesebb, belátóbb, ügyesebb. Ha *kivár*. Ha nem rohanja le, ha tovább babusgatja. Akkor – talán. De úgy? Csak úgy? *Rettenetes volt. Döbbenetes és viszolyogtató.* Akkor látott először férfi hímtagot. Megigézve bámulta, és szólni sem tudott az undortól. Azt a kapkodást, birkózást, azt a rohanást! Sosem fogja elfelejteni a pillanatot, amikor vőlegénye *elkapta* az ő döbbsent, rémült, önmagából kifordult, eltorzult arcát, hányingerrel küszködő pillantását, amint rámered . . . rámered arra a büszkén, vörösénkéken-lilán, kövér-duzzadtan, holmi kidagadó erektől vagy micsodáktól ékesen, fényes-csillogón, nedvesen és önelégülten ágaskodó – valamire, arra a valamire, amit szegény feje mint valami nagy-nagy, ritka, gyönyörű

ajándékot kínált fel neki, de ő hanyatt-homlok megfutamodott előle. Zsolti akkor nem is ment utána, ott maradt a csak félig rendezett, félig üres, még belakatlan, mészillatú hűvös lakásban, nyilván mélyen megbántva, értetlenül és megalázottan. Porig sújtva. Akkor kellett volna kenyértörésre vinni a dolgot, és szakítani. Mindkettőjüknek jobb lett volna. Mindkettőjüknek . . .

– Olyan a vállad, Orsi, mint a foszlós kalács – mondja Andrea, és simogatni kezdi a vállát, csupasz, napbarnított karját. – Anyám még sütött húsvétként – de utóbb már csak akkor – szép, fényes héjú, barnapiros tejeskalácsokat – gudúcokat. Nagymama hosszúkásra, varkocsosra fonta őket, anya viszont addig tekergette, hajtogatta, dugdosta, ragasztgatta befelé a végeiket, míg csak „konty” nem vált belőlük. Olyan egyformákra szabta őket, mint a katonákat. Én már csak a péknél vásárolok holmi túlkelesztett, szivacsos puffancsokat. Mind a két öreglány remek szakácsnő volt, mégse becsültem őket.

– Miért? – kérdi Orsolya, és felül.

Andrea gyengéden visszanyomja, csókot lehel az cnyhén szeplős orra hegyére. – Miért, miért? Ha én azt tudnám. A családban apám volt az észkombájn, és én rá akartam hasonlítani. Mindig lenézte, csepülte az anyámat, mert csak szakközépiskolája volt. Pedig ő se végzett egyetemet, csak egy gyorstalpaló főiskolát. Azt hiszem, kisebbrendűségi érzésben szenvedett ökelme, azért kellett állandóan bizonyítania. Az esztét, a férfiasságát, az ügyességét . . . No hiszen! Kevés kétbalkezesebb férfit ismertem az én jó apámnál. Még az antennát is mindig anyám szerelte fel, igazította meg, ha kellett, mert az öregnek, ugye, tériszonya volt, főbiái, mit tudom én, mi mindent talált ki a maga megkímélésére. S közben vicceket gyártott anya rovására. A kövér, elhanyagolt, lompos anyuci, aki, ugye, csak „ilyesmikhez” ért, míg ő, noná, csupa magasabb rendű dologhoz. Ha így visszagondolok rájuk . . . Anya bármihez nyúlt is, sikerült neki. Olyan virágoskertje volt . . . öklömnyi rózsái, virágkülönlegességei: pompázatosan kihívó császárkorona, Kleopátra túje, japánsás, begóniák, tarka hibiszkuszszövény, nagy tölcserű halványrózsaszín angyaltrombita, egész ágyásnyi vér- és aranyszínű kánna . . . hogy a csodájára jártak. Amikor elért bennünket a hét szűk esztendő, a semmiből is képes volt csodaebédeket, valóságos lakomákat varázsolni. Pl. rájött, hogy nevetségesen olcsó lóhúsból titokban milyen egészséges,

jóízű „baromfileveseket” lehet főzni, persze jól bezöldségelve, karfiollal, zellerrel, hajszálvékony házi metélttel szelídítve, minden. A főtt húst aztán gyorsan megdarálta, mert apám meg nem eszi, ha rájön a turpisságra, s másnap tejfeles, majoránnás húsos kockát talalt vele. Emlékszem a sütőporral könnyűvé, kiadóssá tett, csokipudinggal, habosra vert margarinnal, darált tökmaggal és napraforgómaggal töltött, vizespiskóta-alapú tortáira, a házilag gyártott gyümölcsfagyijaira, amelyekkel degeszre tömhattük a bendőnket, és alig került valamibe. Tudott varnni, meszelni, ő parkettázta ki a házunkat, amikor felújítottuk, ő lakkozott fehérre minden ajtót, ablakot, amelyeket itt látsz . . . Mégse volt jó. Mégis csalták. Legalábbis ő maga szentül meg volt róla győződve, és a lelkét kimérgelődte, kisírta miatta. És mert örökösen bántották, kinevették, ócsárolták, nem akartam rá hasonlítani. Én ugyan nem! Olyan akartam lenni, mint az apám, aki mindig olyan elegáns volt, mintha skatulyából húzták volna ki (persze anyám mosta, vasalta, keményítette az ingeit, inggallérjait, vasalta élesre nadrágjainak élet), társaságba járt – persze anya nélkül – bölcseket mondott, gazdasági és politikai ügyekben mindig naprakészen tájékozott volt, olvasott . . . Hát így.

Orsi átöleli Rea derekát. – Csak ennyi? Ennyi elég hozzá?

Rea fürkészve nézi, feláll, rágyújt. Felteszi a szemüvegét. Egyszeriben szigorúbb, markánsabb lesz az arca.

– Tudtam, hogy egyszer megkérdezed.

– Baj?

– Bajnak nem baj. Csak éppen . . .

Rea megáll az ablaknál, kinéz. Fújja a füstöt.

– Nézd . . . Ha nem akarsz . . . Én . . .

– Nem is az . . . Hanem. Tudod . . . Hát . . . Talán . . . talán magam sem tudom. Annyi *minden* lehetséges. Például sokszor nevetve mesélték az enyéme, hogy nálunk mindenki fiút várt. Először is, másodszer is, harmadszor is. Apám gögösen hangoztatta, hogy neki, az ő családjában, csak fiúk szülehetnek. Előre meg is vetette a kék babakocsit, a kék kisbabaplédet, a kék kaucsuk játékokat . . . Még meg sem születtem, de már minden előre megvásárolt cuccom égszínké volt. Az ultrahangot akkor, nálunk, még hírből sem ismerték . . . Nekem még pólyám is volt. Nefelejcské pólyám, fehér selyem rózsabimbókkal díszítve. Csipkebetétes kék kispárnám, horgolt kék kocsitakaróm, kék rugdalózóim, vat-

tabetétes kék házikabátkám. Ezt sokszor elmesélték. Talán túlságosan is sokszor. Ismételtették. A vendégeknek, rokonoknak, boldog-boldogtalannak mindig újra és újra elmesélték, hogy fiút vártak, hogy meg voltak róla győződve: az leszek. Később irigykedve észleltem, milyen nagyra tartják az öccseimet, csak azért, mert fiúk. Én is meg akartam felelni. Azt akartam, hogy szeressenek. Hogy az apám szemében *valaki* legyek.

– Érthető.

– Nem, nem érthető . . . Én már semmit sem értek. *Ezt* a legkevesbé. – Megsimítja Orsi lábfejét, leül melléje a heverőre. Aztán felugrik, megint sétálni kezd le s fel a szobában, újabb cigarettára gyújt. – Tudod, cgyyszer . . . Még a gimibe jártam. Bulit rendezett valaki az osztályból. Sokan összejöttek, nem osztálytársak is. Kint rendezték a „ranson”. A szülők tapintatosan (a vén ribancok!) hazaautóztak, hogy zavartalanabul mulathassunk. Hát nem mondom, elég zavartalanok voltunk. Berúgtunk, mint a csacsi. Akkor megerőszakolt egy idegen. Egy először látott fiú. Tudom, ma már ez semmi. Lehet, sokunknak akkor sem volt az. De bennem egy világ omlott össze. Átvágtam a kerteken, árkonbokon át törtettem, csörtettem haza, ő meg utánam . . . s közben is . . . talán többször is . . . Huzakodtunk, verekedtünk, téptük, rugdaltuk, haraptuk, pofoztuk, leköpdöstük egymást. De lehet, hogy ezek már csak az én fantazmagóriáim. Úgy összekeverednek bennem a dolgok. Kaptam egy jó kis idegösszeomlást. A szüleim cipeltek ginekológushoz, pszichiáterhez, mindenki faggatott, ígéretett és fenyegetett, hízelgett, vigasztalt, ajnározott és felpofozott . . . Sokáig nem is voltam hajlandó beszélni, talán nem is tudhatták, mi a bajom . . . Talán. Utána soha többé nem vettem fel lányruhát. Hiába vásároltak drága, divatos, bidres-bodros, fodros nejlonsodákat . . . De rajtad azért szeretem látni őket! Te vagy az én Babám. Az én Kisbabám!

– Egy volt szomszédasszonyom, a Zsuzsi, három gyerekkel hagyta ott az „urát”, mert állandóan részegeskedett és . . .

– Verte?

– Nem . . . Azt nem hiszem . . . Bár ki tudja? Az ember sokszor nem is sejti, hogy . . . Ugye. Csak durva volt hozzá. Talán. Erőszakoskodott olyankor. Piszkálta. Csúfolta. Gyötörte. Basáskodott vele, vagy mit tudom én. Mondják, sokáig azt sem engedte, hogy munkába álljon.

Tulajdonképpen nem . . . nem is tudom. Csak hát . . . az a sok szóbeszéd utána.

– A pletyka! A mindenható pletyka.

– Hogy tulajdonképpen a barátnője miatt hagyta volna el a férjét. A Nadrágos Lili miatt. Meg hogy már évek óta tartott a kapcsolatuk. Mondd, lehetséges, hogy ilyesmi csak utólag derüljön ki? Unmöglich! Hát hogy élnek ezek az emberek?! Az anyósa akkor „kitálalt”, és mindenféle zagyvaságot összehablatyolt róla keservében. Például, hogy a menyé már lánykorában tele volt falusi praktikákkal, és úgy kötötte volna rá magát a fiára, hogy a havi vérzéséből cseppentett a kávéjába. Mondd, te hiszel az ilyesmiben?

Rea nevet. Pralinével kínálja Orsit.

Orsi élvezettel harapja ketté az egyik patkó alakú csokit, megnézi a töltelékét. – Rózsaszínű. A zöldet jobban szeretem – mondja kényeskedve.

– Találsz itt mindenfélét. A sarki boltban nem kaptam semmi jobbat. Jó kemény, mi? Máskor Milkát veszek.

Orsi újabb pralinét halász ki a papírzacskóból, kettéharapja, megnézi. – Narancsos – jelenti, és elfészkelődik a díványpárnákon. – Valahol olvastam . . . meg hallottam is . . . hogy . . . hogy erre születni kell. Hogy hiába akarsz te más lenni, ha már a génjeid . . . a génjeid, hát nem borzasztó? Erre predesztinálnak. Ha már az anyaméhben eldőlt a sorod . . .

– Átkozott gének! Átkozott, hülye anyaméh! Teszek az egész mindenségre! – Andrea csap egyet a kezével, s leveri a pralinészacskót. Aztán letérdel, és büntudatosan összeszededegeti a szertegurult, már olvadó szemeket. – Ne haragudj. Sorry, Baba.

Orsolya vörös, mint a paprika, gyér szeplői lángolnak. Hirtelen, kapkodva, másról kezd hadarni. – Tudod, mesélik, hogy a dédanyám annyira rettegett a férje részeg „szertetetrohamaitól”, hogy valahányszor a kedves virágos kedvében tért meg valahol éjfél után a kocsmából, kávéházból, bordélyból vagy honnan, és a jogait kezdte követelni rajta, az én dédikém maga, illetve a hosszú, míderes, turnűrös selyemszoknyája köré gyűjtötte a gyerekeit.

– Éjfélkor? Míderben? Meg vagy te buggyanva? . . . Méghozzá egyenesen a bordélyból hazatántorogva? Ugyan már!

– Hát mit tudom én, mikor és honnan? Így hallottam, na. Így szól a családi fáma. Hast du verstanden? Szóval dédi a szoknyája köré gyűjtötte a gyerekeit – egyik kicsi, a másik pici, volt belőlük úgy négy, öt – és éjnek évadján gyerekestül átrohant, bezörgetett a szomszédba. Szinte magam előtt látom a jelenetet: elöl, hápogva kacsamama fut, utána libasorban, rémült tapiskolással, zsinatolással a halálra vált kiskacsák. Volt, hogy az öreg – persze akkor még dehogy is volt öreg, sőt, a családi krónika szerint nagyon is jóképű volt! – kirántotta a bugylibicskáját, vadászkését, gyíklesőjét, díszkardját, vagy tudom is én, mijét, úgy kergette aztán utca hosszat. Kész cirkusz. Ráadásul az öreg – már megint öreg! – Kalmár tele volt szeretőkkel. Ein echter Don Juan! . . . Az ángyikám szerint dédi volt a hibás. Engednie kellett volna az „urának”, utána hadd horkoljon kedvére. A részeg disznója. Ha már ezt a sorsot választotta. Választotta! Lehetett is akkor választani . . . Te mit szólsz hozzá?

– No comment.

– Néha arra gondolok, hogy ez a mi frigiditásunk . . .

– Nem vagy te frigid!

– . . . netán családi. Hogy úgy mondjam: örökletes. Lám, a nagymama is, aki anyám korai halála után felnevelt, tele volt előítéletekkel, homályos félelmekkel, furcsa óvásokkal. Valahogy mindig a férfiaktól akart védeni, megmenteni. Pici koromban a cukros bácsiktól, suttyó éveimben a szemtelen, minden adódó alkalmat kihasználó, buta lányokon gyakorlatozó undok, pattanásos, onanizáló kamaszoktól, nagylányként minden lehető és lehetetlen épkezláb férfitől, aki szerinte mind csak arra les, vár, azon ügyködik, hogyan deflorálhatja.

– Szép kis idegroncs lehetett az öreglány.

– Jól eltolta az életét, az lehetett a baja. S ami neki nem sikerült, azt szerette volna nálam jóvátenni.

– Mondhatom, kiváló módszert választott. Csoda, hogy nem kerültél a diliházba.

– Nagyon boldogtalan volt. De engem szeretett. Szeretett!

– Úgy szeretett, majd megevett. Akár egy anakonda. Aki körülfon, nem ereszt, megfojt a szeretetével.

– Nagyon egyedül volt. Én már öregen ismertem meg. Akkor már nemcsak a férfiaktól tartott, hanem mindenkitől. Pedig szép volt még

mindig, férjhez is mehetett volna újra, de hallani sem akart róla. „Még mit nem!”, mondta. Meg: „Még csak az kellene! Amikor az az egy is tévedés volt . . . Falsch! Ganz falsch!” Utolsó éveit nekem szentelte. Valóságos tízparancsolatot állított össze a számomra: mi mindenre ügyeljek, ha nem akarom, hogy *méltatlanok* a közelembbe férközhessenek, a testemet vagy a gondolataimat, az érzéseimet birtokolják. Azt akarta, hogy – szabad legyek, független – örökkéig.

– Szabad? Az ember sohasem szabad. Vagy másnak, vagy a saját érzékeinek, érzéseinek, elképzeléseinek, a saját fixa ideáinak – tulajdonképpen a *sorsának* a rabja. Nem, kedvesem, nincs szabad ember ezen a földön! . . . De most ne ezen törd azt a szépséges, fürtös fejcskédet! Megállj, huncut! Most majd én ejtelek rabul! Vi-gyázz, manőver indul! Védekezz! – Meghengergeti társát a díványon, aztán hirtelen ötlettel felemeli a jobb lábát . . . Végtelen gyengédséggel fogja két ujjá közé a karcsú bokát, ölébe veszi, majd az ismert gyermekjáték szerint sorra veszi – a lábujjait. – Ez elment vadászni – mondja, és szájába veszi Orsi tojásdad alakú, mesterien kipedikűrözött, gyöngyházfényű lakkal kiszínezett nagyujját. Nagy odaadással nyalogatja, szopogatja. Orsolya nevet.

– Jaj, te . . . mit csinálsz?!

– Ez meglötte . . . Olyan lábujjaid vannak, mint a milói Vénusznak. A második ujj hosszabb. A kor szépségideáljának megfelelően.

– Azért találok magamnak olyan nehezen cipőt. Emiatt a gyönyörű, neked tetsző második ujj miatt.

– Ez hazavitte és megfőzte . . .

– Úgy szopogatom . . . őket . . . akár a . . . jégcsapokat – suttogja Orsolya a gyönyörűségtől el-elakadó lélegzettel.

– Nem. Hanem mint az – eperfagylaltot . . . Ez megette. Valósággal felfalta a szemtelenje . . . Ennek az icike-picikének meg nem maradt az égvilágon semmi, de semmi belőle. Egy falás sem! . . . – Ugyanazt játssza el barátnője lábával, mint kisgyerekek párnás, ügyetlen kis kacsóival szokás. Miután végigcsókolgatta, simogatta, nyalogatta, harapdálta a gömbölyű kisujját is, birizgálni kezdi a talpát, köröz rajta, aprókat nyomogat egyes pontokon, akár az akupresszúrában szokás, ujjával könnyedén végigzongorázik a testén, oda-vissza, oda-vissza, majd, a játékszabály szerint, a hónaljban köt ki, ott csikland, csipked, csókol és

harapdál. – Bezseri-bezseri-bezseri . . . Hm? Nos? Bezseri-bezseri-bezseri . . . Erre szaladt, erre szaladt . . . Merre szaladt, jaj, merre szaladt?! . . . Itt a háza, itt, itt, itt!

Sokáig, sikongva nevetnek, hemperegnek egymáson.

– Most a köldökömet – kéri Orsolya élvetegen. Szemét lehunyja.

– Érdckes, hogy szereted! Ez bizony, kis drágám, alighanem de-vi-áns – szótagolja Andrea vidáman, majd, éppen csak leheletnyire, nyelve hegyével megérinti társa köldökét.

Orsolya összerándul. – Még! Még! – suttogja önfeledten.

– Kéred?

– Igen. Kérem, kérem, kérem! Sőt: parancsolom!

– Akkor pedig nuku. Itt nincs parancsuralom. Vége. Konyec.

– Na megállj!

Megint egymáson hemperegnek, simogatják, csipkedik, csókolgatják egymást. Orsi leszorítja Reát, s most ő ad neki egy hosszú, mély, érzelmes nyelvvel puszit. Aztán mint a cicáknak, az állát kezdi vakargatni. Andrea dorombol. Orsolya két kicsiny, hegyes keble ott imbolyog a másik orra előtt. Az nem is állhatja meg sokáig, bekapja az egyik rózsapirosra gyúlt, mereven elálló bimbót. De már egymásba is bajmolódtak, egymásra fonódtak. Kezüik, sarkuk, térdük, szájuk, nyelvük, nedveik egymáson és egymásban, szenvedélyes, birtokba vevő, meghatott és megadó-önfeladó kéjfakasztott könnyük, nyáluk csurran, élélvező jajgatásuk hosszan visszhangzik, orgonál, majd lassan, nehézkes-fájdalmasan elül, megül a virágillatú szobában.

Csend, verejtékszagú zihálás, gondolattalan, súlytalan elalélés. Egy kis előjáték a halálból.

A falióra mechanikus percenéseinek neszére Orsolya hirtelen felül. Megrázza csigás hajsátrát, kábán, lélektelenül bámul az órára.

– Már ennyi az idő?

– Ráérsz.

– Vacsorát kell adnom a gyerekeknek.

– Ne félj, megtalálják a frizsiben a fogukra valót.

– Te ezt nem érted. Így is alig vagyok velük.

– Lehet, hogy még örülnek is neki.

– Mondom, hogy nem értesz hozzá. *Fogalmad sincs*, mit jelent nekem a családom.

– Mégis, szerinted most mit kellene csinálnom? Viháncolni az örömtől, hogy csak egy hét múlva látlak újra? Ha . . . ha netalántán nem gördül ismét akadály *ritka szép* pásztoróráink elé? Nem veszed észre, hogy újabban egyre több a – meglehetősen átlátszó – kifogásod?

– Hát a jövő héten tényleg nem tudok jönni . . . Sőt alighanem az utána valón sem.

Rea megragadja Orsolya karját. – Van valakid?

– Ugyan! . . . De arra nagyon szépen megkérlek, hogy többé ne hívjal a munkahelyemen!

– Mi feltűnő lehet abban, ha egyik nő a másikat . . .

– Mi a feltűnő? Majd én megmondom neked: a szenvedélytől el-elcsukló, a rajongástól *ragacsos* hangod! Kezdenek bent furcsán nézni rám.

– Valamikor a lelked fenekéig meg voltál hatva ettől a *ragacsos* hangtól. Valamikor, amikor még benne voltál a – szarban. Akkor még rinnyálva bizonygattad, hogy mennyire . . .

– Kérlek.

– De hát mi történt? Nézd . . . a mi helyzetünket vagy vállalja az ember, vagy . . . Énrám, énhozzám már régtől fogva, enyhén szólva, furcsán néznek, furcsán szólnak, furcsán viszonyulnak, de nekem ez – ennyi!

– Neked könnyű – mondja a barna, és belelépve a kádba, sietve tusolni kezd.

Andrea szenvedélyesen átkarolja. – Egyetlenem – sottogja, és nem bánja, hogy a haja neki is csuromvizes lesz. – Nem adlak . . . úgysem adlak senkinek! Orsicska . . . Orsikám . . .

– Eressz! Lekésem miattad a buszt.

Mialatt kapkodva szárítkozik, öltözködik, a másik űzötten, tehetetlenül figyel, ott téblábol körülötte. – Annyit mondj csak: férfi vagy nő?

– Tessék?

– Mintha nem értenéd.

– Honnan veszed, hogy én egyáltalán . . .

– Ez az én nagy orrom, látod? Váratlanul megorrintotta. Tudod, vannak jelek . . .

Orsi hirtelen átöleli, belecsókol az izmos nyakba. – Nagyon fogsz hiányozni!

Andrea megkövülten bámul rá, aztán mintegy álomban kezd önmaga körül forogni, ténferegni, vaktában kapkodni, kapadozni ide-oda.

Orsolya gyanakodva figyel, közben fésülködik. – Mi bajod? Mit keresel?

Andrea, még mindig vaktában, belekotor a fürdőszoba polcán sorakozó flakonok közé, találomra kiemel egyet közülük és – belespriccel társa arcába.

Orsolya felüvölt. – Te örült! A férjemhez szeretnék . . . Mi ez?

– A férjedhez? Hazudsz! Nincs is férjed. Rég otthagytott. Egy fiatalbért. Egy szebbért. Tüzesebbért. Egy másikért. Egy *másikért*, hát nem érted?! – Találomra még egyszer ráspriccel.

– . . . szerettem volna visszamenni . . . Ha visszavesz . . . még . . . már . . . Mi ez a borzalom? Jujj! Rea! Nem látok. *Nem látok, te hülye!* Segíts! Ez éget! Süt, éget, éget! Hallod? Valamit . . .

Andrea megragadja Orsit, meghúzza a fogantyút, s a záporozó víz alá nyomja a fejét. A fej merő pezsegő hab, az arc alatta szinte láthatatlan. A vérző arcból, szájából bugyborékolva törnek elő a szavak.

– A gyerekek miatt, hát nem érted?! Hiányzik, és hiányzik nekik . . . Az apjuk. Nekik. Én . . . Rea, segíts! Fáj! Úgy fáj, *mar!*

Andrea sír. – Hülye. Te hülye, hát miért nem mondtad?! Miért nem mondtad, miért nem utaltál rá akár egy szóval is? . . . – Dörzsöld! Dörzsöld te is. Itt a szappan. Fogod? Fölfelé tartsd a fejed . . . Hadd nézzem már, mi ez? Hátha nem is víz kell hozzá? Hátha nem is szabad vízzel érintkeznie?! Istenem! Te bolond! Bolond! Úgy se kellesz annak. Hiszen megmondta százszor: valahányszor hozzád ér, akár a hűtőládát tapogatná. Hogy hideg vagy, frigid vagy, érzéketlen. Nem ezt mondta, nem ezt vágta annyiszor a posztóba? És te nem azt bizonygattad, hogy – fáj veled? Hogy talán túl erős hozzád? Vagy te vagy – szűk . . . valami görcs . . . talán hüvelygörcs . . . vaginizmus, vagy mit tudom én . . . valami ilyesmi, nem értek hozzá. Talán lélektani alapon . . . Nem látok. Nem látok a könnyeimtől . . . Mi a csuda lehet ez? Olyan apró betűs a magyarázata . . . Nem ismerem. Mintha sose láttam volna ezt az üveget. Hogy került ez ide? . . . Nem szabad visszamenned. Semmi értelme. Hidd el. Minden előlről kezdődne. Nem megoldás. Cicuskám! Baba! Nem lesz semmi baj. Nem *lehet* baj, *nem akarom!* Mindjárt utánanézek . . . Mindjárt . . . Talán . . . Várj csak . . .

– Kérlek, hívd ki a mentőket. *Kérlek!* És siess! Siess! Ez egyre rosszabb. Hát nem érted? Nem érted?! *Tönkretettél*, Rea! Lehet, hogy örökre *tönkretettél*. Pedig én nem miattad . . . Én csak a gyerekeim miatt . . . szeretném abbahagyni. Abbahagyni, ha lehet. Nem és nem szabad megtudniuk! *Ezt nem!* Jaaajj! . . . A fenébe! A fenébe! Nem igaz, hogy nincs segítség! Nem igaz!

– Most már . . . Le sem tagadhatod. Most már akár vissza is mehetsz – hozzá. Hozzájuk. Rajtad van a *jelem*. Örökre eljegyeztelek, Orsi. Szerelmem.

PAPÍRSZELETEK

N É M E T H I S T V Á N

BIOROBOT

Forduljak bármerre, a velem szembejövők rágnak. Nem a fogatlan öregek, hanem az erős, ép fogú fiatalok. Közülük főképpen a lányok. Ez a helyzet mind Tokióban, Ulánbátorban, Párizsban, Budapesten, Újdelhiben, Chicagóban, mind Zentagunarason. Az utcán való kérődzás állítólag Amerikából indult el, de már nemcsak ott kérődznek az erős és ép fogú fiatalok, hanem a világ minden utcáján, sőt most már a templomokban, az opera-előadásokon, a temetőkben és természetesen a tévé képernyőin is. A teheneket megértem, és már gyerekkoromban megszoktam, hogy kérődznek. Ez nekik nem valami rossz vagy csúnya szokásuk, és nem a szellős és tágas prériről, az ázsiai pusztákról hozták magukkal, hanem eleve ilyenek, ilyenek születtek. Befalják a szénát, lenyelik, azután, ha gondolják magukat, felböfentik, újra megrágják, s most már úgy nyelik le, hogy ne kelljen többé felböfenteniük. Említett gyerekkoromban valósággal elbűvöltek a kérődző tehenek. Ez a művelet nem tátogással járt, mint a rágógumirágás, hanem csukott szájjal csinálták a világ talán legjámborabb teremtményei. Valahogy úgy, mintha a szájunkban két kicsi malomkő lett volna beszerelve, s ezeket forgatva mintegy őrlték az őrlendőket. Spongyapuha ajkukat vízszintesen, lassan mozgatva. Nem tudta megállni, hogy ilyenkor meg ne simogasd a homlokukat. A kérődző tehén maga a béke és nyugalom megtestesült szimbóluma lehetne. Nem így a velem szembejövő kétlábú rágcsálók.

El tudom fogadni, hogy a rágógumi erősíti a – hál’ istennek különben is erős és ép fogakat, vagy az ínyt, azt is el tudom képzelni, hogy egy rágógumizó leányzónak úde a lehelete, de maga a tele szájjal való rágás – utcán, iskolában, színházban stb. –, mégha világlajelenségről van is szó, számomra valahogy illetlen, még azt is meg merem kockáztatni, hogy ízléstelen. Áramlanak velem szemben az utcán, és rágnak. Nem úgy mint a tehének, ezek megelevenedett malmok, hozzájuk illő ráérős nyugalommal, hanem úgy, ahogy az első amerikai a szájába vette ezt az egész világot meghódító ártalmatlan maszlagot. Tudom, hogy el fognak taposni. Máris mintha vakok lennének, belémütköznek, pedig nem vakok, csak azért ütköznek belém, mert ugyan megtanítottuk őket az ábécére meg az egyszeregyre, de másra már nem futotta az időnkből. Például arra, hogy lehet ugyan szívet melengető látvány, ahogyan a jámbor Riska tehénünk békésen kérődzik, viszont kevésbé szemet gyönyörködtető, ha ugyanezt egy csinos hajadon teszi az oltár előtt, miközben kimondja a boldogító igent. Mert megesett már ehhez hasonló. Megtörténhet, hogy lassan mindnyájan jámbor, kérődző tehenné válunk? Vágóhidakra valókká? Biorobotokká?

MADARAK FOLYÓJA

Bennfentestől hallom, hogy csökkenőben a fordítói munka. Már ami a szépirodalmi műveket illeti. Nemcsak az átültetésre érdemes versek iránt csappant meg az olvasók, így a kiadók érdeklődése és érdeke, de a prózai művek, a regények iránt is. Olyan irodalomban történik mindez, amelyben a műfordításnak gazdag hagyománya van. Ez a magyar olvasók előtt nem szorul bizonyításra. Már közhelyszerű, ha azt mondom, hogy a legjelesebb költőink és íróink adták a nevüket és ragyogó tehetségüket Dante, Shakespeare, Villon és a többiek „megmagyarosításáért”. Hogy ne csak sejsünk, fél füllel halljunk valamit a világ lángelméiről, de anyanyelvünkön meg is ismerhessük őket. Olyan remek átköltésekben, amelyek úgy hatnak ránk, mintha Arany János vagy Krúdy nyelvéen íródtak volna. Az is köztudomású, hogy volt a magyar irodalomnak, illetve a magyar közéletnek olyan korszaka, amikor a hallgatásra ítélt költők legfeljebb csak idegen költők tolmácsaként juthattak szóhoz.

Míg az említett bennfentest hallgatom, az jut eszembe, hogy a csökkenő érdeklődés a fordítói munka iránt nem köthető-e össze a globa-

lizáció elterjedésével, mind erőteljesebb térhódításával? A világ talán minden iskolájában a legelterjedtebb nyelvet (is) tanítják; a ma, de különösen a holnap embere, lett légyen az holland vagy tunguz, semmi szükségét nem érzi annak, hogy lefordítsák anyanyelvére Dosztojevskij, mert megtalálja ezt angol fordításban, amiként minden olvasásra érdemes regényt, verset vagy drámát megtalál ebben a fordításban.

Ha így lesz, aligha tud majd ennek túlságosan örülni Kosztolányi odafenn a csillagokban. Mért nem? Gondolom, elsősorban azért nem, mert az e világon hagyott és a mai meg a jövőendő magyar költőkre bízott anyanyelve a saját népén belül veszít jelentőségéből, ezen túlmenően pedig a spanyolból angolra fordított versnek a magyar olvasó szájában nem lesz meg az a zamata, mintha azt az eredetiből egy vérbeli magyar költő ültette volna át imádott anyanyelvére.

Azt azonban el se tudom képzelni, hogy a nevezett világnyelv teljes elterjedésével magyar, svéd vagy tatár költő teljesen és véglegesen háttá fordítana az átköltésnek. Akkor se fordít háttat, ha ezért egy fillért vagy egy centet se kapna. (Eddig se kapott érte sokat.) Úgy gondolom, a költő nem a centekért vagy az eurókért dolgozik, jöllehet ő is a piacról él. Mondjuk Buda Ferenc feltehetően azért birkózik egy, a világ, a globalizált világ számára ismeretlen, de kiváló kirgiz költő versével, hogy miközben az izmait s anyanyelvének a gazdagságát és hajlékonyságát próbálgatja, a kész művel a magyar irodalmat, a magyar fordításirodalmat gazdagítja.

De mi lesz akkor, ha a világ költői annyira beleszeretnek a világ egyetlen üdvözítő nyelvébe, hogy mindegyikük áttér az angolra? Ekkora árulástól talán mégse kellene tartani. A csábítás óriási, ám az erősek ezúttal is az énekesmadarak példáját követik.

CSODA A CSARLIBAN

Én a füstös kiskocsmákat, az úgynevezett csehókat, a lebujoikat azért kedvelem jobban a fényes kávéházaknál, mert azokban inkább otthon érzem magam. Ott valahogy az „enyémeim” között vagyok. Pedig ezek a kiskocsmák gyakran elhanyagoltak, csakugyan füstösek és gyakran hangosabbak a kelleténél. De itt a törzsvendégek megengedhetik maguknak, hogy kedvükre hangoskodjonak, hogy átkiabáljanak az asztalok fölött, ezt a tulaj vagy az alkalmazott is elnézi nekik, hiszen megszokhatta

már. A Csarli is ezek közé a kiskocsmák közé tartozik. Valahol a város peremén foglal helyet, nem messze a véglegesen bezárt Mekszikótól, ami igen híres-hírhedt helynek számított a környéken, annál inkább, mert bizony még kuglipályája is volt. Most lebontják, örökre eltüntetik, miként a városnegyed többi megrokkant, falusias lakóházait. Tegnap még a falai tele voltak aggatva gyászkeretes intelmekkel arra vonatkozóan, hogyan viselkedjék az, aki oda belép. Jómagam is be-betértem kopott falai közé, míg nyitva volt az ajtaja. Aztán áttettem a székhelyemet a Csarliba.

Itt az üvegajtó mögötti sarokasztaltól jó rálátás nyílik az alkonyati égre meg arra a hét jegenyére, a jegenyék hegyére, amelyek az ifjú képzőművésztanoncok iskoláját őrzik. Ennek a látványa megér nekem egy félórányi ücsörgést a Csarliban. És aztán az ismerős arcok. Rajzolgatom őket magamban, pedig én már nem vagyok sem ifjú, sem képzőművésztanonc. Néha valaki megszólal magyarul. Hallom, hogy régen ebben a negyedben jócskán éltek magyarok. Máig is maradt belőlük valahány, de már ők sem igen használják az anyanyelvüket. Nehezükre esik azon megszólalni. Maguk is érzik, mennyire megkopott; érzik, tudják, hogy *a drága szavak elporladtak, elszáradtak a szájpadlat alatt*. Errefelé bizony elporladtak, elszáradtak. De ha az az idősebb pincérnő van szolgálatban, mindig az anyanyelvemen szolgál ki. Valamikor ezen a környéken tanulta meg ezt a nyelvet s tegnap örömmel újságolta, hogy nemrég egy lakodalomban megtanulta a csárdást járni.

Talán ilyen semmiség is közbejátszik abban, hogy a már említett naplemente és a hét nyárfa nyújtotta elbűvölő látvány mellett gyakran betérek a Csarliba.

És egy valóságos sikerélmény miatt. Egy alkonyatba hajló késő délután a szakállas szóvivő a zömében szerb hallgatóságnak föltette a nem mindennapi „találós” kérdést: hogy hívják a magyarok az egészen fiatal nőtény bányát?

A kérdés elhangzása után még a lebujsz legszemtelenebb legye is elnémult.

Bennem pedig egyszerűen megállt a verő.

Nem csoda, hiszen az elhangzott kérdés, úgy gondolom, színmagyar vendégekből álló csehóban is próbára tenné a közönséget. Sokunkat, akik nem kimondottan juhászfamíliából származunk. Hát még az itt

összesereglett ivócimborákat, a Csarli törzsvendégeit, akik legfőljebb hallomásból tudják megkülönböztetni a magyart a töröktől!

Rögtön éreztem, tudtam, hogy a szakállas egyedül engem célzott meg ebben a heréskerti környezetben meglehetősen szokatlan kérdéssel. S épp egy olyan matuzsálemet, akire, ha hirtelen ráijesztenek, a saját becsületes neve se jut eszébe. Sejtették a többiek is, hogy a kérdés az én mellemnek van szegezve, mert abban a pillanatban, ahogy elhangzott a szóvivő szakállas szájából (mellesleg még elég jól tud magyarul, talán valamikor annak is született), tehát ahogy a kérdés elhangzott, abban a pillanatban mindenki felém fordult, minden szempár rám tapadt s csak a vak nem látta, hogy már előre örvendeznek a felsülésemnek. Sütött a szemükből az előlegezett káröröm. Égette az arcomat.

Magamban nagyot sóhajtottam: ó, most segíts meg, Isten báránya, ki elveszed a világ bűneit, különben itt kell, kedvenc lebujomban, el-süllyedni szégyenemben, amit kéjes jóindulattal alig várnak megrésze-gült ivócimboráim. Most segíts meg, Isten báránya!

ÉS hihetetlen, de megsegített; az utolsó pillanatban, még mielőtt a szakállas lefújta volna a mérkőzést, beugrott:

– Jerke! – rikkantottam el magam.

Abban a pillanatban felzúgott a taps. S felragyogtak az arcok, csil-logtak a szemek. Mintha nem én, hanem ők vágták volna ki a rezet. Mintha egyszerre mindenkiben felébredt volna a büszke juhászivadék, mintha tudták volna, hogy csakis ez lehet a helyes válasz. A jerke, a varázsszó, amit a szakállason kívül itt valószínűleg mindenki először hallhatott. Vagy mégsem először? Csak elrejtőzve várt valahol a szá-jpadlat alatt, hogy valaki kimondja, fölébressze Csipkerózsika-álmából?

Csoda történt, csoda, mindeneke előtt velem. Velem, hogy nem ma-radtam szégyenben előttük. Hogy nem hagyott cserben az, ami a legin-kább az enyém. Az anyanyelvem. Az én szavam.

Igen, csoda történt. Néhanapján előfordulnak ilyen fényes kis csodák a Csarliban, ahová önmagára valamit is adó, kényes ízlésű úriember be nem tenné a lábát.

LUNA

*Avagy mint párolgott el egy könnyed álomból a mágia,
mikor tömény valósággá érett a fantázia*

BODA OLIVÉR

ÁBRÁNDOK BETEGE

Luna, a kis holdsugár-leány ábrándozva nézte
Ablakából az elérhetetlennek tűnő Földet,
Fejében forró álmok, mint igazgyöngyök zörögtek,
Ahogy a közeli bolygó életét szemlélte

S elégedetlen lelkébe szívta mindazt, mit látott:
A játszadozó Végzet kacifántos kontrasztjait,
A dús Sors mindenkinek-másképp-bűgő harangjait,
S biztonságos rabság helyett vad szabadságra vágyott . . .

S rákos betege lett e fonnyasztó, halálos kórnak
Mi rossz, szuvas agyarást sejtjeibe mélyesztette,
Elkíváncozott a lakból, mely soká kényeztette

Oly gyermek kapálózásával, kit túlzottan óvnak . . .
Luna, a bús holdvilág-leány ábrándozva nézte
A Földet, s fény-szeméből könny hasadt lázasan, égve . . .

LANDOLÁS

Luna, a rebellis holdsugár-leány meglógott
Az otthonból, mely Istenségként bálványozta Őt,
Nem nézett vissza, nem dobott kecses búcsúcsókot
A dajkáló gyermekornak, és azt hitte felnőtt,

S megérett arra, hogy egymaga megostromolja
A lelkében harsogó álmok magas várfalát,
S elkényeztetett múltját feledésbe tiporja.
Óh, naivan hitte, hogy megnyerheti a Csátát . . .

A Földre stoppal érkezett – a Nap röpítette
Titokban a tintatollú vén éj szárnya alatt,
S mire a friss hajnal bimbója szirmokká fakadt,

Az áhított világ zord peremén partra tette . . .
Luna, a törékeny holdvilág-leány meglógott
Otthonról, s élete idegenben folytatódott . . .

KALLÓDÁS

Luna, a szép holdsugár-leány a Földön kallódott,
Gyanútlan szívét a romlás hínárja fojtogatta:
Magáévá tett egy hibbant, öngyilkos életmódot,
S sivár létét a heroin kolonca nyomorgatta,

Mert a szeleburdi leányzó nem találta helyét
Az álmokban túl tökéletesre csiszolt világban,
S a Valóság ráöntötte kíméletlen bélyegét:
Óh, ma már csak roncs, ki narkóért rohangál ziláltan . . .

A dicső ábránd, miért fiatalom lelkesedett,
Akár makacs tébolyult lehetetlen rögeszméért,
Mostanra okádékszagú epévé keseredett

S tudja: örültség volt vesződni ezért a szeméért . . .
Luna, a roncs holdvilág-leány a Földön kallódott,
S fuldoklott, de megmenteni esély már nem adódott . . .

ELVONÁS

Luna, az ifjú holdsugár-leány szűz kínjában
 Egy betegségnek, mit önmaga lobbantott lángra,
 Fetrengett a Földön, míg görcsös váltóláz rázta,
 És jégforrón ölelte az elvonási áram . . .

Életét az Ábrándok szép szirtje öklelte fel,
 Nem volt már más, csak az Álmodók Szent Hajótöröttje,
 Az elmúlás bárdját köszörülte nyöszörögve
 S várta, hogy hajszolt szívét várfalra szögezze fel

– a Valóság várfalára! –, mint becses trófeát,
 Ennek a csillagködben csellengő hercegnőnek,
 Kit a kanos Sors a Végig még párszor jól meghág

S kinek lelkén e fallosztól üszkös sebek nőnek . . .
 Luna, a narkós holdvilág-leány bő kínjában
 Fetrengett, és dobálta az elvonási áram . . .

ZUHANÁS

Luna, a beteg holdsugár-leány árván bolyongott
 Egy földi város sikátorokká sorvadt utcáin,
 Álmat, akár Ábelt, megölte a Valóság – Káin,
 S lenge, ledér lelke a másnapért már nem szorongott . . .

Szíve érzéketlenné erjedt e földi cefrében,
 A serdülőkori ábránd pozdorjává zúzódot
 A Realitás közönyös gerincén – itt nyúzódot
 Le illúzióiról a védőszövet egészen;

Itt költözött be úrnőként a fertő kastélyába
 Megcsapolva a Narkó-anya járványvemhes keblét,
 S itt árulta először pénzért szeplőtelen testét

A heroin ellentmondást nem tűrő parancsára . . .
 Luna, az árva holdvilág-leány sírva bolyongott
 A Földön, és üres vére anyagéhségtől korgott . . .

O. D.

Luna, a rongyos holdsugár-leány dúlt, álom-hű
 Szíve mohó sebének űzött az utcán étket,
 S e durcás szív, melyet hetyke elszántság izma nyű,
 Akár otromba hasábról favágó a kérget,

Nap mint nap egy életre ajzott vágyért dobogott,
 S bár csodát remélt káprázatban leledző lelke,
 Míg a könnyelműen elherdált múltért zokogott,
 Magába zárta a Valóra-Vált-Álmok kelyhe . . .

S nézték e poshadt drámát a rátarti csillagok,
 S együttérzés szikrázott könnymaszatos szemükben,
 S bár láttak tragédiát, számtalant, életükben

Fény-szívük most e kedves lényért dobbantott nagyot . . .
 Luna, a fixer holdvilág-leány kis, álom-hű
 Szívébe halált oltott egy vénába fulladt tű . . .

KALEIDOSZKÓP

Örökballada

AZ ÉJ

Az Éj kibontotta kócos, karamellszínű haját,
 S a vadóc fürtöket csillagfüzérrel ékszerelte,
 A Hold napfény-öntötte medálja megkétszerezte
 Szépségét, észbontóvá varázsolva ében nyakát;

De hiába aggatja magára drágaköveit
 Akár középkori despotanő öröklött kincsét,
 S hiába keni arcára legelbűvölőbb sminkjét
 Ős, tanthalosi szerelem kalapálta szögeit

Rizsportól csillámló mellkasába az élő szívig;
 S bár szüntelen csinosítja illatos, ápolt testét,
 S szép Tejút-ruhája feszül kislányos keble halmán,

Minden reggel különös gyásznép kíséri a sírig,
Hiszen végeérhetetlenül kileheli lelkét
Örök kedvese, a Nappal harmatos hajnal-ajkán . . .

A NAPPAL

Az Adonisz-szépségű Nappal-ifjú fényesre
Csiszolt lovagi arany-páncéljában pompázott,
Sugár-rabjaival izzó fejére tétette
Makulátlan koronáját, s láng-szöges korbácsot

Ragadott, hogy az engedetlen Földet büntesse,
Mi dévaj pörgésével megölte szerelmesét,
Kiért epedt, cónokat hamuvá tüzelve,
Sziszifuszi szerelemmel, egyre szítva hevét . . .

S e meddő tusától orcája ráncossá csúfult,
Mégfáradt szeméből a világra könnye zúdult
Hét színné tördelve e prizmat átöfő fényét . . .

S őskortól vágyja így elérhetetlen aráját,
Pedig az nem boldogságát hozza, nem . . . halálát . . .
. . . S az Éj újra kibontja karamellszín sörényét . . .

JASNA MELVINGER VERSEI

A Duna-versek ciklusból

AZ ATLASZSELYEM SZEMFEDŐ

Ha világos nyári öltönyében az apámnak nem kell
Mozdulatlanul a ravatalon feküdnie

Azon a tikkasztóan forró augusztusi napon
Holtbiztosan kiment volna a Dunára

Elnéztük volna ahogyan erőteljes karcsapásokkal
Mind távolabb kerül a parttól

Azután hanyatt fordulva pihentet mozdulatlanul
Nem az atlaszselyem takaró tetején, dehogyis

Már régóta várom, hogy nyílik a parti csalit s ő szótlánul megjön

TÜKÖRKÉP HIDAK A DUNÁN

Amikor fodrozódik, és úgy igazából mintegy beleborsószik a háta
bár nem mindig félelmében, sőt rémületében éppen

Nemcsak a zöld, nemcsak a kék, egyáltalán mindezeknek a képeknek
persze, nem kell okvetlenül, éppen mindörökre, eltűnniük

No de mégsem jelennek meg újra, nem, legalábbis nem mind
Még azon az újra kifényesedett, nyugalmas víztükroön sem

E tükörképek, sorra mind, csak nem váltak, egy pillanatra,
láthatatlanná
a Dunának ebben az annyira mozgalmas, megelevenedő
kaleidoszkópjában

Nem, éppenséggel minden, ami, olykor ringatózva is akár, tükröződik
emlert a saját eltörött tükrében, mely nemcsak az, nem csak tükör

ÚSZIK A KIS GYEPI BÉKA

Nem áramütés halad át rajta, az a galván
Hanem a folyam árama, bár az is egyenirányú

S a hátsó lábát sem éppen ennek a galvánáramnak
A parancsára húzta úgy össze először, persze

Majd utána, nem, fűszálak már nem maradtak nyomában
Mikor a víz alatt oly erőteljesen elrugaszkodott

Bár olyan, de nem ugyanaz éppen, melyet jól megfigyeltem
Amikor az apám, e szemléletes példán, úszni tanított

A PARTON

Lírai ellágyulással ki venné most számba a sok
megsárgult fűzfalevelet, a törékeny ág is de mennyi

Kimosott kagylóhéjak, csigaházak
Ki szedné halomba mindezt, ugyan

Mindig akad itt egynehány odvas
A földből gyökerestül kifordult fatörzs is

Meg aztán, no nem úgy, hogy csak egy-két tollpihe belőle,
Hanem véres teteme is a folyami fehér sirálynak

Igen, mindez, mindez még nem homok
Mindez még nem agyag, mindez, azért, nem iszap, még

EGY SZELES NAP

A folyóval könnyen elbánok én, gondolja a szél
Fölkavarja, bár azért nem fenekestül éppen

Erőszakoskodván vele a ruháját gyűri össze csak
Meg tükörképét benne a tájnak, mely hűséggel követi őt

Ő, a láthatatlan szerető, aki után csak felröppen
Egy-egy cseppje, futó vízpermetként legalább

Eh, mindig felcsap egy-egy hullámtaraj még a
Horgon fickándozó, nedvesen csillámló hal után is

Egy dolog, no persze, a folyónak ez az iramlása
S más a természetük a légáramlásoknak

NAPÁLDOZATKOR

Duhaj könnyelműségében csak nem egy zsák aranyat
Szórt el valaki a napnyugatnak vezető úton

Na, nem ringatóznának akkor ezek az aranytallérok
Csak úgy, furton a Duna tetején

S a hullámmelvek sem mosogatják, naphosszat éppen
Csupa arany bordúrt öltve, a parti sekélyt

BORBÉLY János fordításai

VISSZAVADÍTÁS

Laza regényféle a kutyabőrről (X.)

B. FOKY ISTVÁN

A KAUKÁZUSI KRISTÁLYGOMBA JÓTÉKONY HATÁSA, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ÖNKORMÁNYZATI ÜGYEKRE NÉZVE

A Bertalan-napot követő időszakban egyesek ugyancsak elcsodálkoztak, mikor arra haladtukban, a Kamenita-háton egy óriásnak is mondható üveghordóra lettek figyelmesek. A kíváncsibb természetűek persze mindent megtettek annak érdekében, hogy kitudják okát a nagy felhajtásnak, mivel a mondott hordó körül igencsak megszorodott a fehérnépek száma, s olybá tűnt tevékenységük, mintha valamilyen titokzatos, másoknak elmondhatatlan ügyért fogtak volt össze.

– Én bizony megnézem magamnak ama nagy nyüzsgést, annál is inkább tehetem ezt, mivel a Remete kikérte véleményem a kiállítás elhelyezésével kapcsolatban – mondta övéinek Donna Anna, s történt aztán a mondottak végrehajtása, mármint a műgyűjtő érkezése a Kamenita-hátra.

Ott aztán csak leült Donna Anna a fenenagy szőlődsungel árnyékába, s érdeklődéssel tapasztalta, hogy Magvaszakadt Janó hitvesének vezetésével a sándori asszonyok valamely fehéres kocsonyaszerű golyócskákat telepítenek az üveghordóba.

– Nekem ez magas, kedves Martin! – mondta a Remetének, aki éppen felügyelni látszott az egész némajátékot.

A Remete még kiosztott némely utasításokat, aztán odatelepedett Donna Anna mellé, és kerek pereg, röviden ismertette a tényállást.

– Kaukázusi kristálygombát telepítünk a hordóba, ami ha majd pár nap múltával beérik, s az emberek isznak belőle legalább egyliternyit, akkor olyan megváltozott hangulatban fognak nekifeszülni a csinálomnak, hogy ez a töméntelen energia akárha a Kamenita-hát elbillentésére is alkalmazható lehetne – mondta a Remete, mint aki a világ legtermészetesebb cselekedetének vélné egy ekkora halom kibillentését az egyensúlyából.

– Nem vagyunk kissé fölfuvalkodottak? – kérdezte az asszonyság.

– Nem sajátunk, Donna Anna – mondta a Remete.

– A titok nyitja engem is fölöttébb érdekelne – dörögte Donna Anna, és jól látszott az arcvonásairól, hogy kíváncsiságért neki sem kell szomszédolnia.

A Remetének erre megeredt a hangja. És tette ezt abból a meggondolásból, amiért az asszony hozzá érkezett volt, azaz a kiállítás fölállításának érdekében bárminemű kívánságot teljesíteni, csakhogy megnyerje a műgyűjtő rokonszenvét a Kamenita-háti képzőművészeti jelenéshez.

A Remete röviden vázolta, hogy a kaukázusi kristálygomba gyógyítóan hat a tuberkulózis, a rák, a gyomorbántalmak esetében, de kitűnő arra is, hogy a légzőszervek hurutos megbetegedéseit, krónikus bélgyulladásokat, epebetegségeket, hólyagproblémákat feledtesse a halandókkal.

– Akárha anyatejpótlékként is fölhasználható – mondta végezetül a Remete, majd hozzátette annak tényét, hogy benne foglaltatik a hosszú élet titka.

– A jóból is megárt a sok, de ha ez a fene nagy lé legalább a felét tudhatja az elmondottaknak, már oly mód is lovon vagyunk – húzódott most közelebb emberünkhöz Donna Anna, és annak a kívánságának adott hangot, hogy ő is szívesen telepítene a mondottakból valamely adagot a portáján. S mivel a Remete nemigen sietett a szóval, hogy a praktikát megadja, az asszony oly mód próbálta lépre csalni a férfit célja elérésében, ami esetleg a művészetek érdekében fölcsigázhatja annak képzeletét bizonyos sajátosságos, egyedi viszonyulásokban a festészeti alapanyagok használatakor. Ezért toldott még néhány gondolatot az előbbiekhöz Donna Anna:

– Mert ha mondjuk, mert mondhatjuk, hogy festőink vele hígítják festékeiket, akkor könnyen történhet ennek okán az akvarelli mélység behatároló színeváltozása!

– Az akvarelli mélység behatároló színeváltozásáért érdemes kitalálni akárha az örökkévalóság kitarulkozását is – mondta a Remete szinte ellágyultan annak gondolatától, hogy részese lehet valamely művészeti felemelkedés megteremtésének.

Intett Donna Annának, hogy kövesse. S miközben a Remete hajléka felé vonultak, az asszony kifigyelte, hogy a sándori nők jelen pillanatban az alapanyaghoz már cukrot, száraz fügét és mazsolát, valamint félbevágott citromokat adnak.

A pincelakás hűvössége szinte elbűvölte Donna Annát. Ki is fejtette, hogy ha nála a Kastélyban csupán gerezdje lenne eme nyugtató hőmérsékletnek, akkor sokért nem adná e kánikulai ellenszert.

– Dolgozik a Kamenita-hát: télen meleg, nyáron hűvös ökelme! – mondta a Remete, és az asztalon álló, hatalmas befőttesüvegből félliternyit öntött Donna Annának, aztán csak bólintott hozzá, hogy fenékgig.

Donna Anna először csupán szagolgatta a felkínált folyadékot, majd megkóstolta. S miközben a Remete elmondotta volt neki, hogy vagy fél éve már annak, mióta a Tűzevő meglepte e praktikával, s ő azóta vagy ötvenliternyit el is fogyasztott belőle, még arra is kitért, hogy tapasztalatai szerint a tápfolyadék olyannyira megakadályozta a táplálék rothadását a beleiben, minek okán komolyan kezd hinni élete hosszabbodásában.

Az asszony most kissé idegesnek látszott, mint aki kelepcebe került, s nincs visszaútja: fölhajtotta a félliternyi folyadékot! S mivel nem tapasztalt semmi különösét, mosolyogva ült szembe a Remetével.

– Ennek fele se tréfa, ennek ennyi – mondta csendesen.

– Lehetőleg üvegedényt használjon, és műanyag szitát meg kanalat, a fémet nemigen bírja, kerülendő – adta utasításait a Remete, s visszautalt a már látottakra, hogy Donna Anna a most tőle kapott adagot szitába téve meleg vízzel majd lemossa, negyed kilogramm cukrot kever hozzá, öt-hat szem mazsolát hint föléje, és jól megmosott fél citromot is rábiggyeszt, majd az egészet felönti két liter hideg vízzel, és felkeverés után szobahőmérsékleten 2-3 napig érleli. Érlelés után leszűri, és mű-

anyag üvegbe töltve, a citromlevet kicsavarjuk és hozzáadjuk. Hűtőben tárolandó.

Végezetül a Remete elballagott pincelakása mélyére, ahonnan liternyi kristálygombalével tért vissza, és így szólt Donna Annához:

– Donna, eme anyatejpotló legyen festékhígítónak a Kastély Művészeti Telep alkotóinak, s csináljanak a fiúk csodát e csodával!

– Már ma ráveszem őket, hogy a Vodice ünnepekre készülő festményeiket vele mázsolják nagyméretű alkotásokká! – mondta Donna Anna, majd nyakon ragadta a literest, és olyan macskaléptekkel távozott, mint aki tudatában van járása erejének, hogy ringását a férfiak még mindig megsodálják, leginkább farmozgási téren persze.

És miközben a sándori asszonyok a Kamenita-háti csodán dolgoztak, a Bunarityon, miközben Magvaszakadt Janóék meg a Pópa, persze hogy a Miniatyával egyetemben, a tábori oltárt és a természetbe rögtönzött keresztút képeinek stációját ügyeskedték fel, kissé odébb, a Péter-forrás közelében persze, a medvetáncoltató egyezkedett a ny. zászlóssal, s mindehhez a Nyurga P. zoopedagógus asszisztált. A ny. zászlós végképp megadta magát sorsának, hogy a jövődöbeli vadkant nem utaztatja egészen a Peručica őserdőig visszavadtítás céljából, inkább elcseréli az ipsét a táncoltató bicebóca bocsáért, és az üzlet megkötése után az állatot a Nyurga P. zoopedagógus kisasszonyra bízta, aki majd mérhetetlen szakértelemmel megteszi a megfelelő lépéseket annak irányába, hogy az állat semmiben hiányt nem szenvedve, mégiscsak normálisabb körülmények között érje meg az érett medvekort.

S mivel az alku igen könnyen ment, a ny. zászlós meg Nyurga P. most már a mozgáskorlátozott medvebocs birtokában, azon tanakodtak a Péter-forrás csordogáló neszei mellett, hogy itt helyben kellene nevet adni szerzeményüknek, s mindjárt meg is keresztelni, istennek kegyelméből. Odaszólították a Miniatyát, hogy megtárgyalják vele a teendőket, de ahova a Miniatyát szólították, oda menten a Pópa is odafordult, s így történt, hogy a problémát most már négyen kényszerültek megoldani.

– Nevet kell neki adni, atyám! – mondta a Miniatyának Nyurga P. zoopedagógus szemlesütve, mert ha valamit gyorsan el akart érni az embereknél, akkor rendszerint szemlesütve beszélt velük, hogy mielőbb a bizalmukba férközhessen.

– És nevet is igényelne a jámbor, ha nem utállaná a keresztelőt – ismételte a ny. zászlós Nyurga P. elgondolásának lényegét a Miniatya fülébe, hogy nyomósítson a lényegen, miszerint tőle várják e kései bérnállásszerű epizód megejtését.

– Ne kerítsünk ekkora feneket az egésznek, drága híveim – mondta a Miniatya, közben messziről a Pópa által hozott táblaképeket rendezgette képzeletben, hogy miként illeszti őket a keresztúti stáció egyes állomásai homlokterébe.

– Nekünk roppant egyszerű a feladatunk – tette hozzá a Pópa is gondolatait a felmerült problémához. – Először is: milyen nevet kapjon ez a szerencsétlen autista medvebocs, ugye?! Merthogy ugye, a kérdés lényege ebben a bokorban rejtezik!

– Bokor ide, bokor oda, a végén még valaki megbokrosodik emiatt a jámbor halandó miatt, ha nem haladunk az ötletekkel – mondta a ny. zászlós, hogy siettesse a keresztelő menetét, jelezvén netán a türelme fogyatkozását is egyben.

Nyurga P. persze megintcsak szemlesütve, annak a gondolatának adott hangot, hogy általában a négy lábúak az alomnevet meg a helységnevet érdemelhetik ki, a keresztneviük pedig már a gazda jószántának köszönhetően tetszés szerinti. Aztán a zoopedagógus gyorsan meg is fogalmazta annak tényét, hogy a jámbor birtokába itt, Sándorban kerültek, a tartózkodási helye pedig valószínűleg a Remete portáján lesz kijelölve, mint egy leendő állatkert első lakójáé. És a hirtelenszökeség mindjárt be is ajánlotta a maga változatát:

– Ennél fogva a mi emberünket Sándori Kamenita névre kereszteljük, és most csupán a keresztnevét kell még rábiggyeszteni!

– Miksa! – kottyintott közbe az éppen végszóra hozzájuk érkező Tűzevő, akinek már a cirkusz világából volt jártassága az állatok névadási szertartásaiból.

– Hogyhogy Miksa?! – tépelődött azon nyomban a Pópa.

– Mert a medve a rengeteg királya éppen úgy, mint ahogy az oroszán a pampák fejedelme! – mondta roppant egyszerűséggel a Tűzevő.

– Ezzel az erővel akárha Vajk is lehetne, nemde? – így a Miniatya.

– Vagy Bernát! Ami egy igazi medvenév! – erősködött Nyurga P.

– Itt én is egy picinység beleszólhatok talán, hiszen az én neveltem húzhatja nyársra az a mihaszna medvetáncoltató emiatt a nyavalyás pára

miatt – mondta most teljes erőből a magáét a ny. zászlós, mint aki túlharsogni igyekszik a mindenség robaját. Amazok persze megszeppenve vették tudomásul, hogy az üzletkötés egyik résztvevőjét kihagyták a játékból, és most igencsak figyeltek a jogait követelő ny. zászlósra, aki néhány pillanatnyi töprengés után kibökte:

– Az ebben való jártasság fél siker, ezért én a Tűzevő javaslatát támogatom teljes mellbőséggel!

És ebben maradtak. Megcsorgatták az autista bocsot a Péter-forrás vizével, amit a kapálódzó keresztelendő ugyancsak nehezményezett, és ráadták az áldást, hogy ezentúl őkelme mindenki számára a Sándori Kamenita Miksa névre hallgat.

Most még csupán azt kellett eldönteni, hogy a díszvendégeket hova helyezik majd, valamint hogy a zarándokok merre kapnak letelepedési lehetőséget, mivel ők néhanapján már napokkal előbb megérkeznek a Szentkúthoz, és akkor letáboroznak valamely szabad területen, ahol nincsenek útjába a tömegnek.

– A zarándokokat különös bánásmóddal fontos kezelni, mert nekik mindenben előnyük van, csakhogy ezt észben tartsátok, emberek! – mondta a Miniatyá Magvaszakadt kántoruknak és egyházi gondnoknak, majd bővebben kifejtette elképzeléseit arról, hogy közösen összerántanak majd ezt és amazt, és külön üstökben főznek nekik.

– A hasukra játszik, plébános atyám? – kérdezte Nyurga P.

– Meg a kezükre is, ha tudni akarja, hogy aláírjanak a sándori jelöltünk részére, és akkor annyi a cserebogaraknak, elmehetnek tiszavirágnak őkelmé! – adta meg az alaphangot a Miniatyá, amihez a Pópa olyan boldogan vigyorgott, hogy gyönyörűség volt szemlélni emberünket.

Nyurga P. lassú sétával, maga után vezetve a bocsot, a Remete felé indult, közben a többiek abban egyeztek ki, hogy a zarándokokat, mint fő adut, csupán akkor kell kijátszaniuk, ha minden kötél szakad önkormányzati célokból.

És mit ad isten, bizony hogy a zarándokok már pénteken késő délután nagy éneklés és zászlóerdő kíséretében beállítottak a portára, úgyhogy most Magvaszakadt Janónak nagyon jól jött annak ténye, amit megbeszéltek elhelyezésükkel kapcsolatban. Kissé odébb, a Szent-tó irányába telepítette le őket, hogy adott esetben mosakodni is tudhassanak a szenteltvízben, innivalót pedig a Péter-forrásból meríthettek. Vezető-

jüket azzal biztatta a Magvaszakadt, hogy ha ma talán még nem, de holnap bizonyára főtt ételt tudnak a részükre teremteni, az asszonyok meg valószínűleg többet készítenek a vecsernyei kalácsból, hogy nekik is jusson bőven belőle.

A Remete közben azzal volt elfoglalva, hogy minden a helyére kerüljön időre, ami számításba jöhetett az emberek Kamenita-háti fogadásakor. Miközben a színvallójátékukat figyelte nagy odaadással, fél szemmel Egérszürke kocsija begördülését észrevételezte a Kamenita-hát elé, minekókán leereszkedett a magaslatról, hogy illőn fogadja jötevőjét.

– Martin – köszöntötte Egérszürke.

– Nem kellett volna fáradnod, drága barátom – mondta a Remete.

– Már hogyne kellett volna fáradnom, mikor a levest nem bízhatom még az anyámra se, jóember! – játszi könnyedségű hangvitelével méltatlankodott Egérszürke, ami az emberi megbízhatóságot illeti, aztán mint aki ismeri a járást, indult a part alá, mondván: – Gyerünk oda, ahol a csontoknak nincs füle!

Elfogadta Remetétől a kaukázusi italt, s könnyedén kortyolva belőle néhány ökörnnyit, táskáját az asztalra téve, odaintette a Remetét, aki még mindig a kristálylével bíbelődött.

– A benti házadra adta, hogy ha visszaszármaztatják, akkor rendbe hozathatod, neki meg abban dukál egy jó szoba, a Korzóra nézők közül! – mondta Egérszürke, és még azt is hozzáfűzte, hogy semmiféle papír nem készül a megállapodásról, aztán ha valaki a felek közül nem állja szavát, akkor várhatja, hogy a kor szelleme ítélkezik majd felette.

– Ami azt illeti, minden stimmel – mondta a Remete.

– Te pedig, kedves Martinom, a kamat fejében indulsz a polgármesteri választáson – mondta Egérszürke.

– Az idegeim fölöttébb vékonyultak, engem az teljesen kikészítene, és ezért bátorkodom ajánlani, hogy van nekünk egy komoly jelöltünk, csupán a részleteket kell még letárgyalnunk – szólalt csendesen a Remete, és hogy nyomatékot adjon szavainak, gyűrűsujját olyan rángatózásba hozta, hogy maga is jónak látta lefogni, mielőtt valóban úgy marad örökre az istenadta.

– Te tudod, barátom, te tudod! Csak ember legyen a talpán meg mögötte a sándori tömeg, hogy ki tudhassa piszkálni az agyonra sült

gesztenyét abból a központi egybesültekből! – állt talpra Egérszürke, s indulni látszott.

– A mi emberünk egy igazi díszpolgár, mondhatni, kész díszdoktor a maga nemében . . . – dadogta Egérszürke után szürkén kullogva a Remete, s ezekben a pillanatokban olybá tűnt az alakítása, mintha kiesett volna teljesen a szerepéből, és partra vetett halként próbálkozik visszarugózni a magabiztosság vizére.

Egérszürke odakint körülnézett, és valami olyasmit mondott, hogy itt bizony megteremtődhet a földi paradicsom, már ami az emberek hiszékenységének talaját illeti, s majdan annak idején neki is lenne némely ihletett ötlete mint társgazdának.

– Ennek semmi akadálya, itt minden megcsinálható, ami él és mozog . . .

– Martin, te a látott ember vagy, és neked nem kell túl sokat beszélnem mindarról, ami itt és most beboronálható – mondta Egérszürke, aztán csak úgy akarom is, nem is, odavetette, hogy megkerült a galambvér, valamely szkipetár alagúton érkezett róla hír, és ha minden jól megy, akkor a közeljövőben vendégül látják Tűzevőné bikáját, aki a cirkusszal valahol a csizmaországi talpalattin füleltetett le interpolilag.

A Remete hirtelen ült a fenekére, mint akit szédülésnek teljes lendülete terített le, és levegő után kapkodva bámult Egérszürkére.

– Igen, barátocskám, az olasz volt – mondta amaz, majd könnyedén intve a sofőrnek, a város felé robogott.

Nyurga P. ilyen állapotban találta a Remetét, aki inkább látszott holtnak mint elevennek, s amikor a zoopedagógus kisasszony hirtelenében nyakon találta önteni a keze ügyébe eső, nagyobbacska befőttesüveg tartalmával, nemhogy észhez tért hirtelenében, hanem egyenesen rikácsolni kezdett Nyurga P.-re, hogy mi a jó istent csinált, hiszen a mosdóvízzel kiöntötte a gyereket is, illetve a kaukázusi kristálygombáját lötytyintette az arcába.

– És aztán mi van? Lesz elég belőle az üveghordóban, nemde?! – nézett a Remetével farkasszemet a Nyurga, és olyan sáncolt alapállást vett fel hirtelenében, mint akit bármely pillanatban támadás érhet.

A Remete csakhamar higgadni látszott, és a lányt medvéstül a hátba hívta, hogy letárgyalja vele az esetleges állatkerti létesítmény körüli gondokat. Ám miközben ők a Kamenita-háti zoo részleteit próbálták

egybevetni, a süldő medve valamely szorongásainak hatására, jól behúzódtott a pincelakás mélységén fölhalmozott emberi csontok mögé, amiket a Remete már megfelelő zsinórral ellátva, a földlakás mennyezetére crősített.

A Remete, előbbi megpróbáltatásait enyhítendő, egy igencsak homályos eredetű üveget tett most az asztalra, s kifejtette Nyurga P. zoopedagógusnak, hogy a Kamenita-háti bornapon illette őt tisztelettel a Miniaty a üveg ki tudja mikori nemes itallal, s mélyen megtisztelve érezné magát, ha a kisasszony vele kortyolna isten eme drága nedűjéből.

– Jöhet, próbáljuk ki, mit tud a nektár – mondta Nyurga P.

A Remete bólintott, majd kiszalasztva az üvegből a dugót, kristálypoharakba öntötte a híg méznek is vélhető folyadékot, s miután koccintottak, egy szuszra küldte le torkán isten folyékony napsugárgyűjtéményt, majd jó szívvel konstataulta, hogy az állatok mentora is követte fenékgig a mozdulatát.

Mire befejezték volna az üveg tartalmát elfogyasztani, akkorra tüzesen átgondolták állatkertjük sajtóságos részleteit, és éppen ott tartottak beszélgetésük tárgyában, hogy ide talán még hangyászszünet is lehetne telepíteni, mikor a Remetének eszébe jutottak a hamarosan érkező kabócák, és meg találta kérdezni Nyurga P.-t:

– És mondja csak, kisasszony, azokat a déli herkentyűket miként gondolhatunk átteleltetni a Kamenita-háton?

Nyurga P. füle már ugyancsak lázas színeváltozásban volt ekkorra, és a Remete által fölvetett problémát úgy próbálta megfogalmazni, hogy a szoktatás csodákra képes éppenúgy, mint a szeretet megnyilvánulási formájaként a simogatás is, s miközben a férfi kezét, illetve szakállas arcát simogatta, már-már kifejtette annak tényét, hogy a kabócák esetében is, akárha a méheknél, egy kabócakirálynőre van szükség, akit feltétlenül mindenhova követnek, illetve aki miatt feltétlenül maradni kényszerülnek, ha mondjuk, egy kaptárba szigetelik el imádottjukat.

Sándori Kamenita Miksa ebbe a tüzes és kimondottan aprólékos tapogatózásba kurjantott bele hirtelenében, de olyan erővel ám, mint akit egy egész méhraj vett üldözőbe.

– Te jó isten! Beszorult a csontkötrecbe, még megfullad! – ugrott talpra Nyurga P., s olyan elemi erővel rontott kedvence felé, hogy kis

idő múltán szorongva konstataulta hasonló rabságát az emberi csontok erdejében.

– Húzzon ki, Martin! Itt fulladok Miksástul! – nyöszörögte alig hallhatóan, így álltában megbukottan, minek az lett a következménye, hogy a Remete csupán egy formás, de inkább szilva alakú női fart látott benne, amiről fölcsúszott a szoknya, s minek mögüle inkább valamely tangaféle takarta nőiességét, mintsem jelentős bugyogó.

A Remete szemrevételezte a helyzetet, s megbékélt a gondolattal, hogy részére csupán az egyes alkalmak hajótati részről dolgozhatók fel, minekutána már a pántdíszfélék odébb kotorván, egyenesbe vette volna az irányt, persze ha vehette volna, de nem vehette, mert egyrészt akadályozták ebben az alácsüngő csontok, másrészt viszont úgy látszott, hogy Nyurga P. kisasszonyt túl szűkre szabták volt.

– Drága Remetécske, fordítsa franciára, könyörgöm . . . – nyöszörögte a hevült állapotú állattudor, és most fejfel a földnek olyan mélyre bukott, hogy mélyebbre már nem is tehetne, különben megcélozza a fejenállási kísérletet, ami ebben a helyzetben egyáltalán nem lett volna célirányos cselekedet.

– Csak angolul beszélek, és azt is alapfokon – dörmögte a Remete, s azzal volt elfoglalva, hogy lyuk az lyuk, és ha nem megy az egyikbe, talán megpróbálhatná a másikba.

De kívül hirtelen fölhangzott a színvallójáték szereplőinek gajdoló éneke, valamint Dörzsölt ügyvéd úr baritonja, melyen a kórusolókat torkaszakadtából igyekezett a kopaszok közé küldeni lármás magatar-tásuk miatt.

– Erre a nyelvleckére még visszatérünk, persze ha kegyed is úgy találná jónak – mondta a zoopedagógusnak a Remete, és mérhetetlen nyugalommal rántotta ki a neki kedves hölgyet a csontok erdejéből, akivel aztán Sándori Kamenita Miksa is ugyancsak napvilágra került, hiszen Nyurga P. még mindig a bocs mancsát szorongatta kapaszkodóként.

Gyors simítások után, mármint a ruházatán és hajzatán tett rendez-getés befejeztével, Nyurga P. még odavetette a Remetének, hogy egy-előre ad acta teszi védencük elhelyezési kérdését, és Magvaszakadt Janóval oldatja meg az időleges szállásolási problémát, ami csupán csak a búcsúi időszakra vonatkozna, azzal szíján kapva az állatot, kiporzott a dombháti gádorból.

– Az istennyila ütött a nőbe? – horkantott a sztárügyvéd, persze gyorsan félreállva előle a bejáratiban.

– Gondja van a medvével – mondta a Remete, és visszaült az asztalhoz.

– Hát nem kutyát vonszolt maga után? – ült le Dörzsölt is.

– Sándori Kamenita Miksát vitte fedezékbe – mondta a Remete, közben mindkettőjüknek öntött a maradék borból, s amikor kiitták poharukat, kérdezetlenül gyónni kezdett barátjának, hogy igencsak bajban van, mivel polgármesteri jelöltet kell állítaniuk, és neki egyáltalán nem fülük a foga ilyen szerep eljátszására.

– Egészen hangzatos neve van a mondottnak – dörmögte szájszélét nyalogatva Dörzsölt, s jó érzéssel tapasztalta, hogy a Remete nem akármilyen kotyvalékkal tisztelte meg.

– A medvének királyi neve van – mondta a Remete.

– Még polgármesteri jelölésre is jól hangzana – motyogta Dörzsölt, és közelebb hajolva barátjához, akinek a Korzón levő házát a napokban végérvényesen visszaszámzatták, és ezt jött neki megmondani, most arról puszogott a fülébe, hogy sose az egyén a fontos, hanem mindig az eszme, és talán jól tennék, ha védencüket neveznék be a polgármesteri megmérettetésre, mert ily mód kevesebb lenne annak kockázata, hogy nyilvános fölsülésben legyen részük.

A Remete először azt gondolta, hogy nem jól hallja, amit Dörzsölttől hallani lehetett, aztán meg olyasvalami jutott az eszébe, hogy az ügyvéd a bolondját járatta vele, valami olyasmibe akarja belekeverni, amiből aztán talán soha többé nem tudhat zöld ágra vergődni.

– Nincs benne rizik, barátom! És ha valamiben a kockázat a minimumra csökkenthető, akkor abban lehetne valamit keresni a bokorban! – így érvelt Dörzsölt az igaza mellett, majd működésbe hozva szürke-állománya derékhadát, máris fölvázolta a Remete lelki szemei elé Kamenita Sándor filozófus és vándor magyar képviselőjelölt alakját, aki sajna agytröszt létére nemigen tudhat az emberek közelébe érkezni, mert annyira gátlásos, és ezért kénytelen helyette a szóvivő, név szerint Molcer Martin úr a jelöltet mindenütt és mindenben helyettesíteni. És ennyi az egész humbuk, ha tetszik ez valakinek, ha nem, fejezte be Dörzsölt gyönyörű alkotásának ívelését, hozzáadva persze annak tényét is, hogy mindez nem kis tőkét igényel.

– Ki tud a Miksáról, közöttünk szólva persze? – kérdezte.

– A két pap és Nyurga kisasszony – mondta remegő hangon a Remete.

– Akkor rendben minden! A papokat még ma meggyűröm, az állatszaki a te dolgod lesz, Martin! Holnap előállítjuk a szükséges dokumentációt, az aláírásgyűjtést meg a búcsúi gyülekezeten oly mód csináljuk, hogy gyűjtést végzünk a vándor filozófusnak – mondta Dörzsölt, és odébbállt a Remete portájáról, hogy kebelbarátjával, a Kerti Törpe tanácsadójával is egyeztesse hirtelen támadt ötletének kivitelezhetőségét.

Miután a kaukázusi kristálygomba-ültetők és a színvallójáték szereplői is távozni látszottak a félhomályban, Molcer Martin fellélegzett annak tudatában, hogy a Búbánaton kívül errefelé nemigen mozdul senki, s nyugodtan megvackolhat a nyári ég alatt, közvetlenül a hát árnyékába, és nyugodtan magára húzhatja a csillagos eget takarónak. Azonban sokáig nem tudott elaludni. Sorra számba vette, hogy mi minden halmozódott fel életében ezekre a napokra, és maga is soknak vélte az akciók sorát, amikből ha csupán bizonyos hányadukat is valósítják meg a tervezettekben, már annak is nyomós ereje lehet a sándori és kéri emberek mozgósításában. Azzal aludt el, hogy talán mégse kellett volna belemennie abba a kalandosnak tűnő polgármesteri mesterkedésbe, de a rátelepült álom elaltatta lelkiismeretét is, ami a cél szentesíti az eszközt hiszemben fogalmazódott meg közte és a Dörzsölt között, s amit esetleg az utókor a szemére vethet netán.

A csillagászati ős közeledeével, mikor az első emberhónapi dátum már a láthatáron, az emberek zöme akárha egy kirajzásállapot, úgy robbannak ki a természetbe, hogy valamelyest még mozgalmassak lehessenek, időben és térben egyaránt.

A Szentkút ünnepére még olyanok is ide zárandokoltak, akik csak akkor mozdulnak ki vackaikból, ha ég a tető. Minthogy égett is valamelyest, hiszen a város választási lázban volt, és aki az emberiség jobbik feléhez tartozónak érezte magát, az az isten szabad ege alatt próbált szót érteni a rokon lelkekkel.

Ily mód aztán akkora tömeg hallgatta áhítattal az ökumenikus tábori misét, hogy egyesek megkockáztatták a jelenlevők számát összevetni egyes olimpiai rendezvény közönségszámával is, s teheték ezt könnyű szívvel, megközelítőleg konstatálván a majd tízezres lélekszámot.

A Kamenita-hát erre az alkalomra külön attrakciónak mutatkozott. Elsősorban a domboldalra kiállított freskó- és táblaképkötések festettek impozánsan, valamint az óriási üveghordó tett mély benyomást

az emberekre, akik a kora délutáni órákban visszatérőben voltak a Vodice ünnepségről, és nagy csoportokban fordultak érdeklődéssel a nevezett hát felé, ahol újabb szórakozási lehetőséget sejtettek. És mivel a hordó tartalma igencsak megtette az érdeklődőkre hatását, a tömeg mind nagyobb és nagyobb lett, nagyon sokan az emberek közül fölkapaszkodtak a Kamenita-hátra, és az óriási szőlővesszők leveleinek árnyékában pihelve csipegették az öklömnyi szőlőszemeket.

– Boldognak látszanak, és a boldogságunkhoz ennyi untilg elegendő – mondta Nyurga P., aki a Tűzevővel csapolta poharakba a kaukázusi kristálylevet.

– Az aláírásgyűjtés is szépen halad, estig telt ház lesz a lajstromon – dörzsölte elégedetten kezét a Dörzsölt, és már arról áradozott, hogy ha minden zökkenőmentesen halad, akkor nekik komoly esélyük mutatkozik az emberek rokonszenvének óriási mennyiségű felhalmozódására.

A Remetét egyszerűen lenyűgözte a látvány. Most már biztos tudta, hogy a továbbiakra tervezetteknek is sikerülnie kell, és hogy itt egy év múlva olyan oázisa lesz az emberi megkönnyebbülésnek, felszabadulásnak, mint másutt aligha.

A színvallójáték mondhatni, hogy letaglózó hatással volt a közönségére. A katarzis bekövetkezte akkor döbentette félelmetes nyugodtságra az embereket, mikor a szereplők a darab kulminációjaként állati négy lábúságukból ismét két lábra kapva, újra emberek módjára kezdtek viselkedni, és önnön hibáikat, vétségeiket az emberiség ellen kikiáltó módjára gyónták meg, akárha a tömegtől örök feloldozást nyerhetnének. Az emberek végezetül elvegyültek a szereplőkkel, és beszélgetésbe fogtak velük a bajaiokról, bánatukról és félelmeikről, mintha maguknak is vallaniuk kellene a színvallójáték félelmetes hatásának igézete alatt.

– Uram, most jött ideje, hogy a tömeggel szót értsen! – mondta a Remetének Magvaszakadt Janó, ahogy lazán állva kimondottan élvezték a feledhetetlen jelenetet.

– Bejelentem a szóvivő urat! – szívélyeskedett a Dörzsölt.

– Minek engem bejelenteni? – kérdezte Martin.

– Mert ez már, a következő pillanattól fogva, tiszta politizálás – próbálta túlharsogni a tömeg zaját Dörzsölt, majd a Remete kezébe nyomott néhány oldal sűrűn teleírt papírlapot, hogy azt olvassa fel lehetőleg retorikus előadásban, majd ismét a tömeghez fordult:

– Mélyen tisztelt polgártársak, tisztelt sándori és kéri lakosság! Van szerencsém önöknek bemutatni Molcer Martin urat, aki polgármesteri jelöltünknek, Kamenita Sándor vándor magyar filozófusnak a szóvivője, és aki pillanatnyilag nem lehet jelen, mert máshova rendelte a kötelesség . . . A szóvivő úr szeretné kifejezni mérhetetlen hálánkat amiatt, hogy önök aláírásukkal hitelesítik az egyetlen igaz szabadkai polgármesterjelölt benevezését ama versengésbe, hogy végre megszüntessük a dóbrögies, kertek díszének is túlságosan csúf törpefélék kiüzetését az édenkertből, ahova úgy befészkelte, akárha kakukk lenne ökelme! . . . Most pedig átadom a szót Kamenita-hát szentebbnél is szentebb emberének, aki tetteivel bizonyította már, hogy ha kell, akkor akár a csontok is előjönnek a föld gyomrából, csakhogy kiálljanak az igazság és a szeretet ügye mellett! Amint mondtam: Molcer Martin úré a szó!

A Remete pillanatok alatt átérezte annak nyomorúságát, hogy bizony régen volt a világot jelentő deszkákon, s izgalmában akkorákat nyelt, hogy az ádámcsutkája a kisagyába akart mindenáron liftezni.

– Tisztelt polgártársak! Abban a szerencsés helyzetben vagyok . . . – kezdte Molcer Martin először szabadon, saját szavaival megszólitani a jelenlevőket, de olyannyira összeszorult a toroka, mintha valamilyen sportolói doppingvizsgálaton venne részt, és valaki ott motozna a neki szerve körül. Mert ilyen esetben talán még az is összeszorul, ami különben nemigen szokott összeszorulni, és az ember mégiscsak van olyan élőlény, hogy ha ad másokra és magára is egy kicsit, akkor bizony nagyon nehezen eshet túl a ló másik oldalára, illetve ejtheti át az embereket. A kegyes hazugság intézménye valamelyest már ismert az emberiség történetében, és talán a Remetének nemigen kellett volna a szívére venni a dolgokat, de mégis időre volt szüksége, hogy átváltozzon, akárha színészé is netán, akinek most engedelmeskednie kell a rendező utasításainak.

– Helyzetben vagyok, s mint olyan, polgármesterjelöltünk nevében szeretném elmondani, hogy egyesek sok évtizeden át rombolták életterünket, a sándori és kéri helyi közösséghez tartozó világunkat, és később is hatványozottan sújtott minket a rossz és a gonosz. Akárha maga a város is nem vette tekintetbe a másságunkat, másféleségünket, és a két helyi közösséget egy olyan tömbnek veszi, amely összeesküdött ellene, amely ki akarja billenteni a hatalomból! . . . Tisztelt polgártársak!

Esetünkben csupán arról van szó, hogy az embert néha a legközelebbije ismeri legkevésbé, és szándékunkat a bentiek ily mód tudták a fonákjára fordítani, akár azt a bizonyos bundát a maga ki- és befordításával, de mi azt mondjuk önöknek, hogy az ész nem tűri maga fölött a piszkot, és nekünk a magunk eszével úgy kell gazdálkodnunk mindenki javára, hogy legalább ez a mérhetetlen kis-palicsi büdösség kerüljön végre ad acta, és innen is oxigénnel teli tüdővel nézhessünk arccal a jövőbe!

Ezen a ponton az emberek hosszan tapsoltak. S mivel a biztatástól megjött a Remete magabiztossága, most már hatalmas taglejtések kíséretében, a Dörzsölt általi papiroslapokat a lábához ejtvén, szabadon kitárulkozott mindarról, ami a bögyét nyomta.

Dörzsölt összeszedte a papírjait, s igyekezett őket ismét a Remete kezébe juttatni, de ekkor már Martinnak a szeme villámlott, s olyan haraggal lökte odébb az ügyvéd kezét, hogy az szinte elhasalt a mozdulat erejétől.

– Igen, igen! Mondom nektek mindannyiunk nevében, hogy éppen az ilyenek mint ez az én barátom is, teszik rosszabbá a világot, és éppen ezért arra hívom fel a figyelmeteket, hogy Kamenita Kőhalmi Sándor vezetésével hűtsük le végre az igencsak viszketeg és mozgalmas jogász- és közigazgatás hadak uralmát a politikában, kvázi értünk, rólunk gondoskodó, zűröző hangyaszorgalmú tevékenységüket, amit az igazság és a tőke fegyverzetében ránk erőszakolnak!

Megintcsak hatalmas ováció fogadta a szavait, és amikor körülnézett, azt vette észre, hogy egyedül áll fent a lazán, már nincs körülötte senki, de a beszédet folytatni sincs értelme, mert a polgárok egy része elindult a város felé, mások meg sorba álltak az aláíráshoz.

A Remete hirtelen a fenekére ült, akár egy kisgyerek, akinek hosszú idő után egyszer csak megjött a szava, és kimondhatta végre, hogy milyen jó érzés másokkal is tudatni a gondolatait.

– A hegy dolgozni kezdett, Martin – suttogetta a Remete fülébe a Pópa, aki időközben fölkaptatott hozzá a lazára.

– Melyik hegy, atyám?

– Ez a tied! Mert ebben delej van, csak máig úgy látszik, hogy az igazak álmát aludta! – mondta a Pópa, majd a Remetével együtt az

embereket figyelte, akik a domb alól futva igyekeznek az aszfaltos bekötőút felé, mintha menekülnének valami elől.

A Pópa és a Remete gyorsan a Kamenita-hát tövébe creszkedtek, s ott valóban volt mit látniuk: a nagy kartonlapokra festett szentek és királyok, mint valamely mennybeli kamarilla tagjai, háromdimenziós valóságukban mutatkoztak, s mintha valamilyen fontos témáról tanácskoztak volna.

– Te, ember! . . . A vitrázsok és az ikonok alakjai reinkarnálódtak ide valamiképp, de ez lehetetlen, ebbe mi belepusztulunk! – mondta lihegve a Pópa, közben a keresztet maga elé nyújtotta, mint aki a vég óráján könyörög feloldozásért.

A Remete mindent értett. Hiszen a kaukázusi kristályok szövetkeztek a Kamenita-hát biorezonanciájával, és az anyatejpotló fölmagasztosult mennyei cselekedetté.

Végül is mindenütt csend lett a környéken, és pihenni távozott a vidék az egész napi hajszától, mire a Remete is arra gondolhatott, hogy kissé összekapja magát, és elmegy azokhoz látogatóba, akik a legkevésbé várták. A gyerekei, lettek légyen azok örökbefogadottak vagy vér szerintiek, ezekben a napokban nagyon hiányoztak neki, s úgy gondolta, ha már visszatér a civil életbe, megszüntetve elvonatkoztatását a világtól, akkor legjobban teszi, ha szembenézését önmagával az övével kezdi.

Amikor átvágott a pacséri sínek menti gyöpösön, és a Kastéllal egy magasságba ért, valaki odaszólt neki:

– Egészségesen szólalt ma a néphez, Molcer úr!

A kútásó volt az illető, akinek társaságában ott ültek a többiek is mind, a freskó- és ikonfestők, s persze hogy velük egy asztalnál Donna Anna meg a Miniatya.

– Nemigen értek én ehhez – telepedett közéjük a Remete.

– Már hogyan értene, művész úr! Inkább ért hozzá, mint az egyik önjelölt, aki azzal érvelt, hogy az ő lova a legjobb, mintha éppen lóversenyen lennének! – hahotázott nagy hangon Szilágyi L.

– Az ám, méghogy az ő lova a legjobb?! – kérdezte szintén hatalmas vidámkodás közepette a Miniatya, aztán kerekded pocakját alul két marékra fogva, hogy le ne guruljon székéről, a derűtől el-elakadozó hangon adta meg a kegyelemdőfést az említett polgármesterjelöltnek:

– Már hogysisne lenne az ő lova a legjobb, mikor neki igazándiból a Szent Mihály lova van csupán!

A Kastély művésztelepi tagságának hatalmas röheje még soká halatszott a kései esteledésben a mondott polgármesterjelölt számlájára.

(Folytatjuk)

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

DANILO KIŠ PETRIT FORDÍT, ÉS VERSET ÍR

B Á N Y A I J Á N O S

Ritkán forgatjuk Petri György verseit Danilo Kiš fordításában. Petri György szerb nyelvű kötete tíz évvel ezelőtt jelent meg, újvidéki és belgrádi kiadók (Matica srpska, Cicero, Pismo) gondozásában. Sava Babić rendezte sajtó alá, és írt hozzá utószót. És amint látszik, máig tartó csönd vette körül a kötetet.

A könyv címe – *Večni ponedeljak* – szó szerinti fordítása Petri nevezetes, 1981-ben kiadott szamizdat kötete – *Örökkéféő* – címének. Nem véletlenül, hiszen a szerb nyelvű kötetben közölt negyvenöt Danilo Kiš-fordításnak majd a fele, összesen huszonegy vers ebben a kötetben jelent meg. Jól mutatja ez az adat, hogy Petri költészetének a második nyilvánosságba tartozó vonulata vonzotta Danilo Kišt, és a szerelmi lírának is az ide tartozó darabjai. Talán az sem tekinthető mellékesnek, hogy a korábbi Petri-kötetekbe nem sorolt, az *Összegyűjtött versekben* (2003) pedig Kihagyott versek címen közöltek közül Kiš hét verset fordított szerbre. Kéziratból fordíthatta ezeket?

A kötethez utószót író Sava Babić szerint a fordítások valószínűleg 1983 és 1985 között készültek. Ezt megelőzően kerülhetett Kiš kezébe a szamizdat kötet, a kéziratok pedig a két költőnek valamelyik budapesti találkozása nyomán, esetleg valakinek a közvetítésével. Ismerték egymást, hogy mikortól kezdődően, majd az életrajzkatatók derítik ki. Hogy elég közel lehetett kettejük ismeretése, Petri Györgynek a *Sár* (1993) című kötetében közölt Danilo Kiš halálára írt Levéltörődék című verséből is kiolvasható. Danilót Petri évődve „öreg firkás”-nak mondja, saját halálát hozzáadná a szerb író halálához, majd amikor az elhalálozás színhelyét mondja, olyan köznyelvi közlésformulát illeszt a versbe, amely csak egymást jól ismerők, főként pedig egymást jól értők között hangozhat el: „Most mondd meg . . . / Nem mondom meg. Én se neked.” De innen kezdődően hangnemet vált a vers: Petri tudósítja

Kiš, hogy „délebbre tényleg az lett”, az lett, amit Kiš nyilatkozataiban, esszéiben, baráti közlésekben szükségszerűen bekövetkezőnek vélt, felborult egy állam rendje, darabokra hullott az ország, lakói egymás torkának estek, háború, gyilkosságok, menekültek menetszlopai . . . És, hogy „tényleg az lett”, azon – írja Petri – „állítom: *betegre* röhögnéd magad”. Az évődő „öreg firkás” szókapcsolat itt, ebben a súlyos verssorban úgy komolyodik el, hogy megőrzi a megszólítás közvetlenségét, miközben ismét egy köznyelvi formula felhasználásával, a „valaki *betegre* röhögi magát” állandó szókapcsolattal, ráfagyasztja az arcra az évődés szavait. A vers további sorai: „Ám te, halállátó szemeddel / keresztüllátál rajtunk, / lelécéltél / innen is, onnan is és mindenholnan” – már az arc pokoli dermedtségében hangzanak, a zárósor pedig – „Nekem már késő” – a kényszerű, a halál hozta elszakadás fájdmát ékeli be a versbe. Olyan erősen, hogy innen már csak egy utóirat adhat feloldozást. Trockijt említi ebben Petri ismét évődve, évődő rosszallással, mert ahogy hallja, a halott barát „máriáshuncutot” játszik a túlvilágon Trockijjal. Ám ebbe a fanyaran ironikus post scriptumba Petri azt is beleírta, hogy milyen jól ismeri, és érti is, Danilo Kiš irodalmát, novelláit és regényeit, azt az ördögi történetet, amit a szerb író a huszadik századról, Közép- és Kelet-Európáról írt egy egész életen át. S az is benne van ebben a versben, hogy az irodalmat, az írást mindketten a történelem csalásairól és botránnyairól szóló tanúságtételnek hitték. Úgy vélték, az írói, a költői létet a tanúskodás kényszere teszi értelmes létévé.

Danilo Kiš 1986-ban variációkat írt közép-európai témákra. A tizenegyedik variáció Petri Györgyről szól. Petri költészetét a közép-európai hagyományoktól egészében eltérőnek látja, szembeállítja a *Nyugat* folyóirat törekvéseivel, a „maesztrális” Kosztolányival majd Juhász Gyulával, és József Attilához látja közelebbnek. Igazi költői rokonságot Petri és Ady, sőt Petri és Petőfi között ismer fel, amely rokonság nem poétikai közelségre vall, sokkal inkább a történelmi éleslátás, egészen pontosan, ahogyan Petri látta Kišről szóló versében, a történelmi „halállátás” képességében ismerhető fel. Danilo Kiš ugyanolyan jól ismerte Petri költészetét, amilyen jól az ő irodalmát Petri. Ez a kölcsönösség egyformán értelmezhető a személyes kapcsolat, az irodalom- és történelemszemlélet közös vonásai, de egyúttal az irodalom, a költészet hagyományának meg funkciójának hasonló értelmezése alapján. Érdemes volna egyszer összevetni Petri Györgynek a politikai költészetéről folytatott beszélgetéseit Danilo Kiš *A tapasztalat keserű üledéke (Gorki talog iskustva)* című „beszélgetőkönyvével”, különösképpen az *Élet, irodalom (Život, literatura)* című életrajzi nagyinterjúval. Érdemes volna „összeolvasni” Petri György Nagy Imre-versét Kiš Borisz Davidovics- vagy Eduard Sam-történeteivel, és akkor kiderülne, hogy mindketten a „totalitarizmus világának” áldozatait írják. Erről

egy helyütt Kiš így beszél: „Könyveim, meghatározott módon, emlékükre állított üres sírhelyek.” Petri is mondhatta volna: „Verscm/verseim, meghatározott módon . . .”

Petri és Kiš találkozója sem az életben, sem a literatúrában nem múlhatott a véletlenen. Az irodalomban való találkozásukra Kiš hosszú éveken át készült. Erre készült, amikor Ady, József Attila és Radnóti verseit fordította és adta ki a három költő három kötetét. (Attila Jožef: *Noć predgrada*, 1961; Endre Adi: *Krv i zlato*, 1961; Mikloš Radnoti: *Sirmom stazom*, 1961). Akkor is, amikor – 1964-ben – Ady válogatott verseit adta ki, és utószót írt a kötethez (Endre Adi: *Pesme*, Izbor, prevod i pogovor Danilo Kiš, Beograd, 1964). Vagy amikor Tolnai Ottó kötetét fordította szerbre (Oto Tolnai: *ZOO*, 1969). De akkor is, amikor az újabb magyar költészet reprezentatív antológiáját Ivan Ivanjival közösen szerkesztette, előszót írt hozzá, és nagyrészt fordította is (*Novija madarska lirika*, 1970). Meg amikor felfedezte magának Kosztolányit, majd élete utolsó éveiben Szentkuthyt . . . Életében állandó kapcsolatban volt a magyar irodalommal. Nagy mulasztás, hogy ez ideig senki sem vizsgálta műveinek magyar vonatkozásait, amely vonatkozások messze túllépek az időnként szóba hozott tematikus és motívikus érintkezés kereteit. E vizsgálódások kideríthetnék, hogy Danilo Kiš művei a magyar irodalmi hagyományok útján tart fenn igazán szoros kapcsolatot azzal a virtuális közép-európai irodalmi és kulturális hagyománnyal, ami mindenképpen újdonságnak számított, és számít ma is a kortárs szerb irodalomban, és amely, akár az is kimutatható, megnyitotta Danilo Kiš előtt a kaput a posztmodern egészen új, a szerb irodalmi kultúrában sajátosan mondvacsinált politikai, irodalmi és publicisztikai botrányokat keltő értelmezése felé.

Danilo Kiš fordítói gyakorlatáról is ritkán tesznek említést. Kiš a fordítást nélkülözhetetlen hiábavalóságnak tekintette, mert meggyőződése volt, hogy fordítás nélkül nincs (nemzeti) irodalom, de tudta azt is, hogy a fordítás művelete sohasem fejezhető be. A fordítás csak lebegő lehet a szövegszerzésében állandósult és stabilizált eredetivel szemben. Korán, még gimnazista korában kezdett el fordítani, és éppen Adyt. Elmondta egy helyütt, hogy akkoriban ő maga is írt verseket, mint a legtöbb gimnazista, zajos és dicső költői életről álmodozott, és éppen Ady, az Ady-versek fordítása döbentette rá, hogy sohasem lesz/lehet belőle költő . . . (Ehhez képest elég sok jó verset írt. Lásd: *Danilo Kiš összes versei*, Ex Symposion, 1993/3–4. 51–67. o.) Ekkor tért át a prózaírásra. Lirai érzékenységét pedig a fordításaival fejezte ki. Többek között éppen Ady Endre verseinek fordításával. Élete során többször fordult Ady költészetéhez. Megszámolták, egy híján száz Ady-verset ültetett át szerbre. Mindazon költők közül, akiket fordított, Adytól a legtöbbet. Sorrendben, szám szerint Ady kilencvenkilenc versét a negyvenöt Petri-vers fordítása követi.

Danilo Kiš tehát a közvetlen (baráti) kapcsolaton, valamint a közös vagy hasonló politikai és poétikai, történelmi és szellemi aspektusokon túlmenően Petri György költészetéhez a magyar költészet, elsősorban a *Nyugat* modern költői törekvései, ezeknek értő és kritikai befogadása vezette el. Ennek alapján mondható, hogy ha nem ismerték volna egymást, ha irodalom- és világszemléletükben nem lennének azonosságok, a magyar költészet befejezett, klasszikusnak mondott modernsége megértése már magában is elvezette volna Kišt Petri költészetéhez. És éppen hozzá. Olvassuk egybe az *Amíg lehet* (1999) verseit a *Holtak enciklopédiájával* . . . Milyen szövegközi szálak fűzik egybe a Végtisztesség című novella és a „saját halál”-versek motívumait?

Hogyan fordította Danilo Kiš Petri György verseit?

Téves úton járna az, aki az eredeti és a fordítás összevetése során a lexikális vagy szintaktikai azonosságokra vagy eltérésekre figyelne. Mert Kiš nem a szavakat és nem a mondatokat, hanem a verset, a vers egészét fordította. S eközben természetesen nem követte szolgamód az eredetit. Fordításaiban sűrűn lehet kihagyott szavakra, sőt kihagyott verssorokra akadni, nemegyszer fordulnak elő bennük betoldások, az eredetit nem lefordító, hanem helyettesítő megoldások, mégpedig nemcsak azért, mert az eredeti látszólag megoldhatatlan feladat elé állította a fordítót, hanem azért is, mert a fordító úgy látta jónak, ha az eredeti érdekében eltér az eredetitől . . . Rába Györgynek a „szép hűtlenség” régi, az újabb fordításméletekkel sem elfeledtetett metaforája Danilo Kiš fordításaira mindenképpen érvényes. Azzal a nem kis eltéréssel, hogy Danilo Kiš nem vagy csak részben igazította versfordításait a szerb költészet hagyományához és gyakorlatához. Más szóval, Danilo Kiš fordításai, a szavak és a mondatok szintjén bármennyire is eltérnek az eredetitől, megmaradnak fordításnak. Nemcsak az eredetinek a jegyeit viselik magukon, hanem a fordítás jegyeit is. Ebben mintha Somlyó György intelmét követné, miszerint a fordításnak „tartalmaznia kell, és szükségképpen tartalmazza azt a vonást, amely láthatóan *fordítássá* teszi.” (Kiemelés az eredetiben.) A fordítás mint sajátos irodalmi (de talán leginkább *kulturális*!) beszédmód, akár azt is mondhatom, a műfordítás, mint *kulturális* műfaj, amilyen az irodalmi kritika Radnóti Sándor szerint, éppen annak alapján érthető és értelmezhető, hogy látszanak rajta a fordításnak a jegyei és jelei. Nincs abban ellentmondás, hogy éppen ezek őrzik meg a fordítás természetes kapcsolatát az eredetivel, és különböztetik meg a célnyelv irodalmi irányaitól és hagyományaitól.

Danilo Kiš Petri-fordításai, de más fordításai is, láthatóan *fordítások*. Úgy felelnek meg az eredetinek, hogy ahol csak szükséges és indokolt, eltérnek tőle mind a grammatika, mind a poétika szintjén. Ha valamit, hát a szövszerintiséget semmiképpen sem lehet számon kérni Danilo Kiš fordításain. Aminthogy azt sem lehet elvárni tőle, hogy az idegen nyelven írott versből

igazi szerb verset fabrikáljon. Nem is teszi ezt, ő valóban „fordítást” ír és közöl. Ennek jegyei nemcsak a magyar versek fordításain ismerhetők fel, de felismerhetők francia és orosz versfordításain is.

Külön kell megemlíteni Petri György versei összegyűjtött kötetében a Kihagyott versek között közölt Az államtitkár nyilatkozik címűnek a fordítását. Részben azért, mert a fordításhoz Kiš figyelmet érdemlő jegyzetet írt, részint azért, mert a jegyzet rámutat a fordító fordítói gyakorlatának néhány fontos vonására, részint pedig azért, mert valószínűleg éppen Petri Györgynek ez a verse, illetve a vers fordítása tekinthető Danilo Kiš egyik utolsó, ha nem a legutolsó, befejezetlen, kéziratban maradt munkája, egy valószínűleg hosszúra tervezett *A forradalom költője az elnöki hajón* (Pesnik revolucije na predsedničkom brodu) címet viselő satirikus poéma közvetlen előzményének. Kiš a vers címét is megváltoztatja, visszafordítva magyarra így hangozhat: Az illetékes elvtárs nyilatkozata az áremelkedésekkel kapcsolatban (Izjava nadležnog druga u vezi s porastom cena). De megváltoztatja a sorszerkezeteket is, Petri zömében tíz és tizenkét szótagos rímtelen sorait, hosszú, húsz szótagig is kiterjesztett sorokra váltja, és rendszertelenül ugyan, de rímelteti is. Az eredetiben is felismerhetők a próza(iság) nyomai. Danilo Kiš fordítása éppen a Petri György versének ezt a vonását hangsúlyozza, sőt el is túlozza, amit csak fokozhat a váratlan és iróniát sugalló rímeltetés . . . A fordításhoz írt jegyzetben ezért mondja Kiš saját fordítását átíratnak, sőt arra is utal, hogy fordítása a romantika gyakorlatának megfelelően akár átköltésnek is tekinthető volna, amennyiben ő maga hajlana a romantikus szóhasználatra . . . Ezzel együtt a fordítás fokozza az eredeti satirikus élet. Amit az eredeti csupán sejtet, azt a fordítás kimondja, szóképeit narrációra váltja. Mintha Danilo Kiš éppen ebben a versben, ennek a versnek a fordításában talált volna rá befejezetlen satirikus hosszú versének hangnemére, poétikájára és grammatikájára. Danilo Kiš befejezetlen költeményének szoros kapcsolatára a Petri-fordításokhoz Sava Babić is figyelmeztet a válogatott versekhez írott utószóban. Szerinte az Örökhétfő és az Andrzej és Wanda című Petri-versek és azok fordítása tekinthető a satirikus poéma előzményének. „Párhuzamosan kell olvasni a fordításokat és Kiš poémáját, és felismerhető lesz a két költő közelsége” – állapítja meg pontosan Sava Babić.

Az intertextualitás és a kultúráköziség összefüggéseiben is értelmezhető a fordítás mint kulturális – dialogikus – beszédmód és műfaj. Ennek különös, sokatmondó példája figyelhető meg Danilo Kiš satirikus poématöredéke és Petri György nemcsak itt szóba került, hanem más verseinek fordítása között, ami bizonyosan arra is felhívja a figyelmet, hogy a fordítás mint a kultúrák párbeszédének és önmegértésének műfaja költészeti hagyományok és kultúrák között lejátszódó, sokszor rejtett és játékos összefonódásokat alkot és teremt

meg. Ami lényegesen több, mint amennyit a fordítás mint kultúrák (költészetek) közötti *közvetítés* közhelye mondhat ki.

A forradalom költője az elnöki hajón című satirikus poémát először Vujicsics Sztoján fordította magyarra és írt hozzá Danilo Kiš hagyatéka címen jegyzetet. (*Nagyvilág*, 1990. 5.) (Később mások, Brasnyó István és B.[ozsik] P.[éter] is lefordította.) Vujicsics fordítása, ha nem is közvetlenül, és nem szándékosan, Petri kemény és groteszk szó- és képformálásaira utal, miközben másfelé, a régi dubrovnikai archaikus tájnyelvben keresi Kiš versének nyelvi forrásait: „Bár a satirikus költemény-töredék félreismerhetetlen nyelvi és stílári utalásokat hordoz, nyelvzetének rétegeiben felismerhető a dubrovnikai – ma már csak nagy ritkán hallható – úri-polgári beszéd is” – áll Vujicsics jegyzetében. Danilo Kiš bizonyosan ismerte ezt a már-már elfeledett nyelvet (is), és fordítója nem véletlenül kereste ennek magyar megfelelőjét, és éppen e keresés nyomán érthette el, mondom, nem közvetlenül és aligha szándékosan, Petri politikai satírának beszédmódját. Abban, ahogyan a „protokoll” felkészíti az utazásra a forradalom költőjét. És talán az sem véletlen, hogy a „protokoll” utasítása szerint „Trockijt említeni / csak megvető mosollyal” összeért a Levéltöredék zárlatával: „PS: Különben azért hallok rosszakat is rólad. / Máriáshuncutot játszani Trockijjal? Te tudad a / legjobban, mekkora pechvogel. Hagyd néha csalni.” Ahogyan – a „protokoll” utasítása szerint – Ő-t, az elnöki hajó elnök-utasát is hagyni kell néha csalni . . .

Petri György most újraolvasott szerb nyelvű verskötete Danilo Kiš átültetésében a szövegköziséget vizsgáló komparatistákhoz is szól, akik – ki tudja, mi okból, miféle meggondolásból – ez ideig nem vették kézbe ezt a kis példányszámban megjelent, ritkán emlegetett könyvet.

Danilo Kiš tizenöt évvel ezelőtt, 1989. október 15-én halt meg Párizsban.

KÖSZÖNÖM, DRÁGÁM!

Szerelem, szex, házasság a Vajdaságban

HÓDI SÁNDOR

BEVEZETŐ

Amikor harminc évvel ezelőtt megkezdtem pszichológusi pályafutásomat, hamar rá kellett jönnöm arra, hogy a sokféle gond és baj mögött, amellyel hozzám fordulnak az emberek, voltaképpen mindig egy és ugyanaz a probléma rejlik. A különféle lelki zavarokban szenvedő, életszervezési problémákkal küszködő, beilleszkedési és együttélési nehézségekre panaszkodó emberek vagy rendezetlen családi körülmények között élnek, vagy rendezetlen családi körülmények között nevelkedtek.

Emlékezetem szerint a praxisom alatt sohasem fordult elő, hogy a szeretethiányért, a sorozatos kudarcokért, a sikertelen intim kapcsolatokért bárki is saját éretlenségére, felkészületlenségére, alkalmatlanságára, butaságára, vagy bárminemű személyi hiányosságára panaszkodott volna. Örömtelenségükért, sikertelenségükért, betegségükért pácienseim kivétel nélkül mindig *másokat hibáztattak*: környezetük meg nem értésére, más emberek gonoszságára, nemtelen viselkedésére, a velük megesett igazságtalanságra, méltánytalan társadalmi helyzetükre vagy a balsorsukra panaszkodtak.

Ez a védekező, elhárító viselkedés bizonyos tekintetben érthető. Önbecsülésünk megőrzése érdekében olykor valamennyien kénytelenek vagyunk helyzetünket szépíteni, ilyen-olyan álarcot viselni. Különböző szerepeket játszunk, igyekszünk a legszebb arcunkat mutatni mások felé, felmentést keresünk a magunk számára stb. Addig nincs is nagyobb baj, amíg az önmagunkról kialakított kép nem mutat *makacs egyoldalúságot*, ha néhanapján azért hajlandóak vagyunk felülvizsgálni magatartásunkat és másokhoz fűződő viszonyainkat. Az önvizsgálatra – paradox módon – leginkább azok képesek, akiknek

a legkevésbé van rá szükségük, s akik általában szilárd kapcsolatokkal rendelkeznek. A különféle lelki és életviteli problémákkal küszködő embereknek feltétlenül szükségük van önvizsgálatra, erre azonban vajmi kevés hajlandóságot mutatnak, ami újabb problémák forrása.

A szeretet és az intim kapcsolatok világa a család. Ebben az intim szférában zajlanak le a legszebb, legmegrázóbb, legfájdalmasabb élmények, amelyeket valaha is átélhetünk. Számos bizonyíték van rá, hogy a jó házasságban élő emberek általában boldogabbak, egészségesebbek és tovább élnek, mint az egyedülállóak. Az életbiztosító társaságok által készített statisztikai kimutatók megdöbbentőek. Az derül ki belőlük, hogy „a magányos vagy társtalan emberek esélye sokkal nagyobb például a szívrohamra, tüdőbajra, rákra, alkohelizmusra, gyakrabban szenvednek balesetet, nagyobb a halandóságuk és az öngyilkossági arányuk, mint a házasembereknek, akik intim kapcsolatok hálójában élnek”.¹

Természetesen önmagában véve egy házasságnak a létrejötte nem jelenti azt, hogy a boldogító igen kimondásával mindent megoldottunk. Az együttéléstől amennyi jó, annyi rossz is származhat. Egy rossz kapcsolat pokollá tudja tenni a család életét, különösen akkor, ha az ellentétek ismételtelen napirendre kerülnek.

A család életére és az intim kapcsolatok alakulására vonatkozóan mindenki rendelkezik valamilyen személyes tapasztalattal. Ezek a tapasztalatok azonban önmagukban véve nem mindig elégségesek ahhoz, hogy az emberek megbirkózzanak saját párkapcsolati problémáikkal, elejét vegyék a házasság felbomlásának és sokféle más emberi tragédiának.

Gyakorló pszichológusként rendszeresen foglalkozom családi tanácsadással. Ennek során meggyőződtem arról, hogy az emberi kapcsolatok alakulásának szinte állandó és megkerülhetetlen velejárója a konfliktus. Ez a felismerés nem volt teljesen új számomra, nem gondoltam azonban, hogy a konfliktusok ennyire próbára teszik az egymással szoros kapcsolatban élő embereket. Nem gondoltam, hogy az emberek mennyire félnek a konfliktusoktól, és milyen felkészületlenek velük szemben. A családterápiás foglalkozások során kellett megtapasztalnom, hogy a konfliktusok szerves velejárói az életnek, nem lehet előlük kitérni, meg kell velük küzdeni. És ami a legfontosabb, hogy a konfliktusokkal való megküzdés a családtagoktól *állandó és együttes fejlődést* kíván meg.

Azok, akik a türehtetlenné vált helyzetük miatt szakemberhez fordulnak, érthetően segítséget várnak. Külső beavatkozással a konfliktusokban rejlő „ketyegő bombákat” olykor sikerül is hatástalanítani. Ennél azonban sokkal fontosabb a konfliktusok kezelésében szerzett jártasság megszerzése a házastársak részéről. A személyi kapcsolatok további alakulására nézve a tanácsadás

pozitív, megerősítő hatással lehet, a *konfliktuskezelés elsajátítása* azonban nélkülözhetetlen.

A konfliktusok kezeléséhez szükséges jártasság megszerzése olyan követelménynek látszik, amelynek az emberek egy része látszólag nem képes eleget tenni. Rajtuk a családterápia sem képes mindig segíteni. Talán nem is lehet. Igényes, fáradtságos munkával azonban sok család átsegíthető a kritikus helyzeteken. Csakhogy az idő alatt, amíg egy problémás kapcsolat reparálása tart, a megromlott családok száma tízszeresére nő.

Egyes becslések szerint ma a családok 75 százaléka szorulna tanácsadásra. Ehhez persze hiányzanak az anyagi, személyi, intézményi és kulturális feltételek, következésképp a házasságoknak fele automatikusan válással végződik. Ha ez a tendencia tovább folytatódik, néhány évtized múlva a házasságok 90 százaléka végződik válással.² Az életminőség ilyen méretű romlását talán akkor sem lehetne orvosolni, ha minden egyes emberre egy képzett terapeuta jutna. Ezzel szemben a helyzet az, hogy nálunk tízezer emberre egy szakember jut, de száz szakember közül csak egy foglalkozik házassági tanácsadással, intézményes háttér és anyagiak hiányában az az egy is siet jövedelmezőbb foglalkozást keresni magának.

A családgondozás a volt szocialista országokban mindenütt a csőd szélén áll. Aligha jelent vigaszt, hogy a szociális gondozás és az egészségvédelem más szakágazatai is hasonló helyzetben vannak.

A Nyugatról jövő új életstílus úgyszólván a szemünk láttára morzsolja szét a korábbi közösségi kapcsolatokat. Az individualizmus térhódítása véget vet a hitnek, a szerelemnek, a romantika izalmának, a barátság szépségének, az intim kapcsolatok tiltott édességének, az életre szóló házasságoknak, a nemzettudatnak és vele együtt a szolidaritás minden más társadalmi formájának. Ennek a folyamatnak a következményeként, úgy tűnik, hogy a konfliktusmentes és harmonikus élet illúziójáról le kell mondanunk. A válások növekvő száma azt bizonyítja, hogy az új életformával járó konfliktusokat a házasságok nagy része nem éli túl, ami fokozza a társadalom atomizálódását és növeli az örökösen lelki válságban levő, kapcsolatavarban szenvedő emberek számát.

A párválasztással és a házassággal foglalkozó tudományágak – pszichológia, társadalomlélektan, családpszichológia – az elmúlt időszakban számos fontos felismeréssel szolgáltak a konfliktusok természetére és az emberi kapcsolatok alakulására vonatkozóan. A szerelem, szex, házasság témakörében az utóbbi időben szerencsére mind több kiadvány jelenik meg.

Ezek a munkák, már azáltal is, hogy ráirányítják a figyelmet a házasságon belüli problémákra, hozzájárulhatnak azok megoldásához és a sikeres párkapcsolatok kialakulásához. Remélem, hogy a munkámmal valamelyest én is hozzájárulok a párválasztás, az együttműködés, az örömteli szexuális kapcsolat,

az együttlét művészetének a jobb elsajátításához, s ugyanakkor bízom benne, hogy a vajdasági családokra vonatkozó „látlelet” hozzájárul önmagunk jobb megismeréséhez, és további kutatások alapjául szolgál.

I.

PÁRVÁLASZTÁS

Az önmegvalósítás és párkapcsolatra való alkalmasság

A sikeres életszervezés egyik legnagyobb titka, hogyan lehet férfiakkal és nőkkel gyümölcsöző kapcsolatot kialakítani egymás között. A családkutatók egybehangzó véleménye szerint a férfiakkal kisebb nehézséget okozott körülhajózni a Földet, leigázni a bennszülötteket, birodalmakat létrehozni és lerombolni, atombombát létrehozni, feljutni a Holdra, hatalmas vagyont felhalmozni és elveszíteni, mint egy jó házasságot tető alá hozni. És a helyzet ebben a vonatkozásban egyre rosszabb. Úgy tűnik, hogy minél csodásabb dolgokat művelnek a világon (meseautók, világháló, génebérszet stb.), annál gyermetegebbé válik a nőhöz való viszonyulásuk, olyannyira, hogy ábrándos képzeletük és elérhetetlen vágyaik miatt a fejlett világban a férfiak fele képtelen a házasság szent kötelékének eleget tenni.

Nincs ez másként a nőkkel sem. Korábban sem mentek a dolgok simán, mára azonban a feminizmus végképp megzavarta a gyengébb nem fejét. Elegendő van abból, hogy a kalapot a férfiak hordják, hogy csak azok járnak nadrágban, ugyanakkor számos vonatkozásban a régi szabályok szerint akarnak élni. Szeretnének szabadabbak lenni, ugyanakkor még jobban magukhoz kívánják láncolni azt, akivel együtt élnek.

A gubanc ott kezdődik, vélik sokan, hogy a férfiak és a nők mások. A férfiak szerint az lenne a dolgok rendje, hogy az ember felcsíp egy nőt, aztán lelép. Aztán megint felcsíp egyet, és megint lelép. A nő viszont ezzel szemben szeretne az egyetlen lenni a kiválasztott férfi egész életében. Sőt, a legtöbben talán azt szeretnék, ha rajtuk kívül más nő nem is lenne a világon.

A férfiakkal és nőkkel külön-külön is nehéz megvalósítaniuk romantikus vágyaikat és elképzeléseiket, együtt még nehezebb. Legszívesebben mindkét nem a maga útját járná, de ez sem lehetséges. Az utódok felnevelése érdekében kell, hogy legyen néhány szabály, amely a kicsinyes ellentéteknek véget vet. De nincs az a kevéske szabály, ami a kor divatos felfogása szerint ne jelentené akadályt az „önmegvalósításnak” és a személyi szabadság „kiteljesedésének”.

A legnagyobb gondot a gyerekek jelenti. A „posztmodern” ember úgy érzi, hogy a gyermekvállalással elveszíti szabadságát és függetlenségét, hiszen a gyermeknevelés minden idejét és energiáját igénybe veszi. Ezért halogatja a

dolgot, amíg lehet, vagy egyszerűen lemond a gyerekről. A kapcsolat ezzel társadalmi szempontból tulajdonképpen el is veszti értelmét és jelentőségét. Tegyük mindjárt hozzá, hogy ennek az ostoba egoista hóbortnak semmi köze sincs a személyiség pszichológiai értelemben vett önmegvalósításához és sokoldalú fejlődéséhez. Az „azt teszem, amihez kedvem van” nézetten ellentétben a személyi érettség magában foglalja valamely szakma elsajátítását, a házasságra való alkalmasságot, a kölcsönös szexuális örömszerzésre és nemzésre való képességet és a szülővé válást, a közös értékek és érdekek kimunkálását, a mi-tudat kialakulását, a közös célokat és az azokért való áldozatvállalást.

Nemcsak arról van szó, hogy erre képeseknek kell lennünk, hanem hogy az egyén *szükségét* érezze mindennek, enélkül személyi érettségről és teljes mértékű önmegvalósításról nem beszélhetünk. A társadalomban tapasztalható egocentrikus magatartás, amely a személyiség fejlődését a saját én szükségleteire korlátozza, és az intellektuális fejlődést kizárólag ennek szolgálatába állítja, tulajdonképpen szocializációs zavar, amely alkalmatlanná teszi az embert a társadalmi életre. A társadalmi körülmények között zajló élet olyan követelményeket támaszt az emberrel szemben, amelyek nélkül maga a társadalmi együttélés és reprodukció kerül veszélybe.

Akörül tehát, hogy a személyiség sokoldalú fejlődése és önmegvalósítása mit jelent, nem lehet vita. Az önmegvalósítás együttes fejlődést, egyre magasabb szintű érzelmi és intellektuális teljesítményt, kölcsönös, mások szükségleteihez és fogékonyságához illeszkedő kulturális magatartást (habitust) jelent.

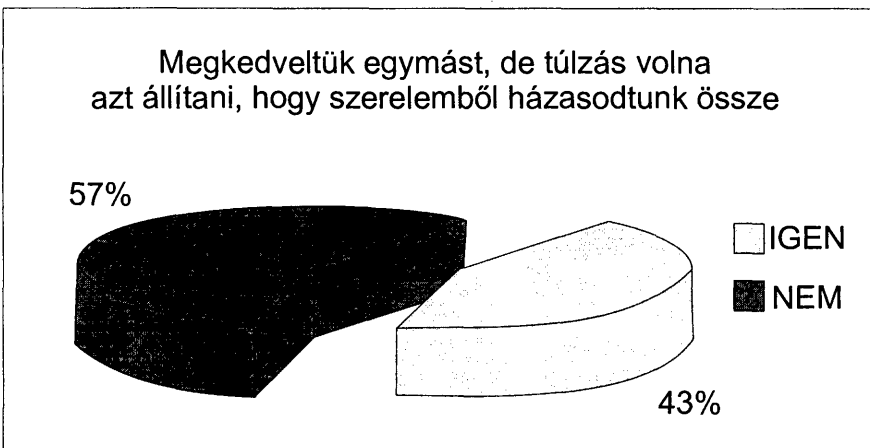
A PÁRVÁLASZTÁS MOTÍVUMAI

A gondok már a párválasztással kezdődnek. Életünk sorsdöntő pillanatai között az egyik kétségkívül az, amikor valakivel megismerkedünk, és kapcsolatot létesítünk. Az adott személy kiválasztásával ugyanis gyakorlatilag eldől, hogy a későbbiek során milyen gyakoriságú, milyen jellegű és milyen intenzitású konfliktusokkal lehet majd számolnunk. Mindenféle személyi kapcsolatra áll ez, de különösképpen vonatkozik a párválasztásra. Mégis, bár sorsdöntő lépésről van szó, a tudomány alig tud mondani valamit nekünk erről a fontos eseményről. Maguk az emberek pedig, akik kapcsolatba lépnek egymással, párt választanak maguknak, általában nincsenek is tisztában sem döntésük fontosságával, sem annak következményeivel. Talán helytelen is tudatos döntésről beszélnünk, inkább azt mondhatnánk, hogy egyszerűen sodródnak az eseményekkel, nemtörődöm módon viszonyulnak az egészhez.

Persze ahhoz, hogy a párválasztásban kellő körültekintéssel járjunk el, jó lenne tudni, hogy mi a választás indítéka és alapja? Ösztönös vagy tudatos a partner kiválasztása? Személyes érdekek, magasrendű eszmények, kielégítetlen

szükségletek vezérelnek-e bennünket a párválasztásban, vagy a vak véletlenen múlik, hogy kivel hoz össze a sors bennünket? Az ellentétek vonzzák egymást, vagy magunkhoz hasonló személyt keresünk? Azért ragaszkodunk-e valakihez, mert úgy érezzük, hogy a segítségünkre szorul, vagy, mert nekünk van szükségünk az ő támogatására?

Az indítékokat keresve nagy általánosságban azt lehetne mondanunk, hogy a párválasztás egy *bensőséges emberi, érzelmi, szellemi és erotikus kapcsolat iránti igény* kielégítését hivatott szolgálni. Ennek az igénynek a kielégítése azonban gyakran együtt jár más tudatos és tudattalan, esetleg nyilvánosan be nem vallható indítékokkal, mint amilyen például a társadalmi felemelkedésre való törekvés, a tekintélyszerzés, az egzisztenciális helyzet javítása, a munkahelyen való előrelépés, a hátrányos körülményektől való menekülés stb. De szerepet játszhat a választásban a szülők, barátok-barátnők, ismerősök részéről történő befolyásoltság, a társadalmi elvárás, az utánzás, a divat, a közizlés és más egyéb.

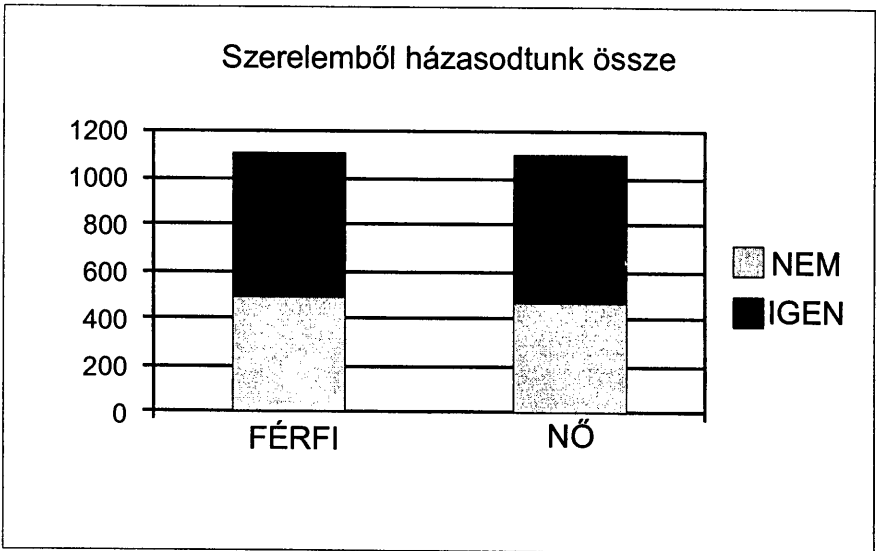

1. ábra

A közkeletű felfogás szerint a párválasztás *ösztönös motivációk* alapján történik, magyarán a partnerek *megszeretik egymást*. Úgy tűnik, hogy a mi kultúránkban nagyon fontos mozzanat a szeretetre való hivatkozás. Ennek feltehetően két (de lehet, hogy több) oka van. Tudvalevő, hogy a szeretet fölötté áll minden földi hiúságnak, így a szeretetre való hivatkozás a párvá-

lasztás körül elejét veszi minden találgatásnak, ugyanakkor a szeretet harmonikussá teszi az emberi kapcsolatokat. Nyilvánvaló, hogy ebből a szempontból az „egy szív, egy lélek” jelenti az eszményi állapotot. A válások és rossz házasságok számából ítélve, úgy tűnik, hogy a szeretetre való hivatkozás önmagában véve nem elégséges, a boldogsághoz magára a szeretetre is szükség volna. Sajnos, ezen a téren óriási deficit mutatkozik.

Az érzelmi deficit olyan nagymértékű, hogy sokan nem hajlandóak már a látszatnak sem eleget tenni. Ezek az emberek a szerelmet irracionális érzésnek, a szerelmi házasságot divatjamúlt intézménynek tartják, és új kapcsolatformákra esküsznek. Körükben mind gyakoribb az együttélés vagy a házasságkötési szerződés, amelyekben csakugyan nyoma sincs semmiféle irracionális elemnek.

2. ábra

Kétségtelen, hogy a szerelem nem játszik mindig elsődleges szerepet sem a párkapcsolat kialakulásában, sem a későbbi házasságban. Legalábbis az a fajta szerelem, amelyben a szenvedély és az egymásért való lelkesedés játssza a fő szerepet. Vizsgálataim eredményeim szerint, amelyben 2200 személy vett részt, az esetek 43 százalékában a házastársak nem szerelemből, hanem más

meggondolásból kötöttek egymással házasságot.³ Az egyik ember a másik ember számára több szempontból képviselhet értéket, ami éppen olyan szorosán összekapcsolja és örömtelivé teheti életüket, mint a szerelem.

Nem egy párkapcsolat szexuális alapokról tartok, és a folytatás, akár csak a szerelem esetében, többféle lehetőséget kínál. Kitejleszhet, sokoldalúvá válhat, de ki is éghet, a szenvedély köddé válhat, ha a partnerek mélyebb kapcsolat iránti igénye kielégítetlen marad.

AZ EVOLÚCIÓS MAGYARÁZAT

A párkapcsolatokra vonatkozóan – a kor szellemének megfelelően – meglepően új elméletek látnak napvilágot. Egy budapesti válóperes ügyvédnö szerint például Magyarország a maîtresse-ek, a kitarítottak országa lett. Sok fiatal lánynak nincs más dolga – mondja –, minthogy egy pénzes úr rendelkezésére álljon. Az, hogy a barát jól menő üzletember, vagy a bűnözésből teremti elő a jóléthez szükséges pénzt, nem számít. Pontosabban nem tudható – legalábbis a csinibaba számára nem nyilvánvaló, ezt nem kötik az orrára. Az úr ugyanakkor elvárja, hogy (pénze arányában) a nő fiatal, szép és csinos legyen, és bármikor a rendelkezésére álljon. A cicababának nincs semmibe beleszólási joga, arra sem formálhat jogot, hogy bármiről tudjon, vagy az úr dolgaiba beleszóljon. A múlt században, Franciaországban maîtresse-eknek nevezték az ilyen hölgyeket.

A világon mindenre van „tudományos” magyarázat, így erre is. A párválasztás „evolúciós” elmélete szerint a férfiak és a nők más-más szempontok szerint házasodnak. A nők „ösztonösen” olyan férfit választanak maguknak, aki más férfiaknál nagyobb anyagi és egyéb biztonságot tud nyújtani számukra. A férfiakra viszont „genetikailag” a fiatal és csinos nők vannak nagy hatással. Ennek a vonzerőnek az evolúciós magyarázata az, mondják, hogy a fiatalság és a szépség a férfiak szemében a termékenység és a kicsattanó egészség jele. A nő ragyogó szeme, bársonyos bőre, fényes haja, rózsás arca gyermekszülésre való hajlandóságot sejtet, ennek pedig a férfiak tudvalevően nem tudnak ellenállni.

A nők indítékai ezzel szemben mások. A férfi szeme, bőre, haja, megjelene, különösképpen a nemzőképessége, tizedrangú számukra. Annál többet nyom a latban az, hogy milyen helyet foglalnak el a hímek hierarchiájában. A nők „az ezüst hátú hím gorilla emberi megfelelőjét” keresik a leendő párjukban⁴, vagyis az olyan férfit részesítik előnyben, aki uralkodni tud más férfiak fölött, és domináns helyzeténél fogva nagyobb zsákmányt tud biztosítani családjá részére.

Habár a párválasztás motívumai a két nem esetében szemmel láthatóan mások, a cél végső soron mindkét nem esetében ugyanaz: az emberi faj fenntartásának biztosítása lebeg a szemük előtt – mondják az evolúciós tan képviselői.

Bizonyára sokan felháborítónak találják, hogy vannak, akik a tudomány nevében a pénztárca vastagságával próbálják magyarázni a női szívek lángra lobbanásának titkát. De vajon csakugyan szokatlan dolog-e, hogy egy ötvenes éveiben járó, kopaszodó igazgató vonzóbbnak tűnik sok fiatal nő szemében, mint a korban és anyagiakban hozzájuk jobban illő horpadt segédmunkás?

Érdekes módon a fiatal és csinos titkárnők mindig a főnökükbe szeretnek bele, és nem a hivatalsegédbe. Ki ne tudna példákat felhozni rá, hogy a felkapaszkodott férfiak milyen könnyen adnak túl hűséges házastársukon, hogy státusuknak, az új csillagállásuknak megfelelő fiatal, csinos, karcsú nőt válasszanak maguknak.

A mindennapi életből vett példák sokasága mellett a társskereső apróhirdetések is mintha azt igazolnák, hogy nem teljesen légből kapott a nemek eltérő biológiai indítékaira való hivatkozás. A férfiak csinos, fiatal lányokat, a nők viszont lakással rendelkező, anyagilag jól szituált, diplomás férfiakat keresnek.

Magát a jelenséget aligha lehet tagadni, a kérdés csupán az, hogy mennyire általános ez a jelenség? Beszélhetünk-e az előforduló esetek kapcsán a férfiak és a nők különböző „biológiai indítékairól”? Bizonyítást nyert-e valahol, hogy a párválasztásban a férfiak számára a nő fiatalsága, külleme, szexuális vonzereje csakugyan fölötte áll mindenneknek, illetve, hogy a nők többsége számára a férfi ereje, anyagi helyzete, társadalmi presztízse a perdöntő?

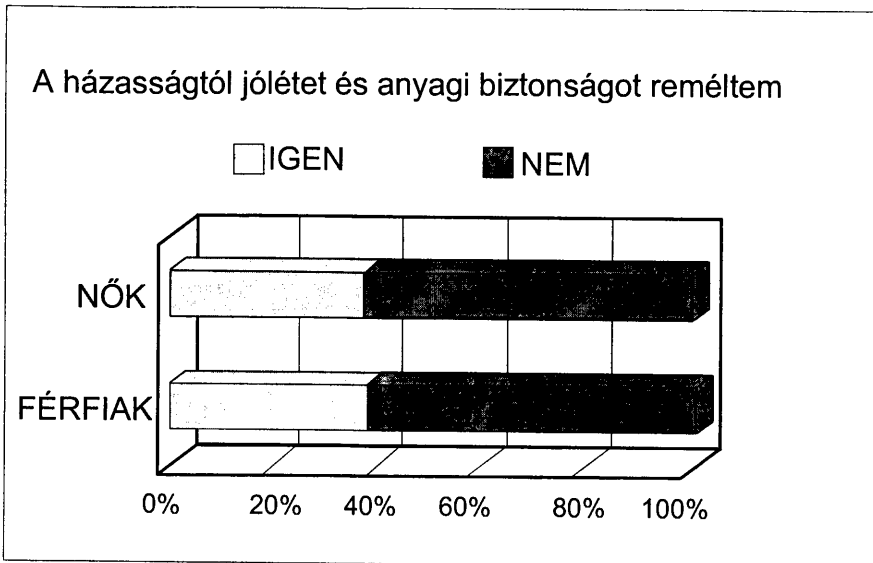
Nos, bizonyára vannak erre vonatkozó kutatási adatok, nekem sajnos nem sikerült a nyomukra bukkannom, így az evolúciós elmélettel kapcsolatban csak saját eredményeimre tudok hivatkozni.

Kutatásaim során több mutató mentén vizsgáltam meg a párválasztás indítékait, amelyek között természetesen szerepeltek az anyagi és társadalmi presztízszempontok is. Lássuk, milyen gyakorisággal fordulnak elő ezek a motívumok a vajdasági magyar nők és férfiak párválasztásában.

Arra a kérdésre, hogy a házasságától „jólétet és anyagi biztonságot remélt-e”, a vizsgálatban részt vevő 1093 nő közül 410 válaszolt igennel, 683-an pedig nemmel. A nők alig több mint egyharmada, 38 százaléka kalkulált az anyagiakkal, míg túlnyomó többségük, 62 százalékuk esetében a jobb anyagi helyzethez fűzött remények nem játszottak szerepet a férjhez menésben.

Hajszálra azonos megoszlás tapasztalható a férfiaknál is. A vizsgálatban részt vevő 1107 férfi közül 414 (37%) válaszolt igennel, míg 693 (63%) nemmel. Az eredmények alapján két megállapítást tehetünk:

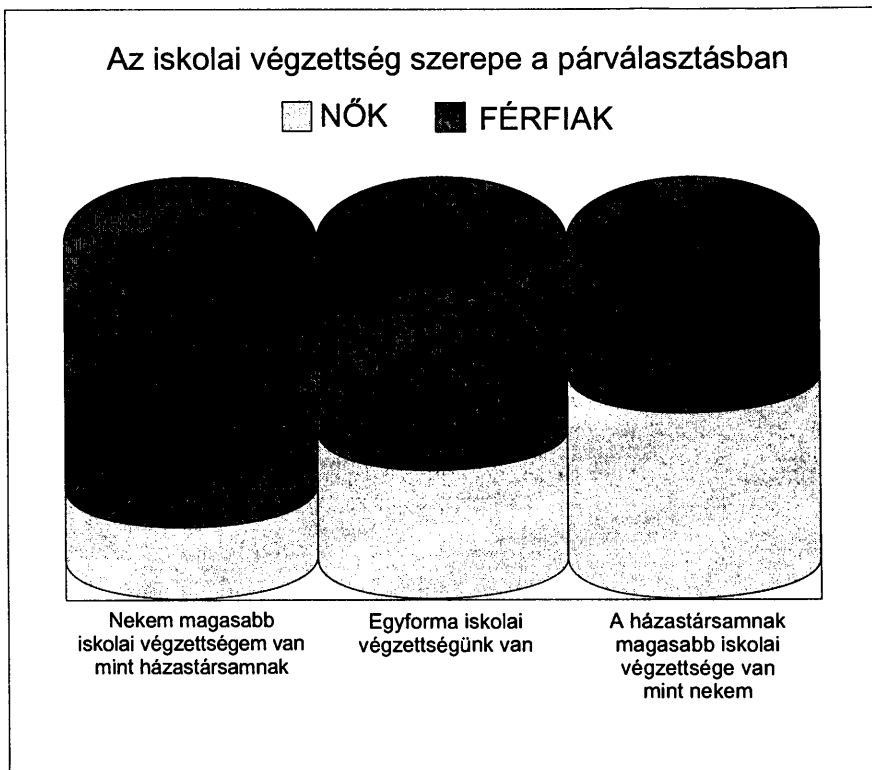
3. ábra

1. A kérdéseinkre kapott igen és nem válaszok csaknem teljesen azonos megoszlása megkérdőjelezi azt a feltevést, hogy a nők párválasztásában az anyagiak fontosabb szerepet játszanak, mint a férfiaknál.

2. Minden ember jólétre és anyagi biztonságra vágyik, ez az igény azonban sem a nők, sem a férfiak párválasztásában nem játszik meghatározó szerepet.

Nem értük azonban be ennyivel. Feltételezve, hogy a nők párválasztással nagyobb társadalmi presztízsre kívánnak szert tenni, célszerű utánajárni annak is, hogy vajon ezt nem más formában kívánják-e elérni. A társadalmi helyzet egyik fontos mutatója például az iskolai végzettség. Számít-e valamit a férfiak iskolai végzettsége a nők szemében? A „diplomához” mennek-e feleségül?

A házastársak iskolai végzettség szerinti megoszlása szembetűnő hasonlóságot mutat. Az esetek túlnyomó többségében, 60 százalékában azonos iskolai végzettségű nők és férfiak lépnek frigyre egymással. Igaz, hogy csaknem kétszer annyi nő (40%) választott nála magasabb iskolai végzettségű férfit, mint ahány férfi magasabb végzettségű nőt (23%), ez azonban a nők és a férfiak iskolázottsági szintjének különbségéből is adódhat. Ismeretes, hogy régebben a nők, különösen mezőgazdasági vidéken, kevesebb iskolát végeztek, mint a férfiak. Ma már, a fiatalabb korosztályok esetében, a helyzet inkább fordított: a lányok

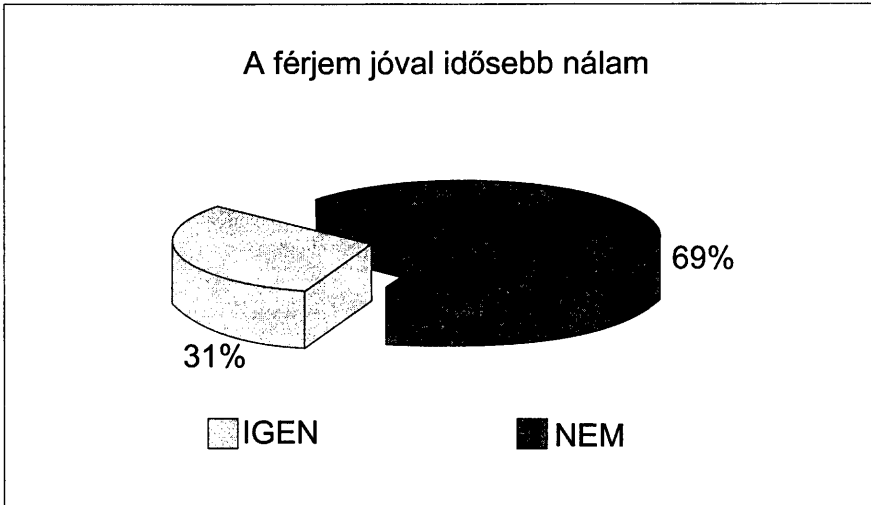
4. ábra

járnak tovább iskolába, míg a fiúk igyekeznek olyan szakmát választani, amellyel mielőbb munkába állhatnak.

Megvizsgáltam az életkorban mutatkozó különbségeket is. A *jelentős életkori különbség* ugyanis a támaszkeresés sajátos formájaként is értelmezhető. Az állatvilágban az idősebb hím – bizonyos életkori határok között – erősebb és tapasztaltabb a fiatalabbnál, ezért többet tud magának (és az alomnak) a zsákmányból megkaparintani. Bizonyos vonatkozásban hasonló a helyzet a férfitársadalomban is. Az ifjak nem nagyon rendelkeznek még javakkal, és ahhoz, hogy társadalmi presztízst tegyenek szert, előbb meg kell mászniuk a szakmai és hivatali számlátrát. Általában akkor kerülnek magasabb pozíció-

ba, ha az idősebb generáció nyugállományba vonul, vagy alkalmatlanná válik feladata ellátására.

„Jelentős különbségnek” az öt évnél nagyobb korkülönbséget tekintettem. Ilyen értelemben, a felmérésben részt vevő 1093 nő közül 340 (31%) ment feleségül nála öt évnél idősebb férfihoz, az 1107 férfi közül pedig 101 (9%) vett el idősebb nőt feleségül.

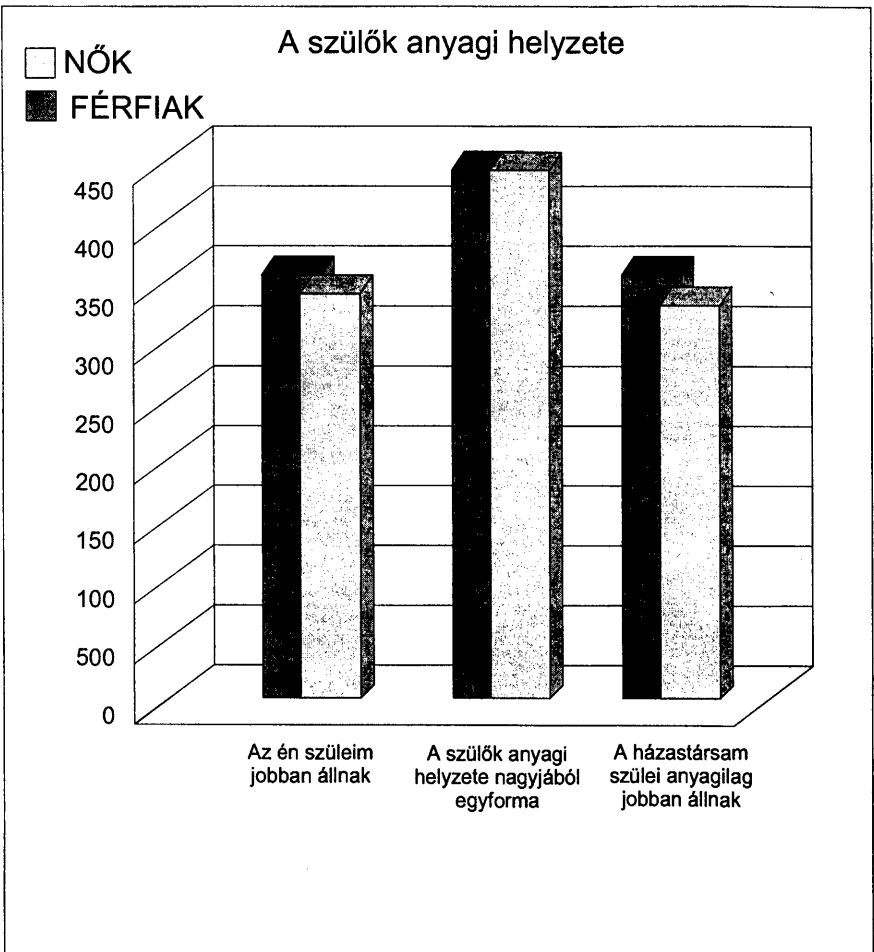

5. ábra

Az eredmények alapján azt kell mondanunk, hogy az életkor tekintetében a férfiak és nők túlnyomó többsége magához illő párt választ. Az életben bizonyára előfordul, hogy egy fiatal hölgy az 50-es éveiben járó igazgatóba „szeret bele” és nem a vele egykorú segédmunkásba, az ilyesmi azonban inkább kivételes esetnek számít. Az sem igaz, hogy a férfiak kivétel nélkül fiatal nőkre vadásznak, hiszen kétharmaduk korban hozzájuk illő nőt választ magának, egy részük pedig, mintegy 10 százalékuk, kifejezetten az idősebb nőkhöz vonzódik.

Megvizsgáltam azt is, hogy milyen szerepet játszik a szülők vagyoni helyzete a párválasztásban. Aligha szorul ugyanis magyarázatra, hogy a család egzisztenciális helyzete nagymértékben befolyásolja a fiatalok társadalmi felemelkedésének esélyét. Az evolúciós elmélet alapján tehát azt várnánk, hogy a lányok a jómódú családi háttérrel rendelkező fiúkat részesítik előnyben.

Nos, ez a feltevés a gyakorlatban nem nyer megerősítést. A felmérési adatok tükrében a szülők anyagi helyzetének nem sok szerepe van a fiatalok párválasztásában. Házasságkötése révén a nők 27, a férfiak 29 százaléka került jobb

6. ábra

anyagi helyzetű családba, túlnyomó többségük viszont – a nők 73, a férfiak 71 százaléka – hasonló anyagi helyzetű családból származó párt választott magának. Ha úgy tetszik, a párválasztásban sokkal inkább a „zsák a foltját” elv érvényesül, mintsem a rideg számítás.

A fenti eredmények alapján, összegezképpen megállapíthatjuk, hogy a vajdasági magyar populációra vonatkozóan az ún. „evolúciós elv” nem érvényesül a párválasztásban.

A VEGYES HÁZASSÁGOK

Van azonban még valami, amit az evolúciós magyarázattal kapcsolatban érdemes megvizsgálunk. Egyéni boldogulásunk szempontjából nem mindegy, hogy hová születünk, milyen náció tagja leszünk. Többnemzetiségű környezetben például a társadalmi egyenlőtlenségből fakadó különbségek néha olyan jelentősek, hogy a kisebbségi közösségek felmorzsolódnak, beolvadnak, eltűnnek.

A beolvadási folyamatot asszimilációnak szoktuk nevezni, ami a vegyes házasságok kohójában megy végbe. A vegyes házasságokat önmagukba véve nem lehet kárhozatni, hiszen azok a népek közeledését is szolgálhatják. A gondot az jelenti, ha a vegyes házasságban élők közül az alacsonyabb társadalmi presztízzsel rendelkező fél – úgymond a „békesség kedvéért” – előbb nyelvet, majd identitást cserél. Márpedig nálunk hosszú évtizedek óta ez történik: a vegyes házasságok a szerb nép térhódításának és a más népek – köztük a magyaroknak – beolvasztásának az eszközeit jelentik.

Ebből a helyzetből adódóan számos kérdés merül fel. Vajon mekkora szerepet játszik a párválasztásban a nemzeti hovatartozás? Hányan kötnek – a könnyebb boldogulás és társadalmi felemelkedés reményében – szerb nemzetiségű személlyel házasságot? Megfigyelhető-e ezen a téren valamilyen különbség a férfiak és nők között? Érvényesül-e az „evolúciós elv”, mely szerint a nők igyekeznek olyan férfit választani maguknak, aki az adott körülmények között nagyobb anyagi és egyéb biztonságot tud nyújtani számukra?

A statisztikai adatok szerint az általunk vizsgált térségben minden harmadik házasság vegyes házasság. Észak-Bácskában például felmérésünk kezdetén, az 1991-ben kötött 2600 házasságból 57 esetben szerb lány magyar férjet választott, 45 pedig horvát nemzetiségűt, ugyanakkor 106 magyar lány ment férjhez szerb fiatalemberhez, 76-an pedig horváthoz. Ha figyelembe vesszük a szerbek és magyarok népességen belüli arányát, azt kell mondanunk, hogy a magyar nők kétszer annyian választanak szerb házastársat maguknak, mint a szerb nők magart.

A felmérésben részt vevő személyek (2200) közül 345-en (16%) élnek vegyes házasságban. A nők és a férfiak között nincs számottevő különbség: a

nők 19, a férfiak 15 százaléka választott más nemzetiségű házastársat. E csekély eltérés alapján nem mondhatjuk, hogy érvényesülne az „evolúciós elv”, mely szerint a nők igyekeznek olyan férfit választani maguknak, aki az adott körülmények között a domináns nép tagjaként nagyobb anyagi és egyéb biztonságot tud nyújtani számukra.⁵

A CSERE- ÉS A SZEREPELMÉLET

Úgy tűnik, hogy a vonzerőt nem lehet olyan szimpla indítékokkal magyarázni, mint ahogyan azt az evolúciós elmélet hívei gondolják. Ennél korszerűbbnek tűnő magyarázattal áll elő az ún. csereelmélet. E szerint a párválasztás bonyolult egyezkedési folyamat, amely – a piacgazdaságon alapuló társadalom szellemének megfelelően – a *tisztességes cserén* alapszik. Magyarán valamennyien igyekszünk olyan párt választani magunknak, aki többé-kevésbé egyenrangú velünk. Nem csupán a fiatalság, a szépség, az iskolai végzettség, a vagyoni helyzet, a társadalmi presztízs képezi a „mérlegelés” tárgyát, hanem az olyan belső értékek is, mint amilyen az intelligencia, a kedvesség, humorérzék, figyelmesség, gyengédség. A kedvező személyi tulajdonságok ellensúlyozhatják az alacsonyabb társadalmi rangot vagy iskolai végzettséget, ami fordítva is áll, a jólét, a gazdagság, a magas rang könnyen feledtetni velünk választottunk személyi hiányosságait.

A csereelmélet szerint tehát a megismerkedést követően bonyolult egyezkedési folyamat jön létre, és ha e hideg fejjel történő mérlegelés kölcsönösen pozitív eredménnyel zárul (a pontszámok megegyeznek), az érintettek házasságot kötnek. Menet közben persze kiderülhet, hogy valamit nem vettek figyelembe, esetleg megjelenik a piacon egy előnyösebb harmadik, nos, ilyenkor a felek jó üzletember módjára egyszerűen „felmondják a szerződést”.

A bonyolult egyezkedési folyamatnak vannak más rejtett pszichológiai összetevői is. A párválasztás során nemcsak a fiatalság, szépség, a társadalmi helyzet, az anyagi jólét, vagy választottunk személyi tulajdonságai (kedvesség, figyelmesség, gyengédség) érdekel bennünket, hanem az is, hogy mások milyenek látják kedvesünket. Sokat jelent, ha választottunk növeli tekintélyünket, és ezáltal hozzájárul önbecslésünk megerősítéséhez.

És ezzel már át is tértünk a *szerepelméletre*, amely szerint olyan partnert keresünk magunknak, aki megerősíti bennünk az önmagunkról kialakított pozitív képet, és egyúttal növeli értékünket mások szemében.

Egyik alkalommal az egyik páciensem, Jakob, kifogyhatatlanul sorolta felesége rossz tulajdonságait. Hirtelen félbeszakítottam, és megkérdeztem tőle, emlékszik-e rá, hogy miért választotta pont őt feleségül? Jakob gondolkodás nélkül rávágtá. – Ő volt a legszemrevalóbb lány az utcában. Aztán elmondta,

hogy boldogult ifjúkorában, minden fiú a környék legszebb lányával szeretett volna járni, aki történetesen éppen az ő utcájukban lakott. Kimondhatatlanul büszke volt, amikor sikerült a lányt elcsábítania, és látta a többi srác lógó orrát. Ez a siker eltette sokáig. Idővel, sajnos, az alaphelyzet megváltozott, a nő slamposná vált és megcsúnyult, a kutyának sem kellett már az utcából. Azóta mindenért az asszonyt hibáztatja, ahelyett, hogy belátta volna, milyen kockázatos dolog volt erre a motívumra – az egykori sikerre – alapozni a házasságot.

Jakab esete azért érdemel itt említést, mert rávilágít, hogy önbecslésünk megerősítésének az igénye olykor háttérbe szoríthat minden egyéb józan megfontolást.

Önbecslésünk nem csak a párválasztásba szól bele. Az hogy mások mit gondolnak rólunk, fontos szerepet játszik kapcsolatunk későbbi története szempontjából is. Sokan például nem a rossz házasságuk, hanem házastársuk kedvezőtlen társadalmi megítélése, illetve az ebből származó önértékelési problémáik (szégyenérzetük, presztízsvesztésük) miatt szánják el magukat válásra.

A SZÜLŐI MINTA

Carl Jung neves pszichoanalitikus szerint a párválasztásban fontos szerepet játszik a szülőkhöz való pozitív vagy negatív hasonlóság. „Ebben a tekintetben az ifjú férfi számára az anyjához való viszony, a lány számára az apjához való viszony a meghatározó”⁶, írja Jung. A szülőkkel való jó kapcsolat a hozzájuk hasonló partner választására motivál, a negatív érzelmi viszony viszont az ellentétüket teszi vonzóvá. Pozitív minta esetén átörökítjük utódainkra kedvező tapasztalatainkat, a szülőkhöz fűződő negatív érzelmek viszont arra készítetnek bennünket, hogy a hozzájuk hasonló személlyel megpróbáljuk kompenzálni meg nem valósult vágyainkat.

E szerint nem azért szeretünk bele valakibe, mert fiatal, gyönyörű, gazdag, kedves, jó megjelenésű, hanem mert hasonlít a szüleinkhez. A szülők személyét tágan kell értelmezni. Választottunkban olyasvalakit keresünk, aki a gyermekkorunkban hozzánk közelálló, meghatározó szerepet játszó személy tulajdonságaival rendelkezik. Azt is mondhatnánk, hogy a párválasztással tulajdonképpen gyermekkorunk környezetét igyekszünk újratemetni, amelyre azért van szükségünk, hogy régi lelki és érzelmi sérleminket orvosolni tudjuk.

Mint minden elméletnek, bizonyára Jung magyarázatának is van valóság-alapja, az esetek sokfélesége miatt azonban elégtelen mindent a szülőkkel és gyermekkorunkkal magyarázni. A párválasztás sokkal összetettebb és titokza-

tosabb jelensége életünknek, mintsem hogy azt bele tudnánk gyömöszölni egyik vagy másik elméleti skatulyába.

A GYAKORLATTAL IS BAJ VAN

Életünk során nyilvánvalóan számtalan esetben találkozunk olyan emberrel, akivel jól kijöhetnénk egymással, beléje tudnánk szeretni, együtt tudnánk élni vele, de a dolog gyakran mégsem jön össze.

A párválasztással kapcsolatban úgy tűnik, hogy nemcsak az elmélettel van baj, hanem a gyakorlattal is. Valamilyen rejtélyes oknál fogva sokan nem találnak elfogadható nőt vagy férfit a maguk számára. Az egyedülállóak növekvő számából ítélve arra kell gondolnunk, hogy mind több az alkalmatlannak ítélt partnerjelölt a világon. Ha ez a folyamat tovább tart, a több milliárd férfi és nő között egy sem akad, aki elfogadható partnert találna magának.

A párválasztás motívumaival lenne baj? Kihunytna volna a meghitt szerelem utáni vágyakozás? Nincs elég alkalom az ismerkedésre? A boldogtalan házasságok hatnának riasztóan? Félnék az emberek a csalódástól?

A rendelőben szerzett tapasztalataim alapján úgy tűnik, hogy egyre több aggály, kétség, negatív érzés tapad a házasság gondolatához. A félelmek többnyire abból származnak, hogy a házasságot legtöbbször változatlan és megváltoztathatatlan állapotnak tartják, amelynek sorsa egyszer s mindenkorra eldőlt a boldogító igen kimondásával. Lehetséges, hogy ezen a szemléleten kellene változtatni.

Az ember személyiségét, lelki alkatát nem valamilyen merev, változatlan rendszernek kell elképzelnünk, hanem szüntelenül változó önmeghatározási folyamatnak. A külső és belső történések, a körülmények változása és ösztöneink belső dinamikája kaleidoszkóphoz hasonlóan mindig új vonásokat rajzol a portrénkra. Megtörténhet, hogy a folytonosan változó körülmények hatására, az élet határtalan tengerén hanyódván egy idő után nem ismerünk rá arra, akivel összeházasodtunk. Nehezebb és kényelmetlenebb belátni, de mi is okozhatunk hasonló meglepetést házastársunknak, mind testi, mind lelki vonatkozásban. A múlt idő és a lélek örökké változó természete nem teszi lehetővé, hogy mint valami falra akasztott szentképre tekintsünk kiválasztottunkra, aki időtlen időig mindig ugyanaz marad számunkra. De ha netán ez valamilyen csoda folytán mégis megtörténne, a szentkép bizonyára lidércnyomássá válna, hiszen azt jelentené, hogy megállt az idő felettünk, s immár semmiféle szükséglet, érdeklődés, tapasztalat, ösztön, érzés, ismeret stb. nem érinthet meg bennünket.

A szükségyszerű változás persze korántsem jelenti azt, hogy a hajdani ártatlan szépség feltétlenül éles nyelvű, kötekedő, zsémbes asszonnyá kell hogy váljék, illetve a fehér lovon várt herceg galád, iszákos vénemberré, aki üti-veri,

és útszéli hangon szidja a feleségét. Ez is megtörténhet, ám ekkor sem indokolt a sértett istenség szerepét játszanunk, hiszen ahogyan a párválasztás, a kapcsolat alakulása is mindig két ember műve.

Bárhogy is okoskodjunk, a párválasztás utáni fejleményeket nem tudjuk előre megjósolni. Jóhiszeműen azonban azt kell gondolnunk, hogy körültekintő párválasztással, a házasságra való tudatos felkészüléssel, sok minden megelőzhető, elejét lehet venni számos későbbi konfliktusnak.

JEGYZETEK

- ¹ Az Életbiztosítók Amerikai Tanácsa által készített statisztikák erre vonatkozó eredményeit Forgács József ismerteti *A társas érintkezés pszichológiája* című könyvében. Gondolat Könyvkiadó, Budapest 1989, 275. o.
- ² Ed Wheat dr. és Gloria Okesa Perkins: *Szerelemről minden házaspárnak*. Keresztény Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest, 1996, 35. o.
- ³ A megkérdezetteknek nem egészen fele, a 2200-ból 950 állította azt, hogy szerelemből kötött házasságot. Nemek szerinti megoszlásban: az 1093 nő közül 459 (42%), az 1107 férfi közül 491 (44%).
- ⁴ Harville Hendrix: *Pár-bajok és békés megoldások*. Park Könyvkiadó, Budapest, 2002, 20. o.
- ⁵ A mintánk azonban „torzít” ebben a vonatkozásban, pontosabban azokat a helyi sajátosságokat tárja föl, amelyek a kutatás keretétől szolgáló magyar többségű területre jellemzőek.
- ⁶ C. G. Jung: *Gondolatok a szexualitásról és a szerelemről*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 11. o.

VÁGTÁZÁS ÉS POROSZKÁLÁS

Az út toposza Jókai Mór és Mészöly Miklós prózájában

BENCE ERIKA

(*Hagyomány és örökség*) Mészöly Miklós „különösen telített, gazdag, archaikusan patinás, rétegezett nyelvű és szemantikájú”¹ elbeszélésének hagyományaként *Thomka Beáta* a századforduló metaforikus-szimbolikus prózáját és a Jókai-regény „mérhetelen tapasztalati anyag”-ra² épülő feljegyzésrétegeit jelöli meg. Ez az epikus hagyomány mindenekelőtt az *út*, az *utazás*, az *úton levés* és a *kóborlás* jelentéseit mozgósító Mészöly-prózában (*Saulus, Fakó foszlányok nagy esők évadján, Sutting ezredes tündöklése, Pontos történetek útközben, Merre a csillag jár?* etc.) épül tovább, olyan tájélményt (térbeli érzékelést) örökítve át, melynek leírása a „létfelfogás pontos képrendszerét bontja ki”.³ A „cselekvő természet”-ben⁴ történő *utazás* jelentésalakító elvén túl a *Sutting ezredes tündöklése* című Mészöly-elbeszélés (kisregény?) és Jókai *A kőszívű ember fiai* című regénye között referenciális vonatkozás, 1848 szabadságharc valósága is összekapcsoló elem. A jelzett archetipikus és referenciális motívumok vizsgálata elsősorban a hagyomány Mészöly-prózában történő transzformációjára, újjászervezésének és átírásának módozataira mutat rá.

Monográfiája vonatkozó fejezetében *Szilasi László* a *Northrop Frye*-elméletekre⁵ hivatkozva fejti ki, miszerint egyes Jókai-szövegek regényként nem, vagy csak nehezen szólíthatók meg, ezért jelentéseinek feltárása érdekében célszerűbb a „mindig másra utaló olvasási lehetőség kihasználása”⁶, azaz a *románc* (epikus románc, románcos történet) és a *novel* (regény) műfaji sajátosságait szembeállítva; regényes, illetve románcos szálát különválasztva értelmezni a szöveget. A románcot *Nagy Miklós* a mítosz, az eposz, a legenda és a mese világgépével rokonítja, mivel „közel hozza egymáshoz az égi (eszmenyi) meg a tapasztalati világot”, „lélektani őstípusok felé mutat”, „allego-

rikus jellembrázolásával⁷ eltér a műfaj konvencióitól, annak stílusirányzatok és korszakfogalmak determinálta sajátosságaitól.

Imre László az epikai műfajok XIX. századi létformáját vizsgálva állapítja meg, miszerint a történelmi regényt „az eposzt pótolhatónak mutató (. . .) műfaj”-ként⁸ is szemügyre kell vennünk, vagyis az ilyen típusú művek értelmezésekor – még ha a műfaj funkcióit a történelmi regény csak bizonyos szegmenseiben viszi is tovább – szükségszerű az eposzra mutató olvasási stratégia. *A kőszívű ember fiaira* mint az így érthető művek egyik mintájára mutat rá a Jókai-opusban és a XIX. századi regényírásban. *Hősepekai elemeit, mitológiai utalásrendszerét és transzcendens világgképét* jelöli meg mint legfőbb eposzi vonásokat.

A két regény, *A kőszívű ember fiai* és a *Sutting ezredes tündöklése* létfelfogást kibontó képrendszerének azonos motívumait, az *útképzeteket* követve vizsgáljuk az eposzi ihletettségu (történelmi) regény XIX., illetve XX. századi transzmutációit: az analóg tartalmakról szóló „százados” eltéréseket mutató beszédmódokat.

(*Az út*) A Jókai-regény hősepekai vonatkozásai közül Nagy Miklós többek között az olyan „nagy tömegeket hömpölygető tablok sorá”-t emeli ki, mint amilyen a „százhetvenöt (?) huszár útja a Kárpátokon át”.⁹ A szöveget alakító útleírások közül ez a (történelmi tényekkel, pl. a Lenkey-század hazatérésével is összefüggésbe hozható) „hannibáli”¹⁰ csak egy a szereplők által megtett valóságos és szimbolikus utak közül; szerkezeti szempontból a regény egyetlen fejezetét képezi. Kompozíciós értelemben azonban központi helyet foglal el: egyrészt a *szigethazába*¹¹ való megtérés útját jelöli, másrészt a fő (vagyis a forradalmi) események láncolata veszi vele kezdetét.

Baradlay Richárd útja nemcsak a száz évvel később, más szövegben formált *lovas*, *Sutting ezredes* utazásától tér el szemantikai értelemben, de Baradlay Ödön orosz sztyeppéken át vezető, nem kevésbé kalandos útja is egészen más jelentésekre mutat – nem beszélve Jenő hazatéréséről, amiről (hiszen esetében nem a valóságos, hanem a lélektanilag bejárt út a fontosabb) csak annyit tudunk meg, hogy „a Duna folyama”¹² volt országútja.

Ödön és barátja, a segítő-kísérő, később titokzatos szerepű Leonin, számos, ám reális veszély (a tél viszontagságai, a farkascorda támadása stb.) közepette érkezik haza. Alakjának „eszményisége” annyira különbözik Richárdétól, mint amennyire a *népmese* világgképe az *eposzétól*. Ödön utazástörténetét ugyanis népmesei, Richárdét pedig eposzi ihletettségűnek érezzük. Az anya szavára hallgató „tékozló”¹³ fiú szerepe, a bátorságát és találékonyágát sorozatosan célzó próbatételek, a személyi segítők és a különböző tárgyi rekvizitumok olyan motívumok a regényben, amelyek a népmese világból származnak. A Richárd alakította hősideál (magatartásmintáival és utalásrendszerével) ennél

archaikusabb világértésre mutat: a hadba tartó, a bátorság és élettáldozat készségével („vak bátorsággal és végelszánással”¹⁴) felvértezett, lélektani értelemben teljes (egyncmű célok és eszmények vezérelte) hősiesség megtestesítője. Épp ezen előképeknek (a heroikus hős mintájának) megfelelően: magatartása kevésbé egyedi, alakja¹⁵ egysíkúbb Ödön és főleg Jenő személyénél.

Az eposzi nagyjelenetre, vagyis a két hőrosz, Baradlay Richárd és Palvizc Ottó *Iliász*-csataképeket idéző összecsapására az isaszegi erdőben kerül sor. Párviadaluk inkább méreteiben, hősiességében hasonlít a trójai háború hőroszainak (pl. Patroklosz és Hektór, Hektór és Akhilleusz) összecsapásaira mintsem kegyetlenségében, vagy elrettentően véres mivoltában. Jókai török tárgyú történelmi regényének, az *Erdély aranykorának*¹⁶ csatajeleneteit viszont inkább ez utóbbi vonás, részletezően elborzasztó öldökléscsajelenetei rokonítják az *Iliász* analóg tartalmaival. (A kontextusos olvasás itt egészen új történelmi, illetve áltörténelmi regényeket von be az értelmezés vonatkörébe, így a Jókai-újrírásnak¹⁷ tekintett *Dzsigerdilent*¹⁸, *Háy János* művét, vagy *Darvasi László* változatos halálnemekben bővelkedő regényét, *A könnymutatványosok legendáját*.¹⁹

A homéroszi eposzok világára reflektál az a módszer is, ahogy az ellenkező oldalon álló, de hősiességük mértékében egyenértékű harcosok-héroszok folytonos és eleve elrendeltetett²⁰ szembenállását jeleníti meg a Jókai-regény. A nemzet sorsát megpecsételő nagy harcban, követve-keresve egymást vívják személyes, kis harcukat, amely a fölébük emelkedő nagy eszmék (császárhűség kontra hazaszeretet) jelentőségéből következően allegorikus értelművé fokozódik: a haladás és a maradiság mérkőzik egymással általuk.

A *transzcendens világkép* és a *lélektani őstípusok*at megjelenítő jellemábrázolás mellett Baradlay Richárd útjának számos más hősepikai vonatkozása is van: pl. ahogy az *elemek* (tűz-víz), vagy ahogy az *isteni gondviselés* és az *ördögi erő* avatkozik sorsukba. De ezeknél rejtettebb, *utalásszerű mozzanatok* is mitikus jelentőségűvé avatják az utazást: az előttük álló zordon Kárpátok Atlasz legyőzhetetlen isten-képére mutat, a „széles, sötét folyamtükör” (a Duna) a rajta átkelő lovasokkal „egy ezüst szegélyű óriáskígyó”²¹ képét idézi fel, a nap „tűzveres hegyként”²² kel fel, a tájra ereszkedő köd pedig a *világtenger* ősképeit jeleníti meg. „Amerre a szem ellát, egy hullámzó óceánt lát, a földön fekvő köd óceánját, mely hófehéren, tornyos habokkal a tengert utánozza.”²³ A felhő „országoló” kódalakként („Mit kerestek az én országomban?”²⁴) fogadja a menekülőket stb. A Phlegeton és a Sztüksz folyók szerepeltetése egy hasonlatban nemcsak a hasonlított, az útjukba eső mocsár, de a küzdelem pokoli mivoltára is vonatkozik, mint ahogy tűz elől a hegycsúcsra kapaszkodó katonák erőfeszítése is „titáni égostromlás”²⁵-ként reflektál a mítoszok világára. A Kárpátokon keresztül vezető út történései végig a *világosság* és a *sötétség*

paraleljei között bontakoznak ki: „Sötét van; aki másra gondolta magát, elmaradhat, visszatérhet. Hanem ha egyszer a nap feljön, akkor azután, aki odáig velem jött, az készen legyen rá, hogy a csatatér törvénye alatt áll . . .”²⁶; Virradatkor teszik le esküjüket a huszárok, „sápadt reggelfény és tűzvillanások mellett”²⁷, később „korán beálló őszi éjborongás”²⁸ rejti el őket üldözőik elől stb.

A kollektív értékek (bajtársiasság-csapatszellem-nemzethűség) vezérelte (a szó eredeti értelmében elképzelt) hős, Baradlay Richárd, „*belovagol*” a forradalomba. Mozgásának dinamikáját a *vágta* jelöli. A nemzeti hadsereget reprezentáló *csapat* élén, a hős szerepét formálva tart a nemzeti eszményektől *idegen* városból haza, az *otthonosság* térjelei közé.

„A múlt század egyik forradalmi változásokkal teljes nyárutóján érkezett Sutting ezredes Szegzárdra”²⁹ – hangzik a *Sutting ezredes tündöklése* első mondata, hogy a záró szövegegység utalásai („. . . hajnalban már Szegzárdon kell lennie”, „Ez volt az első hűvösebb nyári éjszaka, mióta az Ondava völgyén leereszkedett, és hazai földre lépett”³⁰) nyomatékosítsák a – miként az első és az utolsó mondat közti szövegtérből kifejlük – folytonos utazásának, kóborlásának, „csendes poroszkálásának”³¹ ideiglenes érkezését, a *pillanatnyi megérkezés* jelentését. Az ezredes a *lélektani őstípus* és az *allegorikus jellem* attribútumait egyesítve magában a hős-értés mitologikus fogalomkörén belül is újraírja a Jókai-hős képét. Amennyiben *A köszívű ember fia* az *Iliász* hőszófogalmát mozgósítja, Sutting ezredes útja inkább *odüsszeuszi*, annak világkép-változásait is követi: a konkrét meghódításának vágya helyett ismeretlen/kiismerhetetlen végcél, bizonytalan kimenetel és lezáratlanság jellemzi. Ahogy Odüsszeusz ismét útra kel, úgy Sutting ezredes bármilyen térkoordináták közötti (Lemberg környékén Crescence-nál, Bogviszlón, Töttös Ádám lómészáros sátrában Szekzárd határában) időzése is átmeneti. Az ezredes *magányos* lovasként végiglovagol Európán, *poroszkálva* teszi meg az utat, miközben „sorsdöntő vérengzések mellett lovagol el”.³² A történelem folyamába avatkozó nagyformátumú hős helyett a *titokzatos tanú* jelentését hordozza magában személye: „Európa kevés ütközetet, csetepatét ismert, ahol az ezredes fel ne bukkant volna valamilyen minőségben. Küldetés, megbízatás, titkos futárposta – a suttgó képzelet szerét ejti, hogy a valóságot szegényebbé tegye.”³³ Thomka Beáta értelmezése szerint: „Forrongások és lázongások vonulnak végig a kontinensen, Sutting ezredes pedig eseményeiken, mint valami szótlán, titokzatos, a tényleges és késésben levő forradalomra várakozó tanú és stratégia, a *szent kötelesség* tudója, inkognitóban időző veterán forradalmár, vagy résztvevő idegen és örökös *utazgató*, kóbor katona.”³⁴ A Mészöly-opusban leginkább a magát *kémlelőnek* képzelgő Bartinai Bartinával (*Fakó foszlányok nagy esők évadján*) rokon szerzet; időtlenségbe vesző, kihűlt szenvedélyű szabadsághar-

cos léte, eleve elrendeltetett tanú-mivolta és a *végtelen poroszkálás* mint létforma egyaránt közelíti alakjukat. Előképek az *eltévedt lovas*, a végek mentén kőborló kuruc, a bújdosó katona: a „kőbor létezők”.³⁵

A *táj(kép)* mint jelentésalakító tényező a Mészöly-szövegnek is sajátossága, de más természetű mint a Jókai-regényben. Míg a XIX. századi történelmi regény térbeli motívumai, elsősorban a Kárpátokon nyújtotta táj-jelenségek, *szimbolikus* tartalmakat közvetítenek, nagy és közösségi jelképekre utalnak, Sutting ezredes vonulása Galíciától a Dél-Dunántúlig, az út során létrejövő térbeli élmény, a létről szóló *metaforikus* beszéd alapja: „Végre is a pusztulás egyetemes és folytonos. De mégis van benne szelídség, ez katonásan belátható. Azok a rejtett lapulevelek például, melyek alatt egy egész világegyetem képes megélni, emlékek rétjei, kamrákba gyűjtött tölrevaló. A gond csak az, hogy a forradalom késik. Csak rejtjelesen mondom ezt, drága Crescence. Ma esti távozásom legyen a megérkezésem kezdete. Számolja végig az éveket visszafelé, és varázslat rabja lesz. A mulasztottakban meg fogja találni a jelen időt. Az erdő nyiladékan kilép a szarvas, a havas tájban megpillantja az egyetlen érte virrasztó ablakot, és elindul feléje. Ezeknek a magányosan világító ablakoknak nincs befejezhető regénye. A forradalom lappangva érik, drága Crescence. A szarvas körbejárja a házat, de még nem találja alkalmasnak a percet, hogy agancsával megkocintsa az ablaküveget, a hátsó kertben csinál magának kotorékot, és ott éjszakázik. A behavazott fákon átút a zöld levél, a mókusszem részében gerezdjére törik az őszi dió. (. . .) Távol gordonka szól, erről ne feledkezzen meg. A réteken meghasadnak a tavaszi jégvártyák, és ennek zenéje van. Gondoljon a megismételhetetlen virágokra, melyek képesek rá, hogy szirmukat ne hajlítsák szét addig, amíg az erdő nyiladékában vadászó rak tüzet . . .”³⁶ Vagy: „Ha az a tavasz elkövetkezik, a madár lugasos fészkébe költ, s többé a tél sem lesz más, mint nagylelkűen engedélyezett alkalmi ruhaváltás. A győzelem kerek, mint az égbolt. A Kamarilla rókái, kihízalt gorillái mentik az irhájukat, a véres kürtöket gordonkára cserélik ki . . .”³⁷

Sutting ezredes *útja* kettős értelmű: a készülődő, „lelkileg érzékelt” forradalom irányába tart, másrészt az ismerős, újfent megelevenedő táj a gyermekkorba való képzeleti visszatérés lehetőségét is jelöli. Mindkét „útvonalt” elsősorban képzeleti tartalmak, lelki történések sorozatával azonos: *az új típusú hős* életéből természetszerűleg maradnak ki a látványos csatajelenetek, a gigászi küzdelem erőviszonyai. Höchstadtnál kilőtt lovának halálos, léten túli vágója a jelképek, csodák és jóslatok irányába tereli létről való gondolkodásának menetét, mintsem a hőroszizság tartalmait keresné és találná meg e csatajelenetben. Az általa – gyerekek szórakoztatására – fatörzshöz forrasztott fazék képe pedig a hősiesség-férfiasság tartalmainak degradálódását, magatartásmintáinak kimerülését jelzik.

(*A narrátor hangja*) Jókai a Kárpátokon át vezető út leírását a „megtalált tanú” feljegyzéseire való hivatkozásokkal hitelesíti. Az eseményeken belüli nézőpont a résztvevő, a történéseket átélt elbeszélő elragadtatott hangjával analóg. Nyelve az *ódai* műfajok kelléktárából építkezik: magasztos, komoran ünnepélyes. Sutting ezredest, a sorsdöntő ütközetek, vérengzések és leszámolások mellett „ellovagló” hőst természetszerűleg csak egy kívülálló, szemlélődő mesélő kísérheti. A világra vetülő tekintet szélesebb látóköre azonban új megismerésekkel gazdagítja világértését. Monológjai olyan jelenségekről tesznek említést, amelyek csak egy, az eseményekbe *betekintő*, a történések logikáját vizsgáló és megérteni igyekvő ember észrevételei lehetnek. Baradlay Richárd az otthonosan ismerős világ lezárható történéseinek (forradalmainak) hőse, míg az idegenségből idegenségbe poroszkáló Sutting tapasztalatai a pusztulás egyetemességéről és folytonosságáról szólnak: hangja borongós, *elégikus*. A Sutting-féle világlátást közvetítő elbeszélés magán viseli ennek az új típusú világértésnek a jeleit: „az egykori csodálatosságok” semmivé válásáról, „újmódi jelképek”-ről szól; pl. évszakjelképei a ciklikus ismétlődés újkori felfogására (is) utalnak.

A – Mészöly-mű narrációjának aktuális idejében – „múlt századi” forradalom nemcsak a társadalmi-politikai konvenciók területén, de az emberi magatartásminták szintjén is korszakváltást eredményezett. Ezért a Jókai-regény és a Mészöly-elbeszélés nemcsak keletkezésük időpontja, a több mint egy évszázados keletkezéstörténeti eltérés, a rálátás távlata és a megváltozott irodalmi beszédmódok, kifejezőeszközök okán szól *másként* analóg tartalmakról, de hősválasztásuk különbözősége miatt is. Amíg Jókai a hősiesség-haza-fiasság régebbi ideálját formázza meg Baradlay Richárdban, addig a *Sutting ezredes tündöklése* a '48 teremtette új típusú forradalmár világértését közvetíti számunkra.

JEGYZETEK

¹ Thomka Beáta: *Mészöly Miklós*. Pozsony, 1995, 74.

² I. m., 41.

³ I. m., 75.

⁴ Szilasi László: „Oda alant lakik, aki azt mozgatja” (Jókai Mór Szegény gazdagok című regényének románcos olvasata) = *Sz. L. A selyembubó és a „boncsolókés”*. Szeged, 2000, 120.

⁵ Frye, Northrop: *Anatomy of Criticism*. Princerton, 1973

⁶ Szilasi László, i. m., 117.

⁷ Nagy Miklós: *Jókai Mór*. Bp., 1999, 116–117.

- ⁸ Imre László: A reciprocitás mint a műfaji hierarchia módosulásának tünete (Eposz és történelmi regény) = I. L. *Műfajok létformája XIX. századi epikánkban*. Debrecen, 1996, 148.
- ⁹ Nagy Miklós: A kőszívű ember fiai, i. m., 73.; A kérdőjel [?] a huszárok létszámára vonatkozik, Jókainál ugyanis kétszázhusz: „Nem nézek hátra, nem számolom meg, hányan jönnek velem abból a kétszázhuszból, akiből a század állt még tegnap este.” (244.) „Az őrmesterek számba veszik a legénységet. »Kétszázhusz!«” (245.)
- ¹⁰ Még a recepció használta jelzők is az eposziság, a legendákra való reflektáltság tényét nyomtatékosítják. A „hannibáli” jelző egyébként egy Nagy Miklós-idézetben fordul elő Imre László jelölt korszakmonográfiájának vonatkozó részletében (I. L. *Műfajok létformája XIX. századi epikánkban*, 148.) Imre Nagy Miklós *Virrasztók* című 1987-es kötetének Jókai-fejezetéből idéz. Ugyanazon szövegrész Nagy 1999-es Jókai-monográfiájában jelző nélkül szerepel. I. m., 73.
- ¹¹ Az Otthon és a Haza fogalmi rokonaként, szinonimájaként emlegetett Sziget-motívumról mint őselményről Jókai regényírásában Nagy Miklós jelölt monográfiájában találkozhatni. N. M. *Az arany ember*, uo., 86.
- ¹² Jókai Mór: *A kőszívű emberi fiai*. 1980, 243.
- ¹³ Az anya levele Ödönt egy titkos szórakozóhelyen éri utol: „a tékozló” az eszményi szerelem és hűség értékrendjétől eltávolodóra és ezen értékekhez való visszatérőre utal a tanulmány szövegében.
- ¹⁴ J. M., i. m., 246.
- ¹⁵ „Richard nem tudatos fő, léhaságait, könnyelműsködését egymás után leveti szerelme és hazafias érzése hatására. Mintha ő lenne a narrátor kedvence . . .” Nagy Miklós, i. m., 75.
- ¹⁶ 1851-ben írta és a *Török világ Magyarországon (1852–1853)* című regényével képez dilógiát.
- ¹⁷ Háy János *Dzsigerdilenje*, többek között éppen ezzel a Jókai-hagyománnyal létesít párbeszédet. Bár a dialogikus jelleg poétikai mozzanatainak behatóbb vizsgálata mindeddig nem valósult meg, az értelmezések többségében kiemelt szerepű az a megfigyelés, amelynek alapján Jókai újraolvasásának lehetőségével kapcsolódik össze a Háy-opus interpretációja. Török Lajos: *A történelem félreolvasása*. Jókai Mór: *Erdély aranykora = Romanika: világkép, művészet, irodalom*. Szerk.: Szegedy-Maszák Mihály–Hajdu Péter, Bp., 2001
- ¹⁸ Háy János: *Dzsigerdilen. A szív gyönyörűsége*. Bp., 1996
- ¹⁹ Darvasi László: *A könnyemutatványosok legendája*. Bp., 1998
- ²⁰ Palviz Ottó folyamatosan keresi, üldözi és felszólítja Baradlay Richárdot a sorsdöntő viadalra, mint ahogy a trójai háború hősei, Akhilleusz és Patroklosz előtt is ismeretes saját végzetük, és közreműködnek beteljesülésében.
- ²¹ J. M., i. m., 245.
- ²² I. m., 246.
- ²³ Uo., 259.
- ²⁴ Uo., 263.
- ²⁵ Uo., 265.
- ²⁶ Uo., 244.

²⁷ Uo., 246.

²⁸ Uo., 247.

²⁹ Mészöly Miklós: Sutting ezredes tündöklése = M. M.: *Volt egyszer egy Közép-Európa*.
Bp., 1989, 35–58.

³⁰ M. M., i. m., 58.

³¹ I. m., 56.

³² I. m., 36.

³³ Uo.

³⁴ Thomka Beáta, i. m., 73.

³⁵ Mészöly Miklós, i. m., 51.

³⁶ I. m., 38–39.

³⁷ I. m., 43.

NAPLÓMBÓL

BELA DURANCI

1962. augusztus 26., vasárnap

Meleg a reggel, Ági és Kondor még alszanak. Közeledik pesti tartózkodásom vége. Váratlanul meghosszabbították a vízumomat, de ez nem jelenti azt, hogy az itt-tartózkodásomat is meghosszabbíthatom. Rendezgetem a bőröndömet. Aligha tudom belegyömöszölni a kapott könyveket, folyóiratokat és a jegyzeteimet. No, de ami a legfontosabb – van annyi anyagom, hogy egészen biztos meg tudom írni a diplomamunkámat! Szinte azt is megtehetném, hogy ne menjek el Pécsre. Minden, amire szükségem van, itt van a bőröndben, egészen új adatok tömkelege is. Ahhoz képest, hogy az egyetemen mennyi irodalom található a román kori magyar építészetről és szobrászatról, az én bőröndöm valódi kincstár! Valószínűleg holnap mégiscsak elutazok Pécsre, onnan pedig Pélmonostoron és Zomboron keresztül haza. Ki tudja, mikor jövök ismét Budapestre?

Pécsét állítólag „látni kell”, ebben mindenki megegyezik, még ezek a körülöttem lévő modernnek is. Merőben természetes, hogy Dercsényi professzor úgy gondolja, hogy „a kőtárt okvetlenül meg kell nézni, nem csak keresztül-szaladni”, de Németh Lajos is úgy véli, hogy a pécsi lapidárium domborművei valóban modernnek és lenyűgözőek. Ha mindehhez még hozzáadom Kondor véleményét, miszerint „Pécs a dzsámival a központban igazi orientális város”, attól tartok, egyedülálló élményt mulasztok el. Közben, mintegy mellékesen, Dobroviacról gondolkodom. Talán éppen ott fogok valamilyen fogódzót, kapcsolatot találni a kutatáshoz, mint ahogyan Papp Gábor ösztönzött engem arra, hogy kutassam fel a Vajdaságban Nagy István pasztelljeit? Vagyis, mindenféleképpen elmegyek Pécsre, ha csak egyetlen napra is, és punktum.

Visszaemlékezve az elmúlt napok eseményeire, megpróbálom csak úgy – „lazán” –, kiegészíteni a jegyzeteimet. Sajnos, minden összezagyválódott, tulajdonképpen az események és az adatok „fontosságukban” ütik egymást. Tisztában vagyok azzal, hogy a *román művészet* miatt vagyok itt, de a kortárs mégiscsak felülkerekedik rajta. Lefülelem magam, mint a tanár a rossz diákot, akit a múzeumban minden érdekel a múzeumi vezető meséjén kívül. Nevek kavarnak a fejemben: Csontváry, Vajda, Derkovits, Egri, Rippl-Rónai, Czóbel és természetesen Kondor, Kassák, Ady, Bartók és Kodály . . .

Érdekes épületeket láttam Budapesten. Az Iparművészeti Múzeum, ahol Dercsényi lakik, s amely rokon az én otthoni, szabadkai épületeimmel, egészen egyszerűen a középkori emlékműveknél közelebb áll hozzám. Nyugtalanít Csontváry, nem tudom hová tenni, ez nem az a nálunk népszerűhöz hasonlatos naiv művészet. Végre, jön Kondor.

– Gyere, megisszuk a kávé, és megyünk barangolni, báméskodni és beszélgetni. Találkozunk a Stojannal is . . .

Amíg isszuk a kávé, és cigarettázunk, megpróbálom neki elmagyarázni kétélyeimet. Szemmel láthatóan nem érdekli. Azt állítja, hogy akár egy szorgos „kis hangya”, összegyűjtöttem mindenfélét, tehát az, amiért jöttem, el van intézve! Őt az érdekli, mik a további terveim. Szerinte én soha nem fogok a középkorral foglalkozni. Tehát ennek megfelelően a várakozásai szerint ezentúl gyakrabban fogok jönni, de már az „élő művészet” és a művészekkel való együttműködés okán.

Áginak más programja van. Mi ketten a Kárpátia Söröző felé vesszük az irányt, ahol már vár bennünket, vagy ahol mi fogjuk majd várni Vujičić Stojant. Nemsokára tizenegy óra, a megbeszél, t időpont.

Elsőként érkezünk, de hamarosan Stojan is megérkezett; mint egy szikladarab, úgy rogyott a székre, miközben megállapította, hogy nagyon meleg van.

– Jó, hogy forróság van és nem eső! Palicson éppen most nyílik a művésztelepek résztvevőinek első képzőművészeti találkozója – mondom. Stojan és Kondor abban a pillanatban ráharapott a „témára”!

Éppen belemerültünk a beszélgetésbe, a kiállításról, a művésztelepekről és kiváltképp a Nagyterasz emeletén lévő egyedülálló kiállítóteremről, amikor váratlanul betoppant egy barát! Kondor és Stojan őszinte örömmel ugrottak fel, majd némi kérdezősködés után az asztalunkhoz invitálták.

Megismertem, a beteg festő volt, akit meglátogattunk. Végre tudom, ő Korniss (Dezső), az ismert és tisztelettel övezett figura, látogatásunk után Kondor mintegy mellékesen mondott róla ezt, azt. Most azonban, a tapasztalat alapján nyilvánvaló, hogy „történelmi” személyiséggel ülök egy asztalnál. Egy kicsit így is viselkedett. Mi voltunk a pórnép, ő a személyiség. Mellesleg, igaza volt.

Korniss leült, és azonnal vitte a szót! Először is Kondornak elmagyarázta, hogy jobban érzi magát, s ezért gondolta, sétál egyet. Aztán olyan dolgokról beszélt, amit én nem értettem. Bizonyos neveket keserűséggel a hangjában emlegetett, bizonyos lépések meglepték, s panaszkodott a mindennapok különféle kellemetlenségeire . . . Hirtelen feleszmélve megkérdezte:

– Miről beszélgettetek?

Stojan kimerítően tájékoztatta, de nem az első képzőművészeti találkozóról, hanem a „belgrádi művészetéről”. Szemmel láthatóan jól informált volt, kiemelte az „alkotói szabadságot” és a kortárs jugoszláv művészetben tapasztalható művészi poétikák sokrétűségét.

Megpróbáltam az adott pillanatban a „palicsi porondot” elvárásolni. Biztos voltam benne, hogy most ott vannak Palicson a vezető művésztelepesek: Ács Jóska, Milan Konjović, Zoran Petrović . . . megemlítettem Mića Popovićot és a *Part* című képét, ami egyúttal apropóul szolgált ahhoz is, hogy az informellról és a vele szembeni ellenérzésekről, valamint a kombinált technikákról, mint az itteni művészek mind gyakoribb megnyilvánulási formájáról s az absztrakcióról beszéljek. Természetesen megemlítettem Protičot, Vrsajkovot, Faragót és Sáfrányt, s meséltem nekik B. Szabó Györgyről, a kiváló rajzolóáról, az absztrakció elszánt védelmezőjéről, mintegy melleleg megemlítve Bálint Endrének az „ázott várjával” kapcsolatos megjegyzését is.

Így aztán voltaképpen B. Szabó György ébresztette fel pont Korniss érdeklődését, aki kíváncsi lett Mića Popović már említett *Part* című képére is. Stojan és Kondor nem lelkesedtek a témáért. Kondor azonban őszinte érdeklődéssel faggatott a művésztelepekről. Tetszett neki, hogy a művésztelepek a képzőművészeti hagyományokkal nem rendelkező kisebb helységekből éppen a kortárs művészet iránti érdeklődést keltik fel a helybeliekben. Tetszik neki ez a fajta „szocialista mecénatúra”, illetve az, hogy a befolyásos „pártkatonák” éppen az alkotói szabadságot támogatják. Ez természetesen Kornissnak is tetszett. Ám ő eleve szkeptikusan állapította meg, hogy ez a kéthetes jótékony „légkör” a művésztelepeken édeskeves komolyabb eredmények eléréséhez. Mindent összevetve, számára „Párizs utolérhetetlen”!

A Párizssal kapcsolatos észrevétel telitalálatnak bizonyult! Rögtön mondtam is, hogy az ötvenes években a művésztelepi résztvevők zöme éppen a művésztelepeken eltöltött néhány nap alatt szerezhett első kézből információt Párizsról. Ritka volt az a művész, aki 1952-ig, vagyis az első vajdasági művésztelepek számára zentai megalapításáig, beszélhetett Párizsról.

Korniss úgy vélte, „élni kell Párizsban”, vagyis eltölteni bizonyos időt az élő, igazi művészek vonzáskörében. Azután pedig vissza kell térni és „európai szemmel kutatni és értékelni a nemzeti örökséget”. Bartókot említette, Picasót, saját magát és Vajda Lajost, az Európai Iskolát és más alkotókat.

Abban mindhárman megegyeztek, hogy az, amiről beszélnek, nem a hivatalos művészeti politika által fennenn hirdetett „népies irányzat”, hanem annál sorsdöntőbb és összetettebb valami. Első ízben hallottam, hogy valaki meglehetősen keserűséggel elítéli a „magyar cigányzenét” is. Kondor azzal indokolta, hogy ez turistáknak való „kispolgári érzélgősség” a népiesen feldíszített csárdákban. Lassan, a hamis folklórkínálatot bírálva, eljutottunk a naiv művészetig, illetve én megemlítettem Csontváryt!

Már az elkövetkező pillanatokban megértettem, hogy Csontváry csak számomra „felfedezés”. Igaz, hogy ők meg nem tudtak Ivan Generalicről vagy Emerik Fejersről. Mindannyian tudtunk viszont arról a híres 1958-as, *A modern művészet ötven éve* című brüsszeli kiállításról. Így azután felettébb érdekes eszmecsere bontakozott ki a naiv művészetéről, pontosabban arról, hogy a festő, amennyiben autentikus alkotó, egyaránt értékes, akár „naiv”, akár nem. Csontváry a példa. Bolondnak tartották. Mégis, a kiemelkedő és pártatlan szakemberek pont őt, s nem sokkalta ismertebb „okos” kortársait választották.

Megtudtam, hogy Kállai Ernő (1891–1954) nagy alapossággal foglalkozott vele s írt róla 1925-ben az *Új magyar piktúra* című könyvben. Megvan a könyv, de nem olvastam el. Szemmel láthatóan nem ez az egyetlen mulasztásom. S az is biztos, hogy nem ez lesz az utolsó!

Kiderült, hogy az Európai Iskola – ahová Korniss is tartozik – nagyra értékelte Csontváry festészetét! Valaki az avantgárdok sorában említette Ferenczy Károlyt (1862–1917), Gulácsy Lajost (1882–1932), Csontváryt és Vajdát. Eppen ebben a sorrendben, a közvetlenül a második világháború után íródott *Forradalom a művészetben . . .* című könyvre hivatkozva. Én négyük közül valami konkrétabbat csak Ferenczyről tudtam. Igencsak meglepődtem, amikor kiderült, Csontváryról 1949-ben Párizsban igen kedvezően nyilatkoztak. Állítólag elismeréssel szólt róla Jean Cassou, Picasso és Chagall is!

– Akkor Gerlóczyról miért beszéltek úgy Csontváryról, mint az 1958-as év szenzációjáról? – kérdeztem zavartan.

Később megmagyarázták. Az 1949-es párizsi kiállítás után sok mindent meséltek arról, hogy a képek elvesztek Párizsban, meg ilyesmit. Tulajdonképpen tévedésből a Szépművészeti Múzeum pincéjébe kerültek, ott heverték elfeledve évekig. Gerlóczy, a tulajdonos, hiába érdeklődött hollétük felől.

A kérdés akkor vált ismét időszerűvé, amikor a brüsszeli tárlat szervezői azon óhajuknak adtak hangot, miszerint *A modern művészet ötven éve* című kiállításon éppen Csontváry *Tengerparti sétalovaglás* című képét állítanák ki! S az összekuszálódott szálak kezdtek felfejtődni. Természetesen Brüsszel után Csontváry híres festő lett, akit többé nem lehetett „eldugni”.

A Kárpátiában folytatott beszélgetés azonban kétségkívül Korniss miatt marad számomra emlékezetes. Nem szóltam semmit, de ő járt az eszemben.

Az Európai Iskolához tartozott, akárcsak Barcsay, Bálint Endre, Egy József és mások. Akkor az Európai Iskolát adminisztratív úton, egyetlen tollvonással megszüntették, mert a szürrealizmus és az avantgárd törekvések nem voltak összeegyeztethetők a hivatalosnak számító szocialista realizmussal. Vagyis Kornisst is „eldugták” ott valahol 1949 tájékán, akárcsak Csontváryt. A dolgok pártbéli megmondhatói nemes egyszerűséggel leírtak bizonyos alkotókat. A „nép nevében” és a szebb jövő reményében megvonták tőlük azt a jogot, hogy művészek lehessenek.

Sört ittunk. Igaz, sose rajongtam a sörért, de ez egyben a legolcsóbb ital is, könnyen és hosszasan lehet fogyasztani. Egyébként is, úgy belemelegedtünk a beszélgetésbe, hogy ez már nem is számított.

– Na, írjunk alá a Bélának emléket, mondta, hogy szereti az ilyesmit – mondta váratlanul Kondor! Azonnal fogta is a söralátétet, és elsőként írta rá: Budapest aug. 26. Kondor Béla, majd odatolta Korniss elé, aki komoly arccal – mintha csak valamilyen fontos dokumentumot írta alá – biggyesztette oda a nevét: Korniss D., majd következett: Stojan D. Vujičić. Végül én is aláírtam.

Korniss aztán, mintha csak hangosan gondolkodna, arról dübnyögött valamit, hogy az iménti aláírásgyűjtés olyan, mint egy „akció”, amelynek nem sejteni a végét. Most aláírtunk, a kérdés azonban az, hogy mikor fogják ugyanezek az emberek ugyanebben az összetételben végrehajtani ugyanezt az akciót. Szerinte, ez kimondatlanul is azt a kívánságot fejezi ki, hogy „a papír maradandó érték legyen”. Akkor Stojan megmagyarázta neki, hogy néhány nappal ezelőtt találkoztunk először, s holnap elválnak útjaink. Természetesen mindannyian azt szeretnénk, ha ez a találkozó egy hosszú együttműködés és barátság kezdetét jelentené. Mellesleg arról is tájékoztatta Kornisst, hogy egyetemista vagyok, s a diplomamunkámat készítem.

Azt hiszem, Korniss egyszerűen „leírt”, amikor meghallotta, hogy a közép-korral foglalkozom.

Először Korniss távozott. Aztán Stojan búcsúzkodott egy kicsit, ideadta a névjegykártyáját, mondván, bármikor fordulhatok hozzá segítségért.

Végül Kondor és én maradtunk csak. Aztán elmentünk ebédelni egy szerényebb és a lakáshoz közelebb eső vendéglőbe. Korábban is ott ebédtünk. Azt hiszem, ez volt Kondor kedvenc helye. Talán a csend és az oda betérő „köznapi halandók” miatt érezte szinte otthon magát ezen a helyen.

Ebéd után nem hazafelé vettük az irányt, sétáltunk a Rákóczi utcán, lődörögtünk, úgy tettünk, mintha „utunk lenne valamerre”. Balra fordultunk, aztán megint balra, és így hazajutottunk a Bécsi utca 1-be. Már esteledett. Egy üzenetet találtunk, miszerint Ágota hamarosan jön. Csak azt nem tudtuk, mikor írta az üzenetet. Mulatságos volt.

Kényelembe helyeztük magunkat, abban bízván, talán könnyebben elviseljük a hőséget. Kondor Wodka Wiborovát töltött, és odakészített egy kancsó friss vizet is. Amíg ezzel foglalatoskodott, eszembe jutott, hogy ő is mindig ugyanazt a „Rögtön jövök” feliratú cédulát teszi az ajtajára. Ennek akkor van értelme, ha közvetlenül a várt vendég jövedele előtt tűzi ki. Okoskodni kezdtem az üzenet célszerűségéről más alkalmakkor.

Németh Lajos telefonált. Miután megbizonyosodott, hogy otthon vagyunk, bejelentkezett, és hamarosan meg is érkezett. Nem sokkal később Ágota is megérkezett. Üldögéltünk és beszélgettünk . . . Ágotának jutott elsőként eszébe, hogy ismét ugyanabban a felállásban vagyunk „mint amikor fényképeztünk”. Egyetértettünk, hogy tényleg minden ugyanaz, csak akkor délután volt, most meg öreg este. Lajos megállapította, az idő is éppen olyan gyorsan elrepült.

Összegezve, mi minden történt az elmúlt néhány nap alatt, s mi mindent láttam . . . ez a találkozó is elmúlt. Lajos szabadkozott és elnézést kért, amiért nem tudott több időt szánni rám . . . Kondor tréfálkozva jegyezte meg, hogy így is elég hiábavaló órát töltöttünk együtt, még csak az hiányzik, hogy Lajos holmiféle tudományoskodásra kényszerítsen bennünket!

Elmenőben Lajos abbéli reményének és kívánságának adott hangot, hogy hamarosan sikerül megrendezni Kondor szabadkai kiállítását. És természetesen sikeres diplomálást is kívánt.

Kikísértük, és nyugovóra tértünk.

Elalvás előtt a benyomásaimat rendeztettem, jegyzeteltem, az aláírásokat nézegettem a Kárpátiából elhozott soralátéten. Nem tudtam kiverni a fejből Korniss meditatálását az akcióról, amelynek beláthatatlan a vége. Ezzel a mondattal aludtam el: Mikor fogják ugyanezek az emberek ugyanebben a felállásban véghezvinni ugyanezt az akciót?

NÁRAY Éva fordítása

KÉT ECO-KÖTETRŐL

VARGA ISTVÁN

AZ OLVASÓ VILÁGA

*Umberto Eco: Hat séta a fikció erdejében.
Európa Könyvkiadó, Budapest*

Umberto Eco művei az utóbbi évtizedek egyik legizgalmasabb és merész polihisztorokra emlékeztető gondolkodójának portréjáról tanúskodnak. Mert az évek folyamán a tudomány és a szépirodalom különböző területein bukkantak fel alkotásai, valójában mondhatjuk: szemünk láttára alakult át egy-személyes, autonóm intézménnyé. Bár még oktat, valójában már rég elhagyta az egyetemi tanszéket, és a szellemi élet sűrűjébe ereszkedve egymást követően írta könyveit. Először csak a szemiotika problémáival foglalkozott, de aztán igen hamar más tudományágakba is behatolt, gondoljunk csak a nyelv történetéről írt kiváló könyvére. Minderről az olvasók széles köre szinte semmit sem tudott. A nagy „betörést” *A rózsza neve* című regénye jelentette, amely egyszeriben meghozta neki a nemzetközi elismerést. Ez volt Umberto Eco első regénye, amelyet újabbak követtek, azzal, hogy tanulmányok írásával tovább is foglalkozott. Regényei sajátosak és műfajilag nehezen definiálhatók. Talán kultúrtörténeti fikciós műveknek tekinthetjük őket. Mondhatni, hogy egyelőre csak *A rózsza neve* ismert az átlagolvasók számára, egyéb regényei túlságosan is szövevényesek, alapos előismereteket igényelnek, de épp ezek jelentik az értelmezők, a szövegfejtők számára az igazi értéket.

A most magyarul olvasható *Hat séta a fikció erdejében* Umberto Eco egy újabb arcát fedi fel. Tudniillik ebben a könyvében, amely hat előadást tartalmaz, a szerző a regényírás rejtelmeibe igyekszik az olvasót beavatni. Azonnal ki kell hangsúlyozni, hogy, mondjuk Kurt Vonnegut előadásaival szemben, ezek az írások nem oktatási célból készültek, tehát nem a regényírás fortélyait

tárgyalják, hanem az olvasás művészetéről szólnak. Ahogyan ezt a szerző nyíltan ki is mondja első előadásában, könyvének témája az „olvasó jelenléte a történetben”. Értelmezésében „olvasó mindig van a történetben, az elbeszélés folyamatának nélkülözhetetlen eleme”. Ez korántsem jelenti azt, hogy az írónak kedveskednie kell az olvasónak, és eleget tennie az olvasói elvárásoknak, de tudomásul kell venni, hogy műve mindössze holt szöveg, amelyet az olvasó kelt életre. Ezzel kapcsolatban idézi Wolfgang Iser gondolatát, miszerint az olvasó az, aki „ténylegesen előidézi, hogy a szöveg feltárja összefüggéseinek potenciális sokrétűségét. Ezeket az összefüggéseket az olvasó elméje hozza létre, miközben a szöveg nyersanyagát feldolgozza, de mégsem azonosak a szöveggel, mivel az utóbbi csupán mondatokból, kijelentésekből, információkból stb. áll. . . Ez a kölcsönhatás nyilvánvalóan nem magában a szövegben valósul meg, hanem csak az olvasás folyamata révén jöhet létre”. Ugyanezt a gondolatot fejezi ki egy megragadó metaforával Michel Tournier egy írásában, amikor is a léírt szöveget vámpírként mutatja be, amely szinte lecsap az olvasóra, annak vérért (a szöveg olvasásakor keletkezett gondolatait és érzéseit) szívja magába, és ez kelti életre, hogy röptét folytassa a legközelebbi olvasóig. Hasonló nézetet vallott Hans-Georg Gadamer német filozófus is. Ő is azon a véleményen van, hogy a mű megértése, értelmezése és elemzése során beszélgetés, párbeszéd folyik az alkotó, a mű és a befogadó között. Gadamer véleménye szerint a mű üzenete „nem az, amit a szerző, az alkotó eredetileg mondott, hanem az, amit akkor mondott volna ki, ha én lettem volna a beszélgetőpartnere”. Umberto Eco idevonatkozó nézetei alapján a modern hermeneutika hirdetői közé sorolható, amelynek újszerűsége abban áll, hogy az alkotási folyamat három komponense (az alkotó, a mű és a befogadó) közül a befogadásra helyezi a hangsúlyt.

Az olasz kutató előadásában megindokolja, miért van szükség az olvasóra a szöveg életre keltésében. Szerinte „minden szépprózai mű szükségképpen és végzettszerűen gyors, mert az általa épített világban számtalan esemény és szereplő zsúfolódik össze, nem mondhat el mindent a világról”. Épp ezért az olvasónak kell kiegészítenie a szöveget, felfedeznie az összefüggéseket. Az író az „olvasóval végezteti el a maga munkájának egy részét”, mert ő maga szigorúan szem előtt tartja a szelektálás és tömörítés elvét, hiszen ha mindent el akarna mondani, soha nem érne a szöveg végéhez. Tehát az olvasónak együtt kell működnie, de ilyenkor alkalmazkodnia kell a szöveg sebességéhez, és ez gyakran nem könnyű feladat. A szöveg mozgósítja az olvasó józan eszét és érzéseit azzal, hogy az Umberto Eco által mintaolvasónak nevezett olvasó kész elfogadni, hogy a „történet túlmegegy a józan észben, az ésszerűségben”. Az igazi olvasó számára az olvasás valamilyenfajta játék, amelyben szívesen vesz részt, és elfogadja az olvasás az író által meghatározott játékszabályait. Olvasás közben az író számít az olvasó élettapasztalatára vagy más történetek ismeret-

retére. Umberto Eco leszögezi: „Amikor valamilyen fikciós művel van dolgunk, alapszabály, hogy az olvasónak hallgatólagosan el kell fogadnia egy fikciós egyezményt”, azaz, ahogyan Coleridge mondta: fel kell függesztenie a hitetlenkedést. A fenti gondolatot az író így folytatja: „Az olvasónak tudnia kell, hogy amit elbeszélnek, az képzeletbeli történet, de azért még nem szabad azt hinnie, hogy az író hazugságokat mesél.” Az olvasónak hinnie kell abban, hogy az elbeszélte események valójában megtörténtek volna. Az a jó író, aki ügyesen hazudik, műve bezár bennünket, olvasókat a maga képzelt világába, és mi készek vagyunk arra, hogy elfogadjuk ezt a fikciós világot. Egy-egy remekmű titka abban rejlik, hogy mennyire tudja hitelessé tenni a maga sajátos fikciós világát. Ez mindenekelőtt az író eszköztáráról függ.

„Nincs szebb, mint elidőzni az erdőben” – vallja Umberto Eco. A könyv címében szereplő fikciós erdő tulajdonképpen a szöveg metaforája. S míg a könyv első része főleg az olvasó szerepével foglalkozik, addig a könyv második felének elsődleges témája a valós és a fikciós valóság kapcsolatrendszerének vizsgálata. Umberto Eco abból a már felismert feltevésből indul ki vizsgálódásai kezdeti szakaszában, hogy minden szépprózai mű alapjául, háttéréül a valós valóság szolgál. Ha ezt a nézetet elfogadjuk, márpedig úgy tűnik, kénytelenek vagyunk, akkor kimondhatjuk, hogy abszolút fikció nem létezik, azaz a fikció képtelen megszabadulni a valós valóságtól, vagy ahogyan az utóbbit Umberto Eco magyar fordítója nevezi: a tényleges valóságtól. Még a legvadabb sci-fi regények is, amelyek a távoli jövőben játszódnak le egy azonosíthatatlan helyen a világűrben, a mostani valós valóság egyes elemeire épülnek. És egy pillanatra visszatérve az olvasó-témára: a fikciós valóság csak akkor hat ránk, ha egyértelműen tartalmazza a valós valóság egyes elemeit, mondhatnánk: minél valóságoszerűbb egy szépprózai mű, annál nagyobb a hatása a befogadó olvasóra, de ki kell hangsúlyozni, nincs semmilyen szabály arra, hogy hány fiktív elem fogadható el. Michel Tournierhez hasonló metaforát alkalmaz Umberto Eco, amikor leszögezi, hogy épp ezért a fiktív világok a valóságos világ parazitái. Ugyanő állapítja meg azt is, hogy az „olvasónak sok mindent kell tudnia a létező világról ahhoz, hogy elfogadhassa azt a fikció világának háttéréül”. De mielőtt tovább elemeznénk a valós és fikciós világ kapcsolatrendszerének jellegzetességeit, kísérreljük meg pontosabban meghatározni a valós világ milyenségét. A valós valóságról kialakított képünknek két alappillére van: a saját tapasztalataink által szerzett ismeretek és az örökölt, elsősorban írásban rögzített tudományos-történelmi-művészeti ismeretek. A primáris empirikus ismeretek szerzőknek perdöntő szerepet játszanak a magunkkal hozott, genetikaileg behatárolt tulajdonságaink, más szóval: egy-egy esemény más-más hatást vált ki az emberekben, tehát a valóságról kialakított kép szinte embenként változik. Vannak természetesen tények és adatok, amelyek a tárgyi valóságot egzakt számokban fejezik ki, ezek úgymond megcáfolhatatlanok, de

a befogadónál kiváltott érzelmi hatások mélysége legtöbbször jelentéktelen. Az érzelmeket a statisztika hidegen hagyja. Ami pedig a tudományos-történelmi-művészeti ismereteket illeti, azok hitelessége erősen kétségbe vonható. Az esetek óriási többségében a múltra vonatkozó ismereteink nagyon is ingatag alapokra épülnek. Vonatkozik ez elsősorban azokra az eseményekre és emberekre, akik tőlünk az időben legtávolabb éltek. A korabeli feljegyzések sokasága szájhagyományokon alapul, tehát több nemzedék formálta a maga módján, mielőtt lejegyzésre került volna, ugyanakkor pedig nem zárható ki a szándékos tényhamisítás sem a korabeli érdekek vetületeként azzal, hogy bebizonyítása ma már gyakorlatilag lehetetlen. Mindezek alapján mondhatjuk, hogy a valós világról kialakított kép minden embernél más, és igazságuk érthetően megkérdőjelezhető. De védelmünkbe kell vennünk a mai embert ebből a szempontból, mivel a valós valóság, amelyben élünk, annyira szövevényes, hogy egyszerűen áttekinthetetlen. Visszatérve Umberto Ecohoz, csak egyetérthetünk vele, hogy a „tényleges világ igazsága ingoványos”, más szóval: végeredményben minden dologban mindenkinek valamennyire igaza van. Vagy azt is mondhatjuk, hogy a valós valóságban számtalan igazság létezik. Bonyolítja a dolgokat az a tény is, hogy gyakran részigazságok uralkodnak el.

Umberto Eco szerint a fikció világa hasonló a valós valósághoz, de attól jóval szegényebb. Valójában képtelenség lenne elvárni egy írótól, hogy mindenki igazságát, világképét leírja. Épp ezért a szépprózai mű közel sem olyan bonyolult, mint a valós valóság, tulajdonképpen alkotója rajta keresztül mondja el, milyen az ő igazságképe a valós valóságról. A szépprózai műben jelentkező valóság valójában meg akarja magyarázni a valós valóságot, de ezzel a szándékával, ahogyan a fentiekben mondtuk, azt valójában szegényebbé teszi. A regény, idézzünk újra Umberto Eco könyvéből, „úgy tesz, mintha az igazat mondaná el a való univerzumból, vagy pedig azt állítja, hogy az igazat mondja el egy kitalált univerzumból”. Ezt a kinyilatkozási módot Umberto Eco mesterséges narrációnak nevezi. Újra tovább lépve a szerző fejtegetésein, talán azt mondhatnánk, hogy az író a valós valóság egy lehetséges változatát írja meg regényében, és ha eszköztára segítségével azt hitelessé tudja tenni, az olvasó azt el- és befogadja. Mert a regénybeli állítások a regénybeli valóságban hitelesek, igazak. Ennek eredményeképpen az olvasó kezdi valós valóságnak tekinteni a fikció eseményeit és hőseit, azaz a fikciós valóság átalakulhat valós valósággá az olvasó elméjében. Vonatkozik ez elsősorban azokra a fikciós művekre, amelyekben sok olyan adat és tény szerepel, amely a valós valóság „igazságának” megfelel. Umberto Eco néhány példán keresztül szemlélteti azt, hogy mi történhet, amikor a fikciót elfogadjuk valós valóságnak, mert mondjuk, az ideológiák is végeredményben fikciók, és tudjuk, hogy milyen végzetesek, néha több millió ember hal meg miattuk.

Idézzük fel újra Umberto Eco spontán felkiáltását: „Nincs szebb, mint elidőzni az erdőben”, azaz: szeretünk olvasni. Vajon miért? Erre is megkísérli megadni a választ az olasz kutató. Egyszerűen azért, mert a regény kellemesebb környezet, mint a valós valóság, nem áttekinthetetlenül bonyolult. Az író segítségével felfedezzük egy világ belső összefüggéseit, úgymond „uralkodunk” felette. Umberto Eco szerint a „való világgal épp az a gond, hogy az emberek az idő kezdete óta azon töprengenek, van-e üzenet, és ha van, értelme van-e”. A valós valóságban erre az ősi kérdésre nem találunk választ, a regényben igen, mert az írónak van „üzenete”. Vagy ahogyan Umberto Eco állítja: „A fiktív történetben keressük a formulát, amely értelmet adhat életünknek. Végül is egész életünk során eredetünk történetét kutatjuk: hogy mi végre születünk és mi végre élünk.” Mert minden ember legbensőjében ott él a hajlandóság, hogy az életet leegyszerűsítve a valós valóságot és sorsát történetként élje meg, valamilyen eseményről utólag mindenki úgy beszél, mint egy regénybeli eseményről. Elhagyva a valós valóság összetettségét, mindössze néhány mozzanatra összpontosítva. Akár egy regényíró. Mindenki a saját regényét éli meg és írja meg lelkében.

Umberto Eco vázlatos kis könyvének olvasása a téma után érdeklődők számára biztos élvezetes és tanulságos. Eszmei tartalmát a fentiekben igyekeztem felvázolni, azaz azokat a megállapításokat összefoglalni, amelyekhez a szerző vizsgálódásai végén eljutott. Mert nemcsak a végső konklúziók a lebilincselők, hanem az út, amíg eljut hozzájuk. Akárcsak utazáskor vagy hegymászáskor: maga a térbeli mozgás az élvezetes, az érkezés már feloldást jelent. Umberto Eco nyelvezete nem fontoskodó és tudományos, hanem egyszerű, világos, gondolatcsövése egyszerre befogadható, és ami talán a legértékesebb, mindezt számos konkrét példán keresztül szemlélteti. Egy rendkívüli olvasottságú és műveltségű alkotó alakja bontakozik ki a sorok mögött, aki szellemesen, arcán megértő mosollyal kalauzol bennünket a fikció erdejének sűrűjében. Egy-egy ironikus kitérője, amikor jómagát is megmosolyogja, még vonzóbbá teszi az olvasást.

Umberto Eco mindössze néhány alkalommal tér ki a fikciós szövegek ismérveire. Szerinte a fikció leginkább az ellenőrizhetetlen részletekben és az introspektív megszakításokban nyilvánul meg azzal, hogy a fikció egyéb jelei az in medias res kezdés, esetleg a nyitó párbeszéd, a történet egyedi voltának hangsúlyozása és az irónia direkt jelei. Nem kísérelte meg a regények valamilyenfajta csoportosítását, és épp ezért érthetően elmarad a regényírók eszköztárának vizsgálata. Pedig a regénynek változatai épp abban különböznek egymástól, hogy mennyire van bennük jelen, és hogyan kerül megjelenítésre a valós valóság.

AZ ÓVATOS LELKESEDÉS JEGYÉBEN

*Umberto Eco: La Mancha és Bábel között. Irodalomról.
Európa Könyvkiadó, Budapest*

Újabb Eco-kötet gazdagítja mindazon olvasóknak a könyvtárát, akik kedvelik az olasz tudós és író gyakran merész kultúrtörténeti kirándulásait, bár ez alkalommal, ahogyan azt a könyv alcíme is jelzi, az irodalomra igyekezik összpontosítani, igaz, ez mint olvasáskor kiderül, nem mindig sikerül neki egyértelműen, de talán épp ez teszi még élvezetesebbé a kibontakoztatott észrevételek megismerését. Eco egyszerűen divatossá vált, későn bukkant fel műveivel (már majdnem ötvenévesen), és mintha most igyekezne behozni önmagát, ontja az írásokat, és mivel vizsgálódásainak újszerűsége és eredetisége vitathatatlan, érthető, hogy számos tudományos értekezlet szívesen látott vendége, folyóiratok, sőt még napilapok is örömmel közlik észrevételeit. A most magyarul olvasható könyve, amely olaszul 2002-ben került kiadásra, tulajdonképpen gyűjteményes kötet. Tizennyolc írását tartalmazza, amelyek különböző tudományos konferenciákon hangzottak el, vagy esetleg nyomtatott alakban láttak napvilágot. Így együtt most olvashatók először. Egyeseken módosításokat végzett a szerző az eredeti szöveghez viszonyítva, de ezek jelentéktelenek. Bevallja, minden korábbi gondolatát most is magáénak és elfogadhatónak találja, még akkor is, ha az utókor kideríti, hogy tévedett.

Eco írásait azért élvezet olvasni, mivel bennük két szerző van jelen: a tudós és az író. Ismeretes, hogy szerzőjük egyetemi tanár, a szemiotika professzora, aki ugyanakkor eddig négy regényt is írt. A könyvben fellelhető tizennyolc írás közül egyesekben a tudós, másokban a gyakorló író irányítja a tollat, más szóval: egyes írások elméleti jellegűek, mások viszont egy konkrét szépirodalmi mű vizsgálatával foglalkoznak, de ez a felosztás természetesen túlzottan egyszerűsített, mivel az összemosódások nyilvánvalóak, és az írásokat még izgalmasabbá teszik. Jelentősek viszont az egyes írások közötti terjedelembeli különbségek: a kötetben vannak tankönyvbe illő, annak egy fejezetét képezhető, alapos munkák, de akadnak „forgácsok” is a szerző gyalupadjáról, amelyek, úgy tűnik, mintha spontán íródtak volna meg a nagy darabok faragása (tanulmányok írása) közben.

A rövidke bevezetőben Eco is kihangsúlyozza, hogy alkalmi írásokról van szó, amelyek „mind az irodalom problémájára koncentrálnak”. Beismeri, hogy vannak átfedések, egy-egy gondolat vagy idézet több írásában is megjelenik. Érdekességet jelent bepillantani a szerző műhelyébe. Ezt nem csak az utolsó írás (*Hogyan írok?*) teszi lehetővé, mivel más írások is gyakran tartalmaznak önéletrajzi és önkritikai adatokat. Ez a recenzió azonban az elején a könyv elméleti kérdéseket boncolgató írásaival foglalkozna abban a reményben, hogy

belőlük kiderülne, mely elvek vezérlik a regényíró Ecót, és kiknek az elméleti írásai hatottak rá alkotás közben.

A szerző a szellemi hatalom megnyilvánulásának tekinti az irodalmat, amelynek szerinte nyelvformáló és nevelő hatása van. Kiemeli, hogy az olvasó rendelkezik azzal a szabadsággal, hogy az irodalmi művet a maga módján értelmezze, de „tiszteletet kell tanúsítania a szöveg intenciójával szemben, annál is inkább, mivel az irodalmi szöveg megmondja nekünk, hogy mi az, amit sohasem vonhatunk kétségbe, mit kell a könyvben fontosnak tartani”. Ez a meghatározás és korlátozás mintegy ellentmondásban áll az előző mondatban kiemelt olvasói szabadsággal. Eco ellene van a szöveg túlértelmezésének, ami alapjában véve helyénvaló, de ugyanakkor jómagya is, épp e könyvében, számos alkalommal rendkívül merész összefüggéseket vél felfedezni valamely szöveget tanulmányozva. Már maga a „szöveg intenciója” kifejezés is ködös, és számos magyarázatot szülhet. Hiszen amikor a kötet egyik legterjedelmesebb munkájában Gerard Nerval *Sylvie* című könyvét vizsgálja – az utóbbi Eco visszatérő témája, már a *Hat séta a fikció erdejében* című kötetében is részletesen foglalkozott vele – nem leli a szöveg intencióját, a szöveg mintha felbonthatatlan maradna számára, és a tanulmány tartalma tulajdonképpen az, hogy miért gyakorol rá ez a könyv minden olvasás alkalmával ködhatást, miért értelmezhető sok módon, miért tartja bizonytalanságban az olvasót. A *Sylvie* örök útvesztő marad Eco számára, amely ugyanakkor „lenyűgözően van megszerkesztve, szimmetriák, ellenétek és belső utalások játékaiként”.

Néhány írás különböző műfajok vizsgálatával foglalkozik. Rendkívül találóak az Oscar Wilde írásainak kutatásakor tett észrevételek és levont következtetések az aforizmáról, maximáról és paradoxonról, nem is szólva a számtalan példáról, amelyek ezeket megerősítik. A szimbólumról szóló előadás témája a szimbolikus paranoia jelensége. Újra logikus meghatározásokat tartalmaz (Eco tudós, és ezért igyekszik mindig világosan fogalmazni, pontos meghatározásokat adni), de a hangsúly talán inkább a szimbólum történetén van, egy-egy koron belüli értelmezésének vizsgálatán. Az irodalmi stílusról szólva a szerző kitér a kritikai műfaj kategorizálására is azzal, hogy véleménye szerint három kritikai műfaj létezik. Ezen belül az ő írásai egyértelműen a szövegkritika műfajába tartoznak, hiszen konkrét elemzései alkalmával, amelyekre később térek ki, újrafelfedeztet az olvasóval már ismert szöveget. „A valódi kritika a szöveg megértése és megértetése, a kritika egyedüli igazi formája a szöveg szemiotikai olvasata”, mondja ki Eco. A valódi kritika nem ítéletmondó, nem írja elő a szöveg élvezetének módjait, „hanem bemutatja, hogy miért képes a szöveg élvezetet nyújtani”. Ebben a tanulmányában újra felbukkan az intés: a szövegkritikának korlátai vannak, az irodalmi szöveg helyes vizsgálatakor tehát „arról van szó, hogy szilárdan ragaszkodnunk kell

a kezdetekhez, a stílus fogalmához, a valódi kritika fogalmához, a textuális stratégiák elemzésének fogalmához”. Az intéshez tehát egy alapjában véve igencsak általános jellegű, némileg ködös és ezért több módon értelmezhető tanács társul, amelynek a gyakorlatban a kritikus igazában kevés hasznát veheti. Egy másik elméleti téma, amellyel a szerző foglalkozik, az a tér ábrázolása szavakkal. Akárcsak a szimbólum és a stílus esetében, és a jó tudóshoz méltóan, a tanulmány nagy részét a hipotipózis (képszerű benyomás kialakulása a befogadóban az olvasott hatása alatt) történetének ismertetése képezi, de kitér a tér szóbeli kifejezésének néhány technikájára is. Az irodalom néhány funkciójáról szóló dolgozatában a szerző kiemelte azt, amit már régóta tudunk: „az irodalom felkínálja nekünk az igazság egy, ha úgy jobban tetszik, képzeletbeli mintáját”, és ezen igazság egyik eszköze épp a hipotipózis lehet a hitelesítés folyamán, vagy ahogyan Eco megállapítja: „A hipotipózis arra használja a szavakat, hogy a befogadót egy vizuális reprezentáció megalkotására ösztönözze (. . .) nincs hipotipózis, ha a befogadó nem vesz részt a játékban.” Különös izgalommal jár *Az intertextuális irónia és az olvasat szintjei* című tanulmány olvasása. Tudniillik ennek keretein belül Eco saját regényeiben elemez néhány posztmodern ismérvet: a metanarrativitást, a dialogizmust, a kettős kódolást és az intertextuális iróniát. Bevallása szerint ő nem tudja pontosan, mit értenek posztmodern alatt, de beismeri, hogy a fenti négy jelenség jelen van könyveiben. Az elemzést olvasva természetesen meglepődetünk, hogy hány olvasati szintje lehet Eco egy-egy regényének, mennyi bennük az intertextualitás, hogy könyveit ebből a szempontból nézve könyvek születtek. Ezt olvasva az az olvasótípus élvezi igazán a szerző kijelentéseit, akit az érdekel, hogy a történet miképpen is mesélődik el, de izgalmasak azok a kibontakoztatott gondolatok is, amelyek a „minőségi bestseller”-rel foglalkoznak, a magas és az alacsony irodalom szerencsés találkozásáról szólnak.

Vannak a kötetben olyan írások, amelyekben egy-egy irodalmi mű vagy életmű konkrét elemzése áll a központban. Itt tapasztalhatjuk, hogyan nyilvánul meg Eco sajátos irodalomértelmezése. Gyakran meglepő következtetésekhez jut. Mondjuk Dante Paradicsomáról szólva – miért is érdemes ma is olvasni azt – arra a megállapításra jut, hogy a „Paradicsom több mint modern: a történelemtől megfélemedezett olvasó számára megdöbbentően futurisztikussá válhat”. Olvasatában tehát Dante alkotása modern mű, amely a ma embe-réhez is szól. Dante a kiindulópont akkor is, amikor az ifjú James Joyce írásaiban igyekszik felfedezni későbbi, nagy hatású műveinek gyökereit, mivel úgy véli, hogy Dante meghatározó élményt jelentett a kezdő alkotóra a nyelvteremtés területén. Eco igyekszik megmagyarázni Joyce sajátos írói nyelve-tének ismérveit, s közben kitér általában a nyelvek történetére. Ez nem esik nehezére, hiszen a témáról kiváló könyvet írt (*A tökéletes nyelv keresése*).

Egyébként egy másik írásában kimondja, hogy az írók közül épp Joyce és Borges hatottak rá a legjobban. Ezt Eco eddigi szépirodalmi életműve mintha igazolná is: négy regényének játéktérülete az egyetemes kultúra, akárcsak Borges esetében. Az egymásról való hatásról szól *Borges, én és a hatásiszony* című terjedelmes munkájában. Eco kétféle hatást különböztet meg. Az első a valaha olvasott, de elfelejtett irodalmi művek újrarafelbukkanása valamely friss alkotásban. A visszatérés ilyenkor öntudatlan, és nagyon gyakran a szövegelemzők mutatnak rá. A másik hatás tudatos utánczás vagy utalás korábbi irodalmi műre. Vannak aztán olyan hatások is, amelyeket csak a kritikusok mutatnak ki, könyveket fedeznek fel egy-egy szépirodalmi alkotásban, méghozzá olyan könyveket, amelyeket az író nem is olvasott. „A legfontosabb az, hogy a könyvek egymással beszélgetnek”, mondja ki Eco, és ezzel mintegy megadja az intertextualitás definícióját. Beismeri: regényei más könyveken alapulnak. Újra kiemeli Borges hatását regényeire: „Borges a legkülönbözőbb enciklopédiatörmelékekből írt gondolatzenét . . . én meg természetesen megpróbálom követni ezt a tanítását”.

Van a kötetben három írás, amely az egyéb kategóriába sorolható. Így például az egyikben a *Kommunista kiáltvány* stílusát elemzi („páratlan retorikai-argumentatív szerkezetű [. . .] elsőprő erejű szöveg [. . .] a retorika mesterműve”), amellyel ezért az iskolákban kellene foglalkozni. Már a globalizáció csíráit is felfedezi benne. Az irodalomreceptiót gazdagítja viszont az az írás, amelyben az amerikai irodalom olaszországi értelmezésének egy időszakának felderítését végzi. Ez a kissé még iskolás írás 1980-ban készült, amely inkább a tudós Eco kézjegyét viseli magán: alapos áttekintésű, jó anyagismeretről tanúskodó, de következtetéseiben óvatos. Rendkívül izgalmas olvasmány *A hamisság ereje* című, amely elhagyja az irodalom területét, és inkább kultúrtörténeti jellegű. Benne Eco azokról az írásokról és a bennük kibontakoztatott elméletekről szól, amelyekről az utókor kiderítette, hogy hamisak, de ugyanakkor jelentősen befolyásolták az emberiség történetének alakulását. Azon túl, hogy néhány ilyen hamisnak bizonyuló eszmerendszert részleteiben ismertet kiváló ismeretanyagra támaszkodva, a szerzőt az is érdekli, hogy mi teszi a hamisságot végeredményben hihetővé. Két mondata idézésével, azt hiszem, töményen megadhatjuk válaszát: „Mint elbeszélések valószerűek, valószerűbbek, mint a hétköznapi vagy történelmi valóság, amely sokkal bonyolultabb és hihetlenebb, megfelelő magyarázatot látszanak adni valamire, amit amúgy igencsak nehezen lehet megérteni (. . .) Az igazságnak nincsenek ismervei, a hamisnak mondott, illetve az éppen igaznak tartott történetek között nincs különbség, merthogy műfajilag ez is meg az is narratív fikciónak tekintendő.” A kultúremler mindig legyen résen, ajánlja Eco, mi pedig tegyük hozzá: az igazi értelmiségi mindig mindennel szemben legyen szkeptikus.

Külön csemege a *Hogyan írok?* című záró írás, amelyben Eco arról vall, miként születnek művei. Sokat megtudhatunk arról, hogyan születik meg egy-egy ötlete, hogyan alakítgatja őket írás közben, mely elvek vezérik írás-alkotáskor, van-e írói módszere stb. Természetesen, bár szubjektív és kitarulkozó írásról van szó, az alkotás lényegét nem tapinthatjuk ki belőle, mivel azt az író nem írta meg egyszerűen azért, mert az lehetetlen. Ráakadhatunk néhány általánosító és ködös megállapításra, de ezek nem segítenek igazában Eco regényeinek értelmezésében. Ezt a munkát minden olvasónak külön-külön kell elvégeznie, magának kell felfedeznie, miért is jelent esetleg élvezetet olvasásuk.

Több okkal magyarázható Eco jelenlegi népszerűsége az irodalommal foglalkozók és mások körében. Közülük kettő talán a döntő. Az egyik a tanulmányok nyelvezete, amely mindig a legfontosabb előfeltétele a megközelíthetőségnek és értelmezhetőségnek. Eco egy sajátos nyelvezetet alakított ki, amely ezt az előfeltételt sok szempontból teljesíti. Egyáltalában nem törekszik a szövegértelmezők körében elterjedt, úgymond céhbeli, tudományos metanyelv használatára, hanem hétköznapi nyelven szól az olvasóhoz, bár alkalomadtán mégis kénytelen használni olyan kifejezéseket és szavakat, amelyek csak a beavatottak, azaz a narratológia ismerőinek számára érthetőek. Egy sajátos csevegést folytatott hallgatóival, illetve olvasóival az olasz professzor, barátságos és (ön)ironikus hangon, a gondolatokat mesteri könnyedséggel kibontakoztatva azok előtt. Természetesen tudományos ismeretanyaga mindig nagyban hozzájárul ahhoz, hogy higgyünk neki. Más szóval: a nyelv és a stílus az, ami Ecót népszerűvé, azon túl: divatossá teszi.

Ma már lépten-nyomon Eco-idézetekre bukkanhatunk esszéket és tanulmányokat olvasva. Ha azonban alaposabban odafigyelünk, azt tapasztalhatjuk, hogy az esetek óriási többségében a szerzők arra használják fel, hogy saját mondanivalójukat alátámasszák, azaz: Eco valamilyenfajta mérce lett az elméleti vitákban azzal, hogy mindig igaza van, egyszemélyes igazsághordozó intézménnyé vált. Ezt azonban nem mindenki fogadja el, és igyekszik kikerülni „bűvölő” hatása alól, és rámutatni tévedéseire és fogyatékoságaira: túlzott eredetiségére, a biztos siker, a népszerűség hajszolására. Rámutatnak arra, hogy Eco igyekszik egybekapcsolni az egymást eleve kizáró fogalmakat, és olyan oxomoronokat kovácsol, amelyek az első olvasásra meglepnek és magukkal ragadnak újszerűségükkel, de valójában tarthatatlanok. Egyesek szerint Ecónál egymáshoz kapcsolódik a műveltség és a közhely, a szemiotika és a tömegkultúra, tudományos alaposág és szertelen humor. Ebből áll össze Eco egy-egy írása, mondják, ezért ő egyszerre tudós, újságíró, tanár, regényíró és a posztmodern kultúra felülmúlhatatlan akrobatája. Mindig arra törekszik, hogy az igazat mondja, vetik a szemére. Ködösít, de ezt a tudományossággal

álcázza. Az olvasón múlik, véleményem szerint, hogy elfogadja-e az Eco által kidolgozott párhuzamokat, hasonlóságokat és folyamatosságot, amelyek összekapcsolják az antikot és a modernt, a hagyományt és az avantgardizmust, a klasszikust és a bestsellert. Eco elutasít értékrendszereket, logikus gondlatsorozatain át Oidipusz eljut a kortárs kalandregényig, a *Bűn és bűnhődés* a Sherlock Holmes-ig. Fellelhető írásaiban az a törekvés, hogy a magas kultúrát úgymond demokratizálja, a megközelíthetlent megközelíthetővé tegye, és a mélységeket a felszínre hozza. Egyik vonzó törekvése az, hogy írásain keresztül aktualizálja az elmúlt évszázadok folyamán kanonizált műveket. Értelmezésében a múlt bennünk él, a történelemben nincsenek ugrások és törések, mindig minden jelen van. Fáradhatatlanul ír, ontja magából merész ötleteit, észrevételeit. Ékesen bizonyítja ezt ez a könyve is. Az olvasónak kell eldöntenie, hogyan fogadja Eco gondolatait. Talán fogadja el magának Ecónak egy, a fentiekben idézett tanácsát: legyen résen.

IRODALMI MÚZEUM

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: TERE-FERE

BOTKA FERENC

1901 augusztusában a szabadkai állami gimnázium néhány tanulója *Előre* címmel diáklapot alapított, amely – ismereteink szerint – három szám után megszűnt. Többek közt azért is, mert szerkesztőjük és tizennégy-tizenhat éves munkatársaik – Kosztolányi Dezső, Csáth Géza, Fenyves Ferenc és a többiek – a következő tanévben más fórumokon folytatták irodalmi kísérleteiket; az érettségi (1903) után pedig messze kerültek Szabadkától.¹

Az elkövetkező években, évtizedekben életútjuk többfelé ágazott. Kosztolányi Dezső a tollal jegyezte el magát. A *Nyugat* elismert munkatársa lett, de szoros kapcsolat fűzte a középosztály népszerű hetilapjához, az *Új Időkhöz* és a katolikus *Élethez* is. Számos verses- és elbeszéléskötete jelent meg, köztük a *Modern költők* (1914) című műfordítás-gyűjtemény, amely a korabeli világ-irodalom kézikönyvének is beillett. Az 1918–1919-es forradalmakat követően mint újságíró rövid időre a szélsőjobboldali és antiszemita *Új Nemzedéknél* kereste kenyerét, de már 1921-ben a *Pesti Hírlap* szerződtette. Időközben befejezte az írói dilettantizmus történelmi jelmezbe bújtatott szatírját, a *Nero, a véres költőt* (1922), s általános elismerést aratott második regényével, a *Pacsirtával* (1924) is.

Az *Előre* másik munkatársa, Csáth Géza sem lett hűtlen az íráshoz, elbeszélései a magyar próza új mélységeit tárták fel. Orvosi tanulmányokat folytatott; diplomásként a lélek, az ösztönök titkait kutatta, s rabja lett a kábítószereknek. A varázsló látomásokért és felfedezésekért súlyosan bűnhődött, 1919-ben önkézével vetett véget életének.

Előszó a budapesti Balassi Kiadó és az újvidéki Forum Könyvkiadó gondozásában hamarosan megjelenő kötetéhez

Fenyves Ferenc megmaradt a szerkesztésnél és újságírásnál. Az érettségét követően megjárta a *Budapesti Napló* és a *Borsszem Jankó* gyakor noki iskoláját, de hamarosan visszatért Szabadkára, s 1908-ban átvette az 1903-ban alapított *Bácsme gyei Napló* szerkesztését. Indulásakor e lap csupán egyike volt a város poros és középszerű újságainak, Fenyves irányítása alatt azonban rövidesen a szabadelvűség sikeres szószólójává vált, ráadásul egyre biztosabb anyagi alappal – hála Fenyves házasságának, amely révén a lap saját nyomdai háttérét is megteremtette.² E szabadgondolkodással átszőtt munkát jellemezve joggal írta 1924-ben a visszaemlékező: „mi csináltunk itt a közönynek és a dáridónak országában először igazi, modern értelemben vett újságot, s ez az újság siettette az emberek, felfogások, intézmények modernné tételét”.³

Mint hogy kötetünk forrása a *Bácsme gyei Napló*, részletesebben kell szólnunk 1918 utáni sorsáról is, az országváltást követő, kisebb-nagyobb konfliktusairól. A szerb hadsereg Szabadkára való bevonulását követően betiltották, s újraindulása után hamarosan ismét erre a sorsra jutott, mert egyik közleményében beszámolt a magyar himnusz nyilvános elhangzásáról. A szerkesztőnek számot kellett vetni a megváltozott körülményekkel és a lap jövőjével. Nyilvánvalóvá vált, hogy a folyamatos megjelenést csak a kialakult helyzet tudomásulvételével és verbális elismerésével lehet biztosítani. Fenyves vállalta ezt, felismerve, hogy az új államalakulat alkotmányában biztosított sajtószabadság védelme alatt „reprezentálhatja a magyarság kultúrképességét, s követelheti a magyarság számára az egyenlő jogokat, az egyforma elbánást, s felemelheti szavát a visszaélések ellen”, taktikusan hangsúlyozva „az SHS királyságbeli magyarság becsületes lojalitását és békés munkakedvét – amint az egy másik jubileumi írás eufemisztikus mondatában olvasható”.⁴

Kényszerű álláspont, bár kétségen kívül eredményes; ugyanakkor könnyen támadható is, ha tekintetbe vesszük, hogy a *Bácsme gyei Napló* nem hagyta szó nélkül a határ túloldalán elkövetett véres atrocitásokat, az ún. tisztikülönítmények bosszúhadjáratát az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság résztvevői ellen. Ellenfelei ezért Fenyvest lezsídózták, és lapját magyarellenesnek bélyegezték, majd 1920 októberében kitiltották Magyarországról. Ez is tanulságos, ám a laptörténet szempontjából fontosabbnak tetszenek azok a mondatok, amelyek az intézkedés kapcsán ismételtlen kifejtik a szerkesztés alapelveit, már-már hitvallásszerűen: „Mi lehetünk ellenségei egy kormányzati rendszernek, de nem vagyunk ellenségei egy népnek vagy egy országnak. A jelenlegi magyar kormányzat által vallott és gyakorlatban legpregnansabban Orgoványon és Siófokon megvalósított kormányzati rendszerrel élénk ellentétben áll a mi világfölfogásunk, amely egyforma jogot és egyforma elbánást követel mindenki számára, s mert a földrajzi közelség s egyéb kapcsolatok

révén is félni lehet, hogy a magyar reakció átcsempésződik a határon – ez ellen a reakciós, gyűlölködő, romboló magyar kormányzati politika ellen küzdünk is. A magyar kormány azonban nem a magyarság.”⁵

E rövid megnyilatkozások világossá teszik, hogy a *Bácsmegyei Napló* a húszas évek fordulóján a trianoni Magyarországot körülvevő szabadelvű sajtóláncolatnak ahhoz az ágához kapcsolható, amelyet az Ausztriában megjelenő *Bécsi Magyar Újság* (1919–1923), a kolozsvári *Keleti Újság* (1919–1927), a rövid éltű kassai *Szabadság* (1921–1922) és utóda, a *Magyar Újság* (1922–1923) képviselt. S a sort időben megtoldva – törekvései a későbbi évtizedekben is szoros rokonságba hozhatók a *Prágai Magyar Hírlappal* (1922–1938), illetve a kolozsvári *Ellenzékkel* (1880–1944) és a *Brassói Lapokkal* (1895–1940). Ha a felsoroltakhoz gondolatban hozzátesszük a Budapesten megjelenő *Világot* (1910–1926) és utódját, a *Magyar Hírlapot* (1891–1938), valamint a *Szegedet* (1922–1925) és a világháború előtti kezdeményeit folytató új *Délmagyarországot* (1925–1938) – gyakorlatilag előttünk áll az egykori magyar sajtó liberális övezete.⁶

Az 1920. augusztus 24-én újrainduló *Bácsmegyei Naplónak* nemcsak a külső, adminisztratív megkötöttségek miatt volt nehéz a helyzete – szellemileg is egy gyökeresen megváltozott légkörben kellett megtalálnia a helyét. Az egykori centrumtól, Budapesttől elszakadva, perifériára és kisebbségbe szorultan kellett nemcsak a hiteles hírszolgáltatást elvégezni, hanem egy új, bizonyos mértékig önálló kultúra kialakításában is részt kellett vállalni. Úgy, hogy az új kultúrát egyértelműen a bácskai humuszban gyökereztesse, de közben a magyarság egészétől, illetve az „anyaországtól” és a szélesebb nagyvilágtól se szakadjon el.

Fenyves Ferenc ezt a feladatot is vállalta. Már a húszas évek elején megszervezi levelezőinek vidéki hálózatát, akik Zomborból, Zentáról, Újvidékről, Nagybecskerekéről küldik tudósításaikat; egy központi munkatárs állandóan a vidéket járja.⁷

A tudatos helyi kötődések szemléletes példája az az 1923-ban elindított kezdeményezés, amelynek célja, hogy a vasárnapi számokban színes beszámolók mutassák be Délvidék városainak és községeinek a hétköznapijait, gondjait, felvonultatva Nagybecskerek, Zenta, Péterréve, Palánka, Temerin, Ada, Mohol stb. városképeit, vezetőit, neves képviselőit – Balázs Árpád rajaiban, kitűnő karikatúráiban.

A belgrádi és zágrábi levelezők mellett ugyanakkor Fenyves gondosan ügyelt a külföldi kapcsolatokra, elsősorban a magyarországiakra. (Ezt közvetlenül az 1920-ban Szegedről áttelepült egykori „őszirózás” főispán és kormánybiztos, Dettre János főszerkesztő-helyettes felügyelte.⁸) Budapestről Stella Adorján,

Bécsből Barta Lajos, Prágából Kasztor Ernő, Berlinből Bakonyi György, Bukarestből Bodó Pál és Ligeti Ernő tudósított. A *Bácsmezei Napló* horizontja egyszerre volt helyi és nemzetközi.

Az évek során egyre gazdagabbá és változatosabbá váltak rovatai. A sokaságos napi hírek, perek, gyilkosságok, sportesemények mellett rendszeresen közölt közgazdasági, tőzsdei közleményeket, kisebb-nagyobb összefoglalókat a nagypolitikáról; kulturális részében színház-, film- és könyvismertetések, *Kintorna*, *Képtelen krónika* és *Cirkusz* című rovataiban a humor is helyet kapott. Egészen kiemelkedő hely illeti meg a szinte naponta jelentkező *Kisebbségi életet*, amely nem csupán a szorosán vett helyi ügyekkel foglalkozott; hírt adott Ausztria, Lengyelország, Románia, Csehszlovákia és más országok nemzetiségi cseményeiről, kommentárokkal, elvi következtetésekkel.

A legrészletesebben a bennünket közvetlenül érintő irodalmi rovatról kell szólnunk, amelynek sorsa jórészt ugyancsak Dettre János kezébe volt letéve. Az csak természetes, hogy elsősorban a helybélieket juttatta szóhoz, az akkor még élő „nagy öregeket”: a Baedeker álneven publikáló Milkó Izidort, Toncs Gusztávot, Ambrus Balázst, Borsodi Lajost, Farkas Geizát, Munk Artúrt, Radó Imrét, külön szólva mellettük a volt pécsi köztársaság emigránsairól, élükön Haraszi Sándorral s a Skiz és „dió” álnevet használó Diószeghy Tiborral, akik friss szellemet hozva jól beilleszkedtek a lap gárdájába. A kibontakozó új törekvések azonban elsősorban Szenteleky Kornélhoz, a vajdasági irodalom későbbi vezéralakjához fűződtek, aki kritikái és cikkei mellett gyakran szerepelt útjegyzeiteivel és elbeszéléseivel. Ugyanakkor nem maradhatnak említetlenül a fiatalok sem: Berényi János, Debreczeni József, Kristály István, Tamás István és a hölgyek: P. Gergely Boriska és Török Béláné (álneve Lucia).⁹

Félő, hogy a hosszú felsorolás egyfajta helyi begubózás látszatát kelti. Az igazság az, hogy a „bácskaiság”, az önálló vajdasági irodalom megteremtésének a programja ekkor még nem vetődött fel. Dettre János – mint azt nemrégiben Fekete J. József is kifejtette – „nem vajdasági irodalmat akart, hanem magyar irodalmat a Vajdaságban”.¹⁰

A „helyi színekkel” tarkított autonóm kisebbségi irodalom eszméje csak az 1928-ban induló *Vajdasági Írásban* (1928–1930), *A Mi Irodalmunkban* (1930–1933) és a *Kalanyában* (1932–1944) vert gyökeret.

A húszas évek első felében ezért – s részben az egyetemes magyar irodalomhoz (és nemzethez) való tartozás demonstrálásaként – a *Bácsmezei Napló* 1923 második félvétől kezdve tág teret biztosított az anyaországban megjelent művek átvételének. Elsők között a Szabadkával hosszabb-rövidebb kapcsolatban lévő Somlyó Zoltán, majd Karinthy Frigyes verseivel, krokijaival találko-

zunk, de mellettük felsorolhatnánk néhány kommersz szerzőt is. A kiválóságok közül a *Nyugat* és az *Est-lapok* íróit emeljük ki: Benedek Marcellt, Cholnoky Lászlót, Heltai Jenőt, Laczkó Gézát, Móricz Zsigmondot, Nagy Lajost, Nagy Zoltánt, Pap Károlyt, Révész Bélát, Schöpllin Aladárt, Szabó Lőrincet, Színi Gyulát, Tersánszky J. Jenőt. S nemegyszer megjelentek a lapban Babits Mihály, Krúdy Gyula és Tóth Árpád írásai is. Az emigránsok közül Bíró Lajost és Lengyel Menyhértet Berlinből, Komlós Aladárt Bécsből, a Kémeri Sándor néven szereplő Böllöni Györgynét Párizsból, Romániából pedig Kubán Endrét, Liget Ernőt, Molter Károlyt, Tabéry Gézát érdemes említeni, a földrajzilag legközelebb élők közül pedig a szegedi Juhász Gyulát, Móra Ferencet, a Bob és Öreg riporter álneveken író Sz. Szigethy Vilmost és az ország túlsó végében alkotó Sinkó Ervint.

E nevek és a mögüük kitetsző minőség beszédesen érzékeltetik, hogy a *Bácsmezei Napló* a húszas évek közepén már nemcsak tájékoztatót; irodalom-szervező ténykedésével és azzal, hogy teret biztosított a vajdasági irodalom körüli eszmecsereknak, jelentős kultúraépítő tényezővé emelkedett.

Fenyves vállalkozása nemcsak lapcsinálásból állt: a szerkesztőség mellett, mint jeleztük, önálló nyomdája és kiadóhivatala is volt. Vállalata száz-százhusz munkatársat foglalkoztatott, s azt is jegyezzük ide: lapja tíz-tizenkétezer példányban jelent meg, s hogy 300 terjesztő, illetve elárusítóhely juttatta el az ország minden magyarlakta területére, de a határokon túl is kapható volt.

A *Bácsmezei Naplót* Kolozsi Tibor már idézett munkájára hivatkozva Gerold László *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikona* (Forum, 2001) a „polgári demokratikus értelmiség” lapjaként jellemzi. Időben távolodva és az igazi értékeket jobban érzékelve talán nem tévedünk, ha egyben „az egész vajdasági magyarság művelődésének szószólója” meghatározást is az előbbi mellé illesztjük.

Kosztolányi Dezső írásai már a lap 1918 előtti évfolyamaiban is megjelentek, jeléül annak, hogy a gimnáziumi padban és az *Előre* „redakciójában” szerzett élmények tovább éltek benne és Fenyvesben is, s ez a szimpátia idővel szoros barátsággá nemesedett. Akkor is tartották a kapcsolatot, amikor az 1918-as államfordulatot követően Szabadkát és Budapestet levélcenzúra és nehézkes vízumkénszner választotta el egymástól.

Kosztolányi eleinte csak alkalomszerűen küldött kéziratot. Igaz, az első, a *Csáth Géza emlékére* című verse 1920-ban¹¹ egyben az egykori három barát együvé tartozásának jelképe és hitvallása. (Csáth Géza tragikus öngyilkosságának idején, 1919. szeptember 11-én a *Bácsmezei Napló* még be volt tiltva; ezért időzítette Fenyves a megemlékezést az egyéves évfordulóra.) E szép gesztus ellenére írásainak esetlegessége nem változott 1921–1922-ben sem.

Igaz, ezekben az években az irodalom is még kevés teret kapott a lapban. A fordulat 1923-ban következett be. Január elején egymás után három hétvégi számban is feltűnt Kosztolányi neve (kétszer Petőfi Sándor születésének százéves évfordulója kapcsán), s május 6-án a szerkesztő a megbecsülésnek olyan gesztusát mutatta barátja felé, amilyenben egyetlen munkatársát sem részesítette: felkérte Kuncz Aladárt, a Kolozsváron megjelenő rokon lap, az *Ellenzék* irodalmi rovatának a szerkesztőjét, hogy többkolumnás cikkben rajzolja meg az akkor harmincnyolc éves barát arcképét.¹² (Bár lehet, hogy feltételezésünk túlzó, s a *Napló* egyszerűen csak átvette az eredetileg az *Ellenzék* április 29-i számában megjelent írást.) A kiváló esszé feltehetően megtette a magáét: a korábban megindult közeledés szeptember 11-én szoros kapcsolattá vált. Parádés fogadtatás! Fenyves Thomas Mann-nak a *Nero, a véres költő* értékeit méltató cikkének/levelének a közlését használja fel arra, hogy szerkesztői bevezetőjében ünnepélyesen bejelentsé: lapjának Kosztolányi Dezső „állandó külső munkatársa” lett.¹³

A fenti dátumtól kezdve Kosztolányi rendszeresen publikál a lapban, *Tinta* rovatcím alatt, amely az 1916-ban megjelent kötetét idézi. Minden szombati szám közli egy-egy versét, elbeszélését, műfordítását vagy tárcáját. Kezdetben inkább csak korábbi műveit küldi, vagy az ezekben a hónapokban formálódó *A bús férfi panaszai* verskötetének részleteit. Bár előfordul az is, hogy az írásból élők „dörzsölt” fogásához nyúl: a régebbi művének új címet ad, s így „eredetinek” tünteti fel. *Legenda* című versét *Ady Endreként* adja el, *Kis dráma a ruhatárban* elbeszélését *Mariska* címmel, a *Kék gyász* címűt *Mikor a kisöcsém meghaltként* stb. Időközben azonban a műfajok aránya lassan megváltozott. A korábban írottak mellé egyre nagyobb számban sorakoztak fel a tárcák, amelyek előzőleg néhány nappal a *Pesti Hírlapban* jelentek meg. Az átvételek Fenyves tudtával és beleegyezésével kerültek a *Bácsmezei Naplóba*, hiszen a magyar főváros és Szabadka között elég nehézkes volt a kapcsolattartás; a *Pesti Hírlap* legfeljebb néhány példányban jutott át a határon, így a vajdasági olvasó eredetiként fogadta a tárcákat. Fenyves igényei azonban időközben megnövekedtek: valódi első közléseket kért barátjától, aki kompromisszumként 1925-től úgy küldte írásait, hogy azok egyszerre, egyazon napon lássanak Pesten és Szabadkán is nyomdafestéket.

Ha csak ennyiből állna az 1923 őszen létrejött baráti megállapodás, az utólag legfeljebb az írói életrajz vagy a szövegkiadás kutatóit érdekelhetné; amelynek csupán az a további érdekessége, hogy a szerző honoráriumának egy részét a családja vette fel a szabadkai kiadóhivatalban.

Szerencsére ennél jóval többről van szó. A múlt század nyolcvanas éveiben a Petőfi Irodalmi Múzeumban e sorok írója elnyerte az Országos Tudományos

Kutatási Alapprogramok anyagi támogatását, hogy bibliográfiai feltárást végezzen huszadik századi irodalmi folyóiratainkban, hetilapjainkban és jelentősebb napilapjainkban, rögzítve modern klasszikusaink minden egyes közlését, illetve az őket érintő cikkeket, kritikákat. Így került sor a *Bács megyei Napló* Országos Széchényi Könyvtárban őrzött (csonka) évfolyamainak a felmérésére is. Gyűjtjük, Lakatos Éva felfigyelt az 1924. évfolyam szeptember 21-i számának alábbi szerkesztői üzenetére: „*Érdeklődő, Vršac*: a »Tere-ferc« rovatunkat Kosztolányi Dezső írja.” A hetenként megjelenő, aláíratlan közlemények 1924. május 11-én bukkantak fel először, s hónapokon, éveken át folytatódtak 1926. december 25-éig. Ráadásul 1924. október 16-án *Tudja-e . . . ?* címmel feltűnt velük párhuzamosan egy további rovat, amely szintén szabályosan ismétlődött 1925. július 1-jéig, méghozzá kezdetben Kosztolányi teljes nevével, majd 1924. december 13-ától K. D. szignóval. Azonnal utánanéztünk az író hagyatékának az Illyés Gyula és Illés Endre által szerkesztett 11 kötetes *Kosztolányi Dezső Hátrahagyott Műveiben* (1940–1948), majd a Réz Pál gondozta s 1969-ben az *Álom és Ólom* című kötettel megkezdett életműsorozatban, amely minden addiginál körültekintőbben gyűjtötte egybe a költő műveit és publicisztikai termését, de sem a *Tere-ferét*, sem a *Tudja-e . . . ?* írásait egyikük sem ismerte. Egy teljesen új, a köztudat által elfeledett „kincses sziget” körvonalai kezdtek előttünk kibontakozni.

Miről is van szó e két rovatban? Csupa érdekes furcsaságról: egy királyi kihallgatás váratlan fordulatairól Londonban, Napóleon egészségi állapotának új részleteiről, az első angol újsághirdetés tartalmáról, öltözködési tanácsokról a vatikáni látogatónak, egy papagáj haláláról, „aki” nem tudta elviselni Wagner zenéjét, a pravoszláv egyház machinációiról Tolsztoj halála alkalmával stb. Minden fordulat, váratlan, szellemes; olvastatja magát, helyenként mosolyt, majd derűt vált ki, nem lehet letenni.

Az első félévben Kosztolányi nem nevezi meg forrásait, legfeljebb azzal, hogy kijelenti: „egy párizsi lap írja”; kiadványok helyett szerzők: Gilbert Keith Chesterton, Anatole France, Victor Hugo, Bernard Shaw, politikusok, orvosok, csillagászok megnyilatkozásaira hivatkozik. A későbbiek során azonban egyre-másra bukkannak elő külföldi lapcímek: a bécsi *Neue Freie Presse*, a párizsi *Excelsior*, a londoni *Morning Post*, a *Daily Mail*, a *Daily News*, a *Manchester Guardian*, a *New York Herald*, a moszkvai *Pravda*, a *Berliner Tageblatt*, a *Kölnische Zeitung*, a *Mercure de France*, a *Revue des Deux Mondes*, az olasz *Corriera della Sera*, a nápolyi *Secolo*, a spanyol *El Sol*, s néhány szaklap: *Bolletino dell' Assoziazione Archeologica Romana* vagy az *American Journal Medicine*, a sort hosszan folytathatnánk. Kosztolányi szorgos látogatója volt a hajdani pesti kávéházaknak, amelyek közül az igényesebbek nemcsak a magyar

napilapokat, hanem a külföldieket is a vendégek rendelkezésére bocsátották. Kiterjedt nyelvtudása révén jó szemmel, pillanatok alatt felfedezi a „témát”; amely vonzó, s ha lehet, meghökkentő, megismerésre érdemes s csemegéje lehet felfedezőjének – és olvasóinak.

De miért kerülhetett erre a korábban sosem járt területre? Igaz, szórakoztató elfoglaltság volt, de mégiscsak időt rabolt, s elszívta alkotóerejének bizonyos hányadát. Nem kétséges: a honorárium volt a fő vonzerő, amit a jó barát szívesen, bár kimérten bocsátott rendelkezésére. Nyilvánvaló, valami rendkívüli célra kellett gyűjteni. S ha az életrajzra tekintünk, s abban is a hosszúra nyúlt olaszországi vakációra 1924-ben, ami akkor is költséges volt, ráadásul három személyre (feleségén kívül fiát is magával vitte), már megfoghatóan látszik az indok.

Az igazság azonban bonyolultabb az így kirajzolódónál. A Dér Zoltán gondozta levelezéskötet, *A Kosztolányi család levelezéséből*¹⁴ megadja a teljes választ, amely prózaiabb és megrendítőbb a feltételezésnél. A 80. levélből megtudjuk, hogy Kosztolányi Árpád és felesége 1924 áprilisában meglátogatták fiukat Budapesten, s az apa itt agyvérzést kapott. Bár sikerült megmenteni, de nem tudott megszólalni, újra kellett tanulnia beszélni és írni, gondoskodni az orvosi ellátásról és gyógyszerekről. Kosztolányi Dezső – feltételezhetően a Fenyves Ferencsel való előzetes megállapodás alapján – ekkor kezdi el a *Tere-ferék* írását: megkettőzi a *Bácsmegeyi Naplónak* szóló küldeményeit. Az első megemelt (májusi) honorárium felét édesapja gyógyíttatásának és elmaradt magántanítványi jövedelmének a pótlására szánja, amit édesapja megható szavakkal köszön meg (június 2-án kelt) levelében.

„[. . .] a megélhetés gondjai is gyötörnek [. . .] ezeket nagyon megkönnyítette a te áldott jó szíved által felajánlott honorárium [!] [. . .] Mikor a húgod a májusi honoráriumot [!] Fenyvestől megkapta és nekem átadta, sírfakadtam [!] és könnyekkel átáztatva tettem a te jó szíved adományát eddig megtakarított pénzcsekémhez.”

Ettől kezdve egy-két kivételtől eltekintve a *Tere-feré* szövegei rendszeresen jelennek meg a *Bácsmegeyi Naplóban*. A lábadozó, majd felépülő édesapa leveleiben folyamatosan tudósít kézírataik megérkezéséről, az értük járó pénz felvételéről, s fia is nemegyszer szóba hozza őket, mígnem 1925. november 25-én, illetve 1926. április 20-án egyértelműen ki nem jelenti, hogy a havi 2000 dinár honorárium felét Mariska húga vagy édesanyja rendszeresen felvehetik a család számára. Nem kis összegről van szó! Az apa nyugdíja ekkor 1200–1800 dinár körül mozgott, a cseléd havi fizetése pedig 400 dinár volt. S kellett is ez a segély – nemcsak a gyógyíttatásra, hanem többek között a küszöbönálló

házzvételre, a költő húga és öccse, Mariska és Árpád hétköznapi terveinek támogatására.¹⁵

A *Tere-feré* írásaira azonban a költői életrajz felől is vetnünk kell egy pillantást. Arra tudniillik, hogy e támogatás előteremtése nem lehetett könnyű feladat. A szellemes csattanókkal és iróniával színezett történeteket írójuk rendszeres tárcái, versei és az *Édes Anna* fogalmazása közben „kente le” – az írások alkalmoszerűsége ellenére – zseniálisan.

1926. december 25-ével azonban megszakadt a *Tere-ferék* sora. A szeretett öregúr, a szabadkai gimnázium egykori igazgatója, aki lábadozása örömére Vén sas aláírású verseivel maga is a *Bácsmezei Napló* munkatársává lépett elő, december 4-én elhunyt. Munkásságáról maga a főszerkesztő, Fenyves Ferenc írt megbecsüléssel teli nekrológot.¹⁶

Az „ok” tehát megszűnt, s a költő egy perccel sem vitte tovább az önként vállalt terhet. A családnak szánt segílyt, amely az édesapa gyógyíttatásából vált általános kötelezettséggé, egy évig fizeti, de végül ezt is beszünteti. A vérig sértett anya levele indulatokkal és szemrehányásokkal teli¹⁷ – hányféle ága-boga van ennek a lépésnek, majd kideríti a további kutatás.

Kosztolányi Dezső írásai 1926 után még hosszú éveken át, bár egyre ritkábban jelentek meg a *Bácsmezei Napló*ban, a *Tere-feréhez* hasonló eredeti munkák azonban már nem akadnak köztük. A lap is megváltozott, 1930. március 26-ától *Napló* címmel jelenik meg, kényszerűen elhagyva a „bácsmezei” jelzőt, mivel az nem felelt meg a jugoszláv hatóságok új elvárásának. Irányzata és liberális szellemisége nem változott, irodalmi jelentősége azonban – az önálló kulturális fórumok, a *Vajdasági Írás*, *A Mi Irodalmunk*, majd a *Kalangya* megjelenésével – valamelyest csökkent. (Ehhez Dettre János távozása is hozzájárult: 1925 októberében – politikai indítékok alapján – kiutasították az országból, és Szegedre tért vissza.) De a lap így is állta a versenyt, bár néha kisebb konfliktusokba keveredett a vajdaságiságot hangsúlyozó ellenfeleivel. A korábbi évekkal szembeni lassú értékvesztést szellemesen fogalmazza meg Szelei István egyik irodalomtörténeti esszéje. Szelei iróniával „irodalmi tenyészet”-nek nevezi a *Bácsmezei Napló* körét, amelyet „Fenyves Ferenc szerkesztő úr fűvészkedése nyírt és nyesegetett, ápolt és örzött meg mindvégig egy kicsit pestiesnek, illemtudónak, műveltnek és talán psznobnak is a kócos modernkedés és a parlagi vidékiesség fenyegetéseivel szemben”.¹⁸

Fenyves Ferencet egy évvel élte túl Kosztolányi. Haláláról és a lap sorsáról Kalapis Zoltán szavait idézzük.

„Fenyves Ferencet az újságírók réme, a szívbetegség vitte el: összeesett munkahelyén. A *Napló* csaknem hat évvel élte túl érdemes szerkesztőjét: 1941-ben újra *Bácsmezei Napló* címmel jelent meg, de csak egy száma hagy-

hatta el a sajtót, mert Szabadka katonai parancsnoka a »szerb megszállás« alatti »nemzetellenes« volta miatt betiltotta, a jogutódokat pedig, özv. Fenyves Ferencné és a szerkesztő öccsét, Fenyves Lajost – nemkívánatos elemnek nyilvánította, a növekvő antiszemitizmus jegyében.

Az özvegy és három gyermeke Dél-Amerikában talált menedéket. Az egyik 2002-ben még élt: Fenyves János, nyugalmazott vállalkozó, Magyarország venezuelai tiszteletbeli főkonzulja. Közvetlenül a második világháború után visszatért Szabadkára, de mivel a hatóságok »elfelejtették« visszaadni a család nyomdáját és újságját, újból emigrált . . .

Így túnt el egy szabadkai család, így múlt ki egy napilap.”¹⁹

A lap történetéhez tartozik, hogy a Szabadkáról kiutasított Dettre Jánost, aki Szegedre visszatérve a polgári radikális sajtó vezető publicistája lett, 1944 márciusában, a német megszállást követően letartóztatták és a bácstopolyai internálótáborba hurcolták. A deportáltak Lengyelországba szállításának előestjén nem vállalta a további megaláztatást, és lelkiileg megtörtén, luminállal vetett véget életének.²⁰

A *Tere-fere* írásainak összegyűjtése nem volt egyszerű feladat, elsősorban azért, mert a *Bácsmegyei Napló* évfolyamai egyetlen könyvtárban sem teljesek. A sajtó alá rendező az Országos Széchényi Könyvtárból indult, s az itteni állományról készítettett először másolatokat, majd a szegedi Somogyi-könyvtárhoz fordult, nem sikertelenül, de a hiányosságokat itt sem tudta felszámolni. Szabadkáról azt a meglepő választ kapta, hogy a Városi Könyvtár nem rendelkezik a lap 1923–1926 közötti évfolyamaival. Végül az újvidéki Matica srpskát kereste fel, ahol szinte mindent kézhez tudtak adni, egyedül az 1925. évi 323-as és az 1926. évi 6-os számok akadtak fenn a rostán. Egyik sem az irodalmi műveket zömmel közlő szombati szám. Így gyűjtésünk szinte maradtalanul teljesnek mondható.

A többszáznyi xerox- és canonmásolatot ezt követően rendezni kezdtük. Először a *Tudja-e . . .?*, majd a *Tere-fere* közleményeit raktuk időrendbe, majd a biztonság kedvéért Kosztolányi egyéb írásait egyenként összevetettük a Réz Pál szerkesztette életmúzeumot egyes kötetekkel. A legnagyobb meglepetésünkre egyre gyarapodott azoknak a tételeknek a száma, amelyek sem a húszas évek tárcáit közlő *Hattyú* című kötetben, sem a *Bölcsőtől a koporsóig* címűben, sem az *Európai képek* könyvben vagy a *Nyelv és lélek*ben nem találhatók. Kiderült, hogy a *Tere-ferén* és a *Tudja-e . . .?* pillanatképein kívül a *Bácsmegyei Napló* Kosztolányi egész sor további elfeledett írását tartalmazza. Különösen az 1924. évi olaszországi beszámolókat érdemelnek figyelmet, köztük egy Mussoliniról szóló s egy Makszim Gorkijjal készített interjú. (A filológiai teljesség érdekében megemlítjük, hogy e két írás megjelent az Illyés Gyula szerkesztette

Kosztolányi Dezső Hátrahagyott Műveinek IV. és VII. kötetében.²¹ Mi mégis felvettük, mert e sorozat napjainkban alig hozzáférhető; az olvasó inkább csak a Szépirodalmi Kiadó életműsorozatához juthatna hozzá, amely viszont lemondott ezekről a közlésekről.) A többi elfeledett cikknek nincs hasonló utólete, valószínűen az adatgyűjtők figyelmetlensége vagy éppen a *Pesti Hírlap* évfolyamainak csonkasága miatt maradtak homályban.

E pótlólagos ajándékot szintén külön fejezetbe soroltuk, s az elsőként közölt *Ákom-bákom* ismert címét kölcsönözve gyűjteményünk élére helyeztük, kiegészítve a mindenhol hiányos 1922-es évfolyam néhány szintén elfeledett közleményével. [. . .]

Kötetünk nemcsak szórakozás, mulattató olvasmány, bármikor kinyitható vagy abba lehet hagyni.

Jó szórakozást és okulást kíván forgatásához

BOTKA Ferenc,
a Kosztolányi-birodalom e Kincses Szigetének
boldog felfedezője

JEGYZETEK

- ¹ A lapkísérletről részletesebben lásd DÉR Zoltán, *Új jel művelődéstörténetünk térképén*, in *Üzenet* [Szabadka], 1974. július–augusztus, 7–8. sz., 534–542. és *Kosztolányi első „orgánuma”* címmel in *úő, Ikercsillagok*, Újvidék, Forum, 1980, 50–60.
- ² A *Bácsmezei Napló* szerepvállalásáról és korabeli laptársairól lásd KOLOZSI Tibor, *Szabadkai sajtó 1848–1919*, Szabadka, Életjel, 1973, 294–317. és *úő, Szabadkai sajtó 1919–1945*, Újvidék, Forum, 1979, 50–68., valamint SIMONYI Mária, *A magyar politikai sajtó története a mai Vajdaság területén*, Totovec, [Tótfalu, Csáktornyai járás], Logos, 2002, 87–91.
- ³ *Huszonöt év*, in *Bácsmezei Napló*, 1924. január 1., 5. Fenyvesről és lapjáról lásd még: CSETVEI Mária, *Kettős évforduló. Emlékezés Fenyves Ferencre*, in *Üzenet*, 1985. december, 12. sz., 740–741., valamint KALAPIS Zoltán *Életrajzi kalauzának* I. kötetét, Újvidék, Forum, 2002, 291–293.
- ⁴ FENYVES Ferenc, *Huszonöt év*, in *Jubiláris almanach a Bácsmezei Napló huszonöt éves fennállása alkalmából*, Subotica, 1924, 14.
- ⁵ Z., *A kitiltás*, in *Bácsmezei Napló*, 1920. október 15., 1.
- ⁶ A *Világhoz* lásd LITVÁN György előszavát in CZÉRE Gyöngyvér, *Világ, 1910. március 30.–1926. április 30.* Repertórium 1910–1912, PIM, Bp., 1984, I–XII.; a *Délmagyarországhoz* LENGYEL András, *A szegedi újságírás története. Az előzményektől 1944-ig*, in Szeged, 1999. május, 5. sz., 26–43.; a többi laphoz az ún. „gyűjtőfüzeteket” a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratárchívában, amelyek részletes feltárását adják irodalmi és művelődéstörténeti közleményeinknek. (E füzetekre még visszatérünk a *Bácsmezei Napló* Kosztolányi Dezső-publikációival kapcsolatban.)

- ⁷ Fenti és későbbi adatainkat a *Hogyan készül a Bácsmezei Napló?* (1922. december. 24., 29–31.) című színes és rajzos összefoglaló alapján idézzük.
- ⁸ Dettre János életéről és a *Bácsmezei Naplónál* végzett munkájáról lásd DÉR Zoltán tanulmányát (utószavát) az általa sajtó alá rendezett kötetben: DETTRE János, *Új partok felé. Válogatott cikkek*, Szabadka, Életjel Kiadó, 181–248. (Életjel Könyvek, 20.)
- ⁹ A munkatársokról és a *Bácsmezei Napló* meggyökerezéséről friss és részletes eligazítás kapható SZEGEDI Emil előszavában a főszerkesztő cikkei összegyűjtő kötetben: FENYVES Ferenc, *Mégegyszer elmondom . . .*, Subotica, Minerva, 1938, 3–23., az irodalmi vonatkozásokról pedig BORI Imre, *A jugoszláviai magyar irodalom története* című monográfiájában, Újvidék, Forum, 1999, 74–88.
- ¹⁰ „Riszálás megy az irodalmi foci pályán”, in Híd, 2003. május, 5. sz., 559.
- ¹¹ Közlése: 1920. szeptember 28., 64. sz., 2.; utóbb Csáth Gézának lett a végleges címe.
- ¹² KUNCZ Aladár, *Kosztolányi Dezső*, in Bácsmezei Napló, 1923. május 6., 10. Utánközlése: KUNCZ Aladár, *Tanulmányok, kritikák*, Bukarest, Kriterion, 1973, 163–166.
- ¹³ *Thomas Mann Kosztolányi Dezső regényéről*, in Bácsmezei Napló, 1923. szeptember 11., 2.
- ¹⁴ *A Kosztolányi család levelezéséből*, válogatta és az előszót írta DÉR Zoltán, Szabadka, Életjel Kiadó, 1988, 458. (Életjel Könyvek, 39.)
- ¹⁵ Ezekről a családi vonatkozásokról részletesebben lásd DÉR Zoltán idézett levelezéskötetét: az édesapa hivatkozásait a 81., 94., 96., 105., 107., 114., 126., 159., 180. levelekben, a fia említéseit a 82., 84., 95., 100., 148., illetve 143., 170. számúakban. A honorárium összegére vonatkozóan lásd a 179., az apa nyugdíjáról és a cseléd fizetéséről a 71. és 140. egységeket.
- ¹⁶ FENYVES Ferenc, *Kosztolányi Árpád*, in Bácsmezei Napló, 1926. december 5., 4.
- ¹⁷ Lásd a DÉR Zoltán szerkesztette levelezéskötet 1928. január 15-én kelt 214. számú levelét.
- ¹⁸ Lásd SZELI István, *Boschán Sándor*, in uő, *Utak egymás felé*, Újvidék, Forum, 1969, 205.
- ¹⁹ Kéziratból. Elhangzott 2003 decemberében Kishegyesen a Csépe-napok alkalmából.
- ²⁰ Lásd DÉR Zoltán tanulmányát, 8. jegyz.
- ²¹ *Mussolini oroszlánja, Italia!*, in K. D., *Elsüllyedt Európa*, Bp., Nyugat, 1943, 72–78.; *Gorkij*, in K. D., *Lángelmék*, Bp., Nyugat, 1941, 305–314.

KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVEK

A SZÍVÁSOKTÓL A PSZICHOSZOMATIKUS ÉLETRAJZOKIG

Danyi Zoltán: *Szívások*. zEtna–Képes Ifjúság. Zenta–Újvidék, 2002; Urbán András: *Hajnali partizán*. zEtna–Képes Ifjúság. Zenta–Újvidék, 2002; Tóth Livia: *Ördöglakat*. zEtna–Képes Ifjúság. Zenta–Újvidék, 2002¹; Nagy Abonyi Árpád: *Tükörcelemek*. zEtna–Képes Ifjúság. Zenta–Újvidék, 2004; Danyi Zoltán: *Pszichoszomatikus életrajzok*. zEtna. Zenta, 2004

A közelmúltban alig ocsúdtam föl döbbenetemből, amikor megláttam, hogy egyik jeles szerzőnknek, Gulyás Józsefnek az életműve szempontjából fontos műve (*Volt idő*. Kötetből kimaradt és más versek 1956–1980) összesen száz példányban került ki a nyomdából, amire szinte válaszként került elélem Danyi Zoltán *Szívások* című első kötete, amelynek példányszáma 1800. Ez már igen, mondatja velem a remény, hogy száznál azért több olvasója van a vajdasági magyar irodalomnak. Ennek a kis könyvecskének bizonyára, hiszen a Képes Ifjúság mellékleteként látott napvilágot, egy olyan lap olvasói vehették kézbe, amely példányszámának zöme előfizetők között kel el, vagyis nem a piac kénye szabja meg olvasótáborát. Danyi Zoltán kötetével indította útjára a zEtna webmagazin és elektronikus olvasóterem a Vulkáni Helikon elnevezésű sorozatát, amely a Képes Ifjúság mellékleteként mindig akkora példányszámra számíthat, amekkorra éppen a lap olvasótáborra, s ez könyveink példányszámához viszonyítva igen jelentős. Nem mindegy, hogy egy könyv háromszáz vagy ötszáz példányban jelenik meg, és aztán ott porosodik a kiadó raktárának polcain, vagy ezernyolcszázban, és ennek a példányszámnak a túlnyomó több-

ségét a kezébe is veszi az, aki előfizetőként a lapot is megveszi. Eleve nagyobb így a potenciális olvasótábor lélekszáma.

Danyi Zoltán mindenekelőtt alapos felkészültségű kritikus, egyéni hangú költő, s kötetéből tapasztalhatjuk, prózavilága is sajátos, egyéni, személyes megszólalásra hangolt. Persze a prózában a szerző mindig sebezhetőbb, mint a lírában (Láng Zsolt), és czekeket a kötetbe gyűjtött szövegeket is bizonyára éri még bírálólat, legelőbb talán a *Szappanregény* címűt a szétzilált szálai miatt, ugyanakkor egy másik értékrend irányából szemlélve ugyanez az elvarratlanság erőnynek mutatkozik. Mert milyen lehet a novella egy olyan értékrendben, vagy mondjuk inkább trendben – mint például a múlt század kilencvenes éveinek magyar prózájában –, amelyben a regény is töredékregény vagy novellaregény? Csakis ironikus kaland lehet, a realitás szimulációja, vagy ahogy Háy János írta: „A próza számomra belátása annak, hogy nem történik semmi, csak elmúlik az idő.” Danyi Zoltán ironikus a realitással és a metafizikai mélységgel szemben, amikor ezt írja: „Nálunk kétszer van karácsony, kétszer van újév. Meghalni is kétszer fogunk.” Ironikus a műfajával szemben („fikció és valóság kígyaja olykor hűvös nyirkossággal megérinti egymást”), az irodalommal szemben („Olvasok, abszolút mai regényeket. Őrzöm az égboltot, ránk ne essen. Ránk ne szédüljön teljes lendülettel”), az olvasóval, amikor hősét a „Széfer Jecirah utca 4. szám alá költözteti, a márkás zenecuccokat így sorolja fel: „Marantz, Technics, Cunnilingus”, a napi sajtót pedig így imyigen: „Narancs, Newsweek, Kuractebi²”, a szövegeit esetleg továbbbíró kritikussal vagy olvasóval („bogarak közt embernek lenni nem valami nagy mulatság, még jó, hogy nem külön mondatba írtam, így nem lehet idézni majd, remélem”) s nem utolsósorban önmagával, amikor szövege és könyve vége felé a „parttalan baromság” végéről ír. Persze az irónia önmagában még nem szövegteremtő alakzat, jó beszélőke kell ahhoz, ami a legbanálisabb valóságsszimulációt is lényeges történetként képes tálalni, és ezzel a prózaírói adottsággal Danyi Zoltán rendelkezik.

Danyi Zoltán *Pszichoszomatikus életrajzok* című prózakötete az előbbihez, a *Szívásokhoz* képest egy szelídebb, lehiggadt szemléleti és alkotói világot jelenít meg, a korábbi írások iróniája a megismerés bölcsességének egyszerűségébe harmonizálódott, az ott közölt *Szappanregény* elvarratlan szálaival szemben az itt megjelentetett *Patkánykert* ciklus a szétszórt szálakat – életrajzokat – nagyon ügyesen szálazza egybe, a könyv egésze az egyszerűség irányába vezet. Amíg az előző kötetben olvasható írásokban szívesen élt a szerző a posztmodern játékosság nyújtotta, jópofáskodásra módot adó lehetőségekkel, a nyelvjátékkal, a csavaros mondatokkal, addig az újabb könyv inkább az átgondolt elbeszélésre, a pontos leírásra, a világ dolgai közötti eligazodás egyszerűségére hagyatkozik, és olyan kivetülő misztikus erővel hálózza be az

olvasóját, ami nem csupán a szövegekhez köti a figyelmét, hanem valami higgadt bölcsességet vagy bölcs higgadtságot ültet át lelkébe. Hogy valójában lenne-e minőségi különbség a két kötet között, nem tudom, akár az egyik, akár a másik közelebb állhat mind a szerzőhöz, mind az olvasóhoz, tény azonban, hogy Danyi Zoltán mindkét kötetben élvezetes prózát írt, és lényeges, hogy eközben mindvégig érzékelhető szerzőjénck azonosítható jelenléte: prózája, világlátása kiforrott, stílusa felismerhető, autentikus szerzői világképe szilárd alapokat épített prózáírásában. Utóbbi, alig kilencvenoldalas kötete tulajdonképpen monumentális építmény, szereplői nem a képzelet születtei, hanem egy létező, részben olvasmányélményekből, részben tapasztalatból és ismeretekből, részben a valóság elemeiből táplálkozó öntörvényű világ lakói, akiknek bonyolult életsorsát egyszer csak majd egy vaskos könyv tárja elénk, és akkor majd igencsak elcsodálkozunk. Addig is, figyeljünk erre a fiúra, szemünk láttára válik fontos íróvá.

Urbán András írásaival utoljára a fiatal prózáírók szövegeit egybegyűjtő, *A varázsszobor* című könyv recenzióként találkoztam 1990 táján. E hosszú hallgatás miatt furcsállom, hogy a zEtna Vulkáni Helikon című sorozatának második kötete a fiatal Urbán életművéhez nyúlt vissza, azzal tisztelve meg a szerzőt, hogy a Vajdaságban megjelenő kiadványok példányszámához mérten a legelőkelőbbek közé emelte az ezernyelcszáz könyvecske kinyomtatásával és a Képes Ifjúság által az olvasókhoz való eljuttatásával. Persze, marad a kérdés, miért éppen Urbán András *Hajnali partizán* című kötete jutott e megkülönböztetetten kiemelt lehetőséghez? Úgy tűnik, egyetlen magyarázat van: a szövegminőség állandósága. Urbán novellái, illetve *Gyíkok* című drámája mind nyelvi-észtétikailag, mind tartalmilag-tematikailag, mind műfajilag-műfajtagadóan eldöntött, letisztult, s bármennyire is furcsa egy, a serdülő- és a felnőttkor határán eszmélődő, a gyermeki tapasztalatokat felnőtt gondolkodással átértelmező fiatal esetében erről beszélni, de egyben folytathatatlanul le is zárult ez az írással teremtett világ. Urbánnál minden tisztázott, csupán a problémafelvetés újul meg folytonosan. A nagymonológok, levelek vagy éppen drámai dialógusok formájukat megtalálták ugyan, amivel egyben tagadják is a klasszikusnak mondható alapformákat, de a tematika, az üldözöttség alól nem adnak feloldást. A novellahősök folyton valami kényszerű menekülési helyzetben találják magukat, és iszkolásra kényszerülnek, noha a szemhatáron nem nyílik előttük menekvést biztosító hely. A menekülés talán a felnőtté válással járó megkötöttségekkel szembeni magatartás, a lefojtottság alóli kibúvó keresése, az egyénre rárontó félelem által kiváltott ellenmozgás, mindezenre uralkodó motívum, ami tartalmilag és formailag is formálja a szövegeket. A novellákat, amelyekben folyton valami megdöbbentővel, sokkolóval, rémisztővel találkozunk, amelyek történetmondása mindig valahol az ébrenlért

realitása és az álom, vagy az ájulat szürrealista hallucinációival ötvöződik, és kizárólag olyan szituációkat teremt, amelyek a szabadságot korlátozzák, ellehetetlenítik a létet, menekülésre kényszerítenek, borzongást, félelmet, rettegést váltanak ki, amivel szemben csak az iszkolás vagy a megadás rituális gesztusa marad válaszul.

Tóth Livia *Ördöglakat* című, rövid történeteket, naplót, leveleket tartalmazó kötetének olvasása során elsőként szemünkbe ötlő jellemző dolog az, hogy a szerzőjük nem akar általuk „nagyot” mondani, nem törekszik örök érvényű lényeg(ek) megfogalmazására, nem szervezi explicit morális tanulság köré mondanivalóját, hanem hagyja, hogy a történet maga nyerje el értelmét. Íróként viszonyul a tárgyához, nem pedig publicistaként, miként azt egy kiváló tollú újságíró könyve esetében feltételezhetnénk. Az írónak minden esetben gondolatai vannak, amelyek a történet által kapnak jelentést: az eleve meghatározott jelentést közvetítő művek nem feltétlenül tartoznak a szépirodalom tárgykörébe. Tóth Livia kötetbe foglalt írásai igen.

A szövegeket olvasva úgy tűnik, a szerző szinte témátlanul indítja írását, egy-egy motívumként felcippentett élménymorzszából kiindulva asszociál a mindennapok történelmi között, és a látszólag könnyedén lebegtetett első vagy gyakrabban harmadik személyű monológ sajátos szociográfiai háttérrel teremtve felsejlő társadalomkritikai üzenetté formálódik. Éles szem és önfaggató gondolkodás szervezi igényes nyelvi megformálás útján ezeket a kisprózákat, amelyek a legközvetlenebbül szemléltetik, miként válik az olvasó számára látszólag érdektelen motívum általános érvényű elbeszéléssé.

„A szöveg és a szerző egyik” – olvashatjuk Nagy Abonyi Árpád egyik novellájában. Hősei, egy kivétellel talán, mindannyian egyes szám első személyben megszólalva beszélnek el történeteket, mert csak a történetek maradnak meg, minden egyéb illékony a mulandóság vonzásában, és a történetek elbeszélése hozza magával az érzéseket, hangulatokat, ambientust és atmoszférát, aminek megteremtésében tapasztalhatjuk meg Nagy Abonyi Árpád írói kiválóságát. Ezek a hősök élményt képesek építeni az élménytelenségből, elbeszéléseiket a szerző szavával naturálisnak minősíthetjük, amelyek egyfajta atmoszféra-prózaaként működnek, és mindig valamennyit kimondatlanul hagyva lebegtetnek, kicsit a misztikum, kicsit a fantasztikum, de leginkább a fantázia irányában nyitva teret a történet továbbgondolásának.

Nagy Abonyi Árpád Kosztolányitól kölcsönzött alakmása, Esti Kornél például abba a poros, bácskai városba tér vissza egy szeles novemberi éjjelen, amelyben *már életükben is többször meghalnak az emberek*. Ebben a városban az emberek a *másnapi* újságot olvassák, mosolyognak, de valójában keserűség emészti őket, s egyszerre csak rádöbbennek, hogy tulajdonképpen *sohasem éltek*. Valahol itt, az élet megélésének lehetőségei faggatásában gyökerezik

Nagy Abonyi Árpád prózaírói ihletése. A *Tükörcelek* novellái ugyanis nem is tűnnek annyira cselesnek, hagyományos novellaként olvashatók, lassított tempójú szövegek, a közvetlen élmény közvetlen elmondásának benyomását keltik, és kitűnik belőlük, hogy nagyon átgondolt az a világ, amelyben a novellahős vagy novellahősök járnak, kelnek. Ez a világ éppen az ésszerűen megtervezettsége miatt valószerűtlen. E világ mögött, ami tulajdonképpen egy hamisítás, egy látszatvilág, mélyen ott munkál Nagy Abonyi Árpád prózájának alapvető mozgatóereje, a világ megismerésére törekvő igyekezet.

„Már minden történetet elmeséltek egyszer” – írja Nagy Abonyi Árpád egyik novellájában, abban, amelyben írói továbblépésének lehetséges irányai fölött is tépelődik. Ezt a megállapítást a szentenciákkal szembeni kellő fenntartások mellett el is fogadhatjuk: arra azonban, ahogyan Nagy Abonyi Árpád meséli történeteit, érdemes odafigyelni, nyelvi fegyelmezettsége a világgal szembeni kellő kíváncsisággal párosulva szépírói erényekbe ötvöződött, novelláit csak egy módon lehet olvasni – élvezettel. Bőrfotel, szecessziós olvasólámpa, némi szivarfüst, testes vörösbor vagy gyűszűnyi gyomorkeserű, s nem utolsósorban az irodalom iránti tisztelet illik hozzájuk, akárcsak a kortárs vajdasági prózairodalom legjavára odafigyelő Vulkáni Helikon sorozat minden darabjához.

FEKETE J. József

JEGYZETEK

¹ A Vulkáni Helikon sorozat negyedik darabjaként jelent meg a *Huszonnyolc* című, *Couleur total* alcímű prózaantológia, a Képes Ifjúság sem a kiadásában, sem a terjesztésében nem vett részt, akárcsak Tóth Livia könyve is a zEtna Kiadó önálló vállalkozása volt. A prózaantológia méltatásától a szerzők népes tábora és a rendelkezésre álló hely szűkössége miatt itt eltekintünk, akárcsak a Képes Ifjúság önálló kiadványainak ismertetésétől is, amelyek között megtalálhatjuk a fiatal költők *Tetszőleges irány* című antológiáját és a Középkölés XXXVI. Művészeti Vetélkedőjének díjazott írásait fölvonultató kiadványt – esetükben is sok a szerző, kevés a hely.

² Szerbül: Faszt neked!

A JÓFIÚ VAKÁCIÓJA

Hornyik György: *Szülőindák között*. Ifjúsági regény. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2004

Egy teraszvendéglő lugasának árnyékában ábrándos-réveteg érzés keríti hatalmába a regény főhősét, a tizenhárom és fél éves Hodik Zoltánt. Ez a pillanat életében egyfajta lélektani értelmű „libikóka”-elmozdulást is jelent,

még hozzá a gyermekkor pozíciói felől a felnőtté válás irányába. Ettől kezdve élményei nem rögzülnek csupán a tapasztalati megéltétség szintjén, hanem tudati átélésükre, megéjtésükre és megértésükre is törekszik.

A kamenicai kertben átélt élmény az eseményyszerűség szintjén magyarázza a mű címként kiemelt központi gondolatát, míg a jelképiség kontextusa az *inda* kötődésekre utaló jelentéseit emeli ki – a közösségi és családi kötelékek átalakulásáról, feloldódásáról, a gyermeki védettség elvesztésének folyamatáról van szó. Egy majdnem észrevétlen félmondat („... az ő emlékezete rögzítette késő öregkoráig”, 83.) utal az elbeszélő emlékező magatartására, arra a momentumra, miszerint a regény jelen ideje és az elbeszélés aktuális ideje között több évtizednyi hiátus húzódik.

Az elbeszélte eseménysort a gimnazista fiú szünidei élményei (pl. a bandázó korszak játékaik és csínytevései, kirándulások, vidéki vendégeskedés, játékos kísérletezés, az úszás és a céllövészet készségének elsajátítása, új barátságok létrejötte, titkos cigizések, az első tánc, az első szerelmi tapasztalatok stb.) alkotják, s a regény kétharmad részét kitevően sorjáznak. Néhány történet (pl. az első igazi szerelem és családás) a soron következő iskolaév idejére esik: az első hosszúnadrág történetével együtt a felnőtté érés utolsó mozzanatait, a történet epilogusát, ugyanakkor a regénykompozíció záró részét képezik. Mindezek a gyermek-, illetve ifjúkor nagyon szokványos eseményeit jelentik, az elvontabb címadó epizódon kívül szinte egy sines közöttük, ami egyedítené, érdekessé tenné a történetet: sem külső momentum (pl. kiélezett társadalomtörténeti szituáció, politikai konfliktus, válsághangulat stb.), sem a biológiai érés, illetve a felnőtté válás belső folyamatai nem avatják sajtásággossá, elkülönítővé. Ez utóbbi folyamat a kamasz fiú életében zökkenőmentesen, mindenféle lélektani értelmű törés vagy válság nélkül zajlik.

A rendezett családi körülmények között élő mintagyerek szinte senkivel sem kerül komolyabb összeütközésbe. Igaz, zongoraórákra kényszeredetten jár, amiért anya neheztel is rá, de végül a tanárnoje maga mondja le az órákat, s ezzel megoldódnak a dolgok. *Szófogadó* (megfogadja szülei és nagypapa tanácsait is, így úszástanulás közben, vagy a cirkuszi céllövöldében, ahol jól céloz, ólomkatonát nyer, és ezzel megszegyeníti akadékoskodó unokafivérét), *szorgalmas* (szó nélkül, sőt, önszántából segít bognár nagypapjának: pl. egyszer ebéd előtt kiszalad fütyülni, de útközben bedeszkuje egyik készülő szekér alját is, amiért nagypapa neki ajándékozta a biciklijét), *értelmes* (a kamenicai kirándulás alkalmával nem mulatja értelmetlen játékkal az időt mint Kari, hanem átéli és értelmezi a látottakat, sőt, nem nyafog, hogy pisálnia kell, s az értetlenkedőt is elkíséri a toalettre), *tájékozott* (új lakójuk motorkerékpárjáról rögvést megállapítja, hogy ötszázas és nem kétszázötvenes, mint ahogy Kari gondolja) stb. Példás magatartásával sikerül nagypapa kegyeibe férköznie, ami-

ért féltékeny unokatestvére ellenszenvvel viseltetik iránta, de nagypapa neki ad igazat, és rendreutasítja az izgágáskodót. Teri vezérszerepre tör a bandában, a Sasaso Bambodej nevű titkos társaságban, vele végezteti el a piszkos munkát, kicsit berzenkedik önérzete, de a család elköltözésével e probléma is feledésbe merül.

Zoli természetesen színjeles tanuló, és szeret olvasni. A bonyolult nyelvezetű, nehezebben érthető olvasmányok (modern irodalom?) helyett előszere-tettel olvas Mikszáthot, akinek élvezi „meseszövegét, tiszta, kifinomult stílusát, színes nyelvezetét” (86.). Ezek nyilvánvalóan az emlékező elbeszélő későbbi, összegező megállapításai, de a harmadikos gimnazista is véleményt nyilvánít, miszerint Mikszáth „nagyon jó író” (146.). S ez természetesen igaz is, csak az elbeszélőnek a más típusú irodalommal szemben elejtett korábbi (vulgár-)megjegyzései (a jó irodalom egyértelmű?) fényében hat mesterkéltnek, hiteltelennek megjegyzése. Hornyik korábbi, *Morotva* (1996) című regénye (szereplői ugyancsak a Tatay és a Hodik család tagjai) is tartalmaz a modern regénnyel szemben pamfletszerű kitételeket, melyeket abban a regényben is kifogásolhatónak találtam, ebben az ifjú olvasókra apelláló műben pedig teljesen feleslegesnek tartom. Írjon a szerző regényt, tanulmányt, esszét, vita- vagy gúnyiratot a modern regényről, ne szeresse – szíve joga –, sorakoztassa fel érvcit, bizonyítsa be, hogy értéktelen és ártalmas, de ne egy ifjúsági regény meseszövegét terhelje célzásaival.

A *Szölvöndák között* cselekményszálát az időrendbe állítás írói szándéka formálta, tehát külső beavatkozás, s nem egy, az események logikájából következő bonyodalom lendíti előre: nincs tétje, nem feszíti küzdelem, ezért unalmas. Hodik Zoli ugyan titokban cigizik pajtásaival, de mert lebukásuk esélye minimálisnak tűnik, ezeknek az epizódoknak sincs feszültsége, mint ahogy a hulladéktelepi lopáskísérletet és az üvegraktárban véghezvitt csalást is nagyobb baj nélkül megússzák. A gyöngyszigeti táncmulatságon nézeteltérése támad egy idősebb fiúval, aki bokszerral támad rá, ám barátja segítségül hívja Gergőt, a kanászt, aki ostorával ellátja az erőszakoskodó bajját. A mosókonyhában két hétig bújtatja barátját, de szülei most sem vesznek észre semmit, és Józsi is kibékül az apjával. Pétervárad kirándulásuk alkalmával eltörlik a nagypjától ajándékba kapott szekér kerekét, de Józsi tud új küllőket faragni, és a történet nagyszerű tanulsággal zárul: „Hál’ istennek, ez is jól végződött, gondolta. Milyen nagyszerű, ha az embernek van egy hű haverja. Az mindig segít kimászni a bajból . . .” (134.) Misit deszkán úsztatják át a Kis-Dunán, egy pillanatban rémület keríti hatalmába, alig bírja kivárni, amíg átérnek, de nem történik semmi, legfeljebb Zoli rádöbben, felelősséggel tartozik öccsécért, akit nagyon szeret. Ám az író nem él a kifejezés-bemutató eszköztárával, nincsenek érzékletes vagy izgalmas leírásai, nem alkalmazza a

fokozás, túlzás, ismétlés, hasonlítás stb. alakzatait, s egyáltalán nem jellemző beszédmódjára a metaforikusság. Az elbeszélés egyetlen elve a közlés, amiért ez az epizód is sekélyes marad.

A fatelepi lopás ügyét – ugyanis Józsival az éj leple alatt átraknak négy köbméter lát a kerítésen – is megússzák egy cinye-bejnyével: a rendőrség nem fedezi fel a letakargatott farakást, nagypapa pedig megbocsátja, hisz a telep gyanús üzelmeket folytat, másrészt pedig a nincstelen Józsiék számára szereztek be így a tüzelőt. Iskolai csínytevésük (rongyokkal eldugaszolják a kályha-csővet, s a kiáradó füst miatt elmarad a dolgozat orosz nyelvből) is jól végződik: a tanárnő nem jön rá semmire, az iskolaszolga pedig egy fityók pálinkáért hajlandó elhallgatni a történeteket.

Egy alkalommal Józsival berúgnak, mi több, öccsét is leitatják, ezért nagypapa végigver rajta a botjával, ám ő zokszó nélkül állja a büntetést (nem kiabál, nem tiltakozik, nem magyarázkodik), hiszen belátja tévedését. Első szerelmében csalódik, a lány megunja és faképnél hagyja, de Józsi megvigasztalja („ilyenek a nők”), és hamarosan új szimpátiája is akad. Szülei értékelik példás magatartását és jó tanulmányi eredményét: hosszúnadrágot és zsebpénzt kap. Egszóval minden „klappol”: Zoli simán férfitav érik, miközben tanulságos történetek részesc/szereplője.

A mű intellektuális hatása a tanulságlevonás és a példaállítási lehetőségében merül ki, teljesen hiányoznak belőle az enigmatikus elemek (pl. sejtetés, titok, utalások), az izgalmas és az érdekes részletek, a képzeleti-intellektuális játék, az ötletesség és a szellemesség motívumai. Igaz, a gyerekek Sasaso Bambodej néven (az egyetlen nyelvi lelemény a regényben!) titkos társaságot alapítanak, de „működésük” kimerül az elcsent, cigaretták köhögések közt (ez is micsoda közhely!) történő elszívásban, egy lombosítór készítésében és néhány egér megnyúzásban. Az egyes történeteknek nincsenek kapcsolódási pontjaik, nem függnek össze, nem utalnak és nem vonatkoznak semmire. Egy bizonyos ponton kimerül a megkezdett történetzál, majd az író egyszerűen elejti. Teljesen kidolgozatlan és hatástalan a Tatay ház alblérlőinek szerepeltetése. Miért jelenik meg Oszkár a regényben? Mert motorja kapcsán csillogtathatja tudását, és a fiatalember révén a „nőzés” jelenségére figyel fel a fiú? De ennek semmilyen hatása nem lesz példamutató magatartására. Az egérnyúzási jelenet pedig leginkább az író ötlettelenségéről, a gyermeki gondolkodásmódtól való idegenségéről tanúskodik. Vagy lélektani értelemben ennyire sivár lett volna a gyermeklét az ötvenes években? Hisz a regény egyik gyermekhősére sem jellemző vagányság, lázadás, szellemesség, gazdag képzelőerő, hogy a humor harsányabb formáiról ne is beszéljünk! Am a mű egészében nem leplezi le, nem támadja, nem ítéli el a lelki sivárság jelenségét, sőt, nagyon jónak és példamutatónak mutatja be az adott társadalmi környezetet.

A regény leghitelesebb hőse talán épp a Zolival szembeállított értetlen Kari, mert legalább infantilizmusa hihető. Viszont nem tartom valószínűnek, hogy bármely gyermek- vagy ifjú olvasó a legkisebb mértékben is azonosulna Hodik Zolival, és hogy szórakoztatónak vagy követendőnek találná történeteit. Hodik Zoli ugyanis az a stréber-jólvasalt típus, akit pl. egy Tom Sawyer „tönkrever”. S nem hinném, hogy a Mark Twain-regény egyetlen olvasója is a strébereknek s nem a rosszcson, de lázadó Tomnak szurkolna.

A regény nehézkes, körülményes, a „lenyomta a kilincset-kinyitotta az ajtót-kiment”-féle részletezéssel, fölösleges magyarázatokkal terhelt nyelvezetnek sincs köze a gyermeki beszédmódhoz. Szembetűnő sajátossága a fölösleges birtokos szerkezetek alkalmazása (pl. „Zoli apja és anyja leszedte . . .” szerepel ott, ahol egyértelmű, hogy „apa és anya”, a regényhős szülei cselekszenek valamit) és a harmadik személyű alany, illetve a szereplő nevének állandó kitétele és ismétlése, holott erre csak akkor van szükség, ha a szövegkörnyezetből nem derül ki egyértelműen, hogy kiről van szó: a 44. oldalon tizennégszer szerepel a Zoli név, miközben egyetlen konkrét említése elegendő lett volna.

A mai vajdasági magyar (gyermek)irodalom egészére vetítve ki a Hornyik-mű reprezentálta törekvéseket, egyetlen szó juthat eszünkbe: *válság*.

BENCE Erika

A ZENTAI HÍRLAPOK SZÁMBAVÉTELE

Pejin Attila: *A zentai hírlapok történeti bibliográfiája (1875–1962)*. Thurzó Lajos Közművelődési Központ, Zenta, 2004

Az utóbbi néhány évben több olyan kiadvány látott napvilágot, amely vidékünk sajtótörténetét taglalja. A témával foglalkozó összefoglaló művek vagy hasznos résztanulmányok számának növekedése nyilván arról tanúskodik, hogy megnőtt az érdeklődés szellemi örökségünk e fontos része iránt. Hiszen ma már el sem képzelhető érdemlegesebb művelődéstörténeti vagy helyismereti tanulmány korabeli hírlapok és folyóiratok felhasználása nélkül. Az egykori lapok évfolyamai fontos, ugyanakkor gazdag s legtöbbször megbízható forrásai a kutatóknak, tekintettel arra, hogy bő tényanyagot rejtenek magukban egy-egy helység vagy tájegység életéről, annak csaknem minden szegmenméről. Éppen ezért oly jelentős, hogy pontosan el tudjunk igazodni az egykori lapok, folyóiratok között, kezdve attól, hogy hány jelent meg egy-egy adott helységben s milyen jelleggel, egészen addig, hogy hol lehetők fel. Nos, ezért oly fontosak a sajtóbibliográfiák, amelyek egyszerű, áttekinthető módon jó segédletként igazítják el az érdekelteket ebben a témakörben.

Legutóbb a jeles zentai történész, Pejin Attila, a színvonalas helytörténeti munkáiról ismert szerző adott közre egy ilyen értékes eligazító kötetet *A zentai hírlapok történeti bibliográfiája* címmel, amelyben az 1875 és 1962 között megjelent – közel ötven – zentai lap adatait adja közre, a *Zentai Figyelőtől* az *Éjjéli Újságig*.

Mint munkájának bevezetőjében vallja, munkája olyan segédlet, amely „sajtótörténet és bibliográfia is egyben”. Pejin mindenekelőtt arra törekedett, hogy bibliográfiájából egyetlen zentai lap se maradjon ki, noha jobbára a szűkebb értelemben vett hírlapok feldolgozására korlátozódott. A szerző minden egyes címszónál igyekezett minden lényeges adatot, sőt minden lényeges változást is feltüntetni, így a szerkesztő- és nyomdacsereit, a lap megjelenési dinamikáját, nem utolsósorban a lappéldányok lelőhelyeit is. A szakma ismerői jól tudják, hogy milyen fáradtságos és hosszan tartó lehet csupán a lappéldányok lelőhelyeinek felkutatása, amely nemcsak jó tájékozottságot, hanem aprólékos terepi munkát is igényel. Szerzőnk lelkiismeretesen utánajárt a zentai lapoknak, s ennek eredményeként immár pontosan tudjuk, hogy egyes példányokból, évfolyamokból mit őriz a szabadkai Városi Könyvtár, a szegedi Somogyi Könyvtár vagy a budapesti Országos Széchényi Könyvtár hírlap- és folyóirat-állománya.

A hírlap-bibliográfia első részében Pejin röviden áttekinti a zentai sajtó történetét, miközben kitér a zentai hírlapkiadás előzményeire, s vázolja a helyi lapok megjelenésének történelmi, valamint társadalmi-gazdasági hátterét. Számba veszi továbbá a helyi nyomdákat, a kiadókat, a szerkesztőket és az újságírókat is. Ismerteti az első zentai hírlapokat, mindenekelőtt az 1865-ben megjelent Dudás Ödön-féle kéziratot *Zentai Közlönyt*, de az 1875-ben megjelent első nyomtatott lapot is, a *Zentai Figyelőt*, majd a *Zenta és Vidékét*, a *Zentai Híradót*, a *Zentai Ellenőrt* stb. Szól a szaklapokról és folyóiratokról, és korszakonként vázolja a zentai lapkiadás sajátosságait.

Érdekes beleolvasni az induló zentai folyóiratok első számaiba, amelyek, jellegüknél fogva különbözőképpen harangozzák be és népszerűsítik magukat. Így 1899. december 31-én a Szávay Gyula szerkesztette tréfás *Eleven Újság* első számában egy igen hatásos, verses előfizetési felhívást olvashatunk:

*A mi lapunknak versenytársa nincs,
A mi lapunk az irodalmi kincs,
A mi lapunk sok szépet felölel,
S ölelésünkről tán szólni sem kell.
Az egyik cikkünk víg, komoly a másik,
S kifejező mind a megszólalásig,
Panasz nem volt a betűinkre még,*

*Nem rontja vélök senki a szemét,
A világitás lehet bármi fajta,
A vak is el tud igazodni rajta.
Eleven Újság, tessék, tessék,
Előfizetni kötelesség!*

A százoldalas bibliográfia második részében a címszók szerinti feldolgozásnál Pejin közli egy-egy hírlap címét, alcímét, megjelenési gyakoriságát, a szerkesztő, felelős szerkesztő, laptulajdonos és kiadó nevét, a szerkesztőség, a kiadó és a nyomda címét, a mellékleteket, de a lap politikai hovatartozását és lelőhelyét is. A kötetben való eligazodást névmutató és hírlapmutató könnyíti. Amellett a szerző a könyv végén feltünteti a felhasznált forrásmunkákat, és részletes sajtóbibliográfiát is közöl.

A zentai Thurzó Lajos Közművelődési Központ kiadásában megjelent munkát jól összeválogatott, egész oldalas illusztrációk teszik színeesebbé.

NÉMETH Ferenc

SZÍNHÁZ

SPIRÓ GYÖRGY: CSIRKEFEJ

„A *Csirkefej* beleillett abba a közhangulatba, hogy a létező szocializmust nem lehet elviselni. Ezt mindenki tudta, igaz is volt, csak ki kellett mondani” – nyilatkozta a dráma szerzője az ezredforduló előtt, visszautalva a mintegy két évtizeddel előbb nagy figyelmet keltett mű körül kialakult érdeklődés egyik okára, a politikaira, amit csak fokozott az a tény, hogy az 1986-ban, a pesti Katona József Színházban bemutatásra került dráma főszerepét Spiró Gobbi Hildának írta, akárcsak annak kiszivároztatása, hogy a szövegben megszámlálhatatlan mennyiségben fordul elő az irodalomban nem éppen honos töltelékszó, a *bazmeg*. Az előadás az érdeklődésnek megfelelően méltán nagy sikert aratott, és Gobbi meg színésztársainak (Varga Zoltán, Bodnár Erika, Vajda László, Csomós Mari, Újlaki Dénes, Eperjes Károly s a többiek) művészi teljesítménye szép sorozatot biztosított a produkciónak, amely másfél év alatt megért félszáz előadást követően Gobbi Hilda halálával szakadt meg, de nem ért véget, mert a színház átosztotta a Vénasszony szerepét Töröcsik Marira, és a Zsámbéki Gábor rendezte produkció még jó ideig műsoron maradt.

Időközben több magyarországi és határon túli, sőt külföldi színház is műsorára tűzte a *Csirkefejet*, részben mert ezzel mintegy jutalomjátékot biztosított a társulat erre érdemes, egyik vezető színésznőjének (de a többi szerep

is kiváló alkalom a színészi ügyesség igazolására!), részben pedig mert a „létező szocializmus” levitőzítésével nem szűntek meg azok az emberi, egzisztenciális, szociális körülmények, amelyek a Spiró-darab szereplőinek életét meghatározzák. A szatmáriak például az előcsarnokban a város lepusztult épületeiről, lépcsőházairól, udvarairól készült fotókiállítással utaltak a mű világának helyi időszerűségére.

Kétségtelen, a nyomor kulisszái itt, mármint egész Közép-Európában, továbbra is körülvesznek bennünket, hitelesen utalnak a percmre szorult, kevésbé ésszerűen, inkább ösztönszerűen cselekvők emberhez nem méltó életére, mind egzisztenciális, mind pedig – „bazmeg” – szellemi értelemben. Ezt a világot mutatja be a *Csirkefej* tizenhat képben. Az író nemcsak naturalista helyzet- és alakfotókat kíván bemutatni, hanem jelzi a siralmas közegeből való kiszakadás igényét is. A Vénasszony, miután valamelyest felocsúdott macskája halála miatti bánatából – a macskát a javítóintézetből hazalátogató Srác és haverja akasztották fel az udvarban levő porolóra puszta csínytevésből, szórakozásból –, keresi az okokat, amiért az isten megbüntette, s úgy véli, hogy rászolgált a büntetésre, mert soha senkit sem szeretett (a macskáját kivéve), mert Istennek nem tetsző cselekedetei voltak. Ezért elhatározza, hogy vezekelni fog, igyekszik jó cselekedetekkel kiengesztelni a mennybéli hatalmat. Csakhogy erre az áldozatra senki sem tart igényt, hiába kínálja fel az óraadásba menekült Tanárnak, a ledér, alkoholista Nőnek, hogy ingyen takarít náluk, kínálja fel megtakarított pénzét a Srácnak. Nemcsak hogy nem kell, hanem a Srác és az Apa kideríti róla, hogy minden nyomorúságuknak ő az oka. A Srácot intézetbe vitette, s ezzel elszakította részeges apjától, akihez azonban a fiú ragaszkodott, az Apát pedig megfosztotta a gyámságért járó havi juttatástól. Megbocsátás helyett bűnhődés a Vénasszony sorsa. A Srác baltával agyoncsapja.

Hogy Szabadkán színre került a *Csirkefej*, annak nyilván elsődleges magyarázatát abban kell látni, hogy van megfelelő formátumos színésznöje a társulatnak, Karna Margit, aki a közelmúltban a *Nem fáj* öregasszonyaként mintegy előjegyeztette magát a Spiró-dráma Vénasszonyára. Emellett természetesen szükség van az előadás hangsúlyait kijelölő rendezői koncepcióra, melyben kibonthatók a drámabeli helyzetek, és megmutatkoznak a szereplők közötti viszonyok, illetve a darab színrevitelét igazoló alkotói olvasatra.

Azzal, hogy az előadás néhány szereplője, a Tanár, a Nő, a Csitri, a Bakfis már az előadás kezdete előtt feltűnik az előcsarnokban, a nézők közé vegyül, jelezni kívánja a rendező, hogy ezek a szereplők akár mi, civilek is lehetnénk, hogy ebben a történetben mi is szerepelhetnénk. Ezt az elképzelést kell alátámasztania a játéktér kiképzésének. A Jadran mozi színpadán nem a szerző elképzelte udvarra nyíló lakásajtókkal övezett külvárosi belső udvart látjuk,

közepén porolóval és virágágyással. Poroló van, virágágyás helyett pedig virágvályú van (ebbe temeti a Vénasszony a macskát), de a szereplők (Tanár, Nő, Apa, Anya) amikor lakásukba mennek, akkor a színpadon levő nézőtér első sorában, a számukra fenntartott székre ülnek, mintegy megerősítve azt, hogy közénk tartoznak. Csak a Vénasszony nem ül közöttünk. Ő, ha nincs jelenése, akkor a színpad mélyében levő padon ül, legtöbbször háttal a játéktérnek. Ez a külön-ülés jelzi talán, hogy ő senkihez sem tartozik, hogy kirekesztett. Mivel a játéktér fölötti hálón a legkülönfélébb, személtelpeket idéző kacatok láthatók (díszlet, jelmez: Kovács Yvett), a darabbal annyira együtt járó lepusztultság érzése sem hiányzik. Ugyanakkor bármennyire is jól van kitalálva a színészek/nézők felcserélhetősége a szemét alatt, ez csak a koncepcióhoz szükséges keret, nem koncepciót adó rendezői olvasat is. Ilyesmit, talán önhibámból, nem tudtam felfedezni. Látható viszont, hogy Telehay Péter, a magyarországi vendégrendező elsősorban a szereplők közötti viszonyt igyekezett kidolgozni, ami legjobban az Apa (Kovács Frigyes) és a Srác (Pálfi Ervin), valamint a Vénasszony és a Tanár (Péter Ferenc), illetve a Nő (G. Erdélyi Hermina) azon párjelenetében sikerül, amikor az idős nő megértetni szeretné velük, hogy ő megtisztulni akar, vezekelni szeretne a bűnei miatt.

S ezzel már el is jutottam a színészi teljesítmények véleményezéséhez.

Remek Vici Natália alkoholba pácolt kába Anyája. Minden lelassított mozdulatából, fátyolos tekintetéből kiolvasható a teljes szellemi leépültség. Hasonlóan remek a két rendőr szerepében Csernik Árpád és Mess Attila, mert nem akarnak a viccekből ismert ostoba rendőrök lenni, visszafogottak, nem poénkednek, de ettől még süt a Törzs és a Közeg ostobasága. G. Erdélyi Herminát (Nő) természetessége dicséri, talán olykor a szükségesnél észrevétlenebb, de pontosan, kellő mértékben mutatja meg a szerep helyzettől függő arcát, vonásait.

Hárman feltűnően sablonokból dolgoznak. Péter Ferenc a riadt, saját árnyékától is tartó pedagógust apró gesztusokkal jellemzi, inkább karikatúrát ad, mint valós figurát, bár igen következetes, s ezzel már-már hitelessé is teszi a Tanárt. Szőke Attila jól másolja a sorozatfilmek utcai vagányát, minden gesztusa pontos, de túlon túl sablonos. Sziráczy Katalin tanácsi Előadónője viszont csupán halvány karikatúrája a szocialista bürokráciából ismert fontoskodó kis funkcinak.

Teljesen megoldatlan a két diáklány szerepe. Pesitz Mónika (Csitri) csak tévelyeg, mintha nem tartozna a történetbe. Ferenc Ágota f. h. (Bakfis) pedig, bár oka lehet rá, mert felvételije a tét, színfalhasogatóan hisztizik, s közben bemagolt szöveget ont.

Három alakítás, bár jó, mégis felemás.

Karna Margit Vénasszonyként fölöttébb meggyőző a párjelenetekben, amikor perel, küzd vagy éppen átkozódik, amikor macskája elvesztése miatti fájdalma dühbe vált, és a macska tányérját előbb a kezével próbálja összetörni, majd mikor ez nem sikerül, rátapos, végül pedig a baltával esik neki a semmiben és semmiért sem bűnös edénykének, ugyanezt teszi a fagyasztott zacskónyi csirkefejjel. S akkor is, amikor előadja megvilágosulását, amikor szinte megszállottja lesz a vezeklés gondolatának, s kétségbeesett, mert nem talál megértésre. Ellenben nem érzem hitelesnek, amikor önmagában motyog, fennhangon monologizál, ilyenkor érezhetően szerepet mond, játszik, színészkedik, ez kivált a nyitójelenetben okoz gondot. Többször zavaróan mímeli az öregséget, tipeg, reszket, fintorokat vág – teljesen feleslegesen. Ahelyett, hogy megőrizné színészi habitusát, vitális idős nő maradna, szándékolatlan öregasszony akar lenni. Ezért végiggondolva az általam látott Vénasszonyokat, a valóban öreges és fáradt Gobbit, a semmiképpen sem ilyen, hanem fiatalos Töröcsiket, a szoborszerű tartásával a görög tragédiákat idéző Elekes Emmát a szatmárnémeti előadásban, azt reméltem, hogy Karna Margit rátalál saját testi alkatával, vérmérsékletével hitelesített szerepformálásra, s beáll a nagy Vénasszonyok sorába. Nem egészen ez történt.

Hasonlóan felemásnak érzem Pálfi Ervin és Kovács Frigyes szerepformálását is. Mindketten, mint a történet minden szereplője, másnak szeretnének látszani, mint akik valójában. Az Apa hősnek, nagy vagánynak szeretné láttatni magát, a magáról elképzelt ideálképet akarja elfogadtatni, de adós marad a figura háttérével, az alak mélyben meghúzódó, valós énjét felfedő motívumokkal, jóllehet néhány vehemens kitörése ezeket a jellembeli rugókat sejteti. Pálfi – főleg kezdetben – megtanult szöveget darál, nincs belső fedezete annak, amit mond, nem meggyőző. Amikor viszont az apjához fűződő ragaszkodásának ad hangot, érezni, hogy illúziókergetése milyen nagy érzelmi hiányból táplálkozik. Ez érteti meg velünk mind a tetthez vezető elszánás érlelődését, mind pedig a tragikus vétket, a Vénasszony meggyilkolását.

Közel sem hibátlan, a kelletnél némileg hosszabb, s olykor tempótlan, de mindíg nézhető, időnként nagyon jó, zömmel közepes előadás a szabadkai *Csirkefej*.

GEROLD László

KIÁLLÍTÁS

A PANNON-TENGER MATRÓZA

Egyáltalán nem megbízható emlékezetem szerint Penovác-művel a hetvenes évek végén találkoztam unokaöcsémek nappalijában. Mondom, nem biztos, hogy Penovác-alkotásról volt szó, hanem más vajdasági festő munkájáról, a lényeg, hogy vajdasági tájakat ábrázoló munkák sorakoztak, melyek mellé később viszont bizonyosan Penovác-festmények kerültek. Mi ketten unokaöcsémmel éppen túl voltunk az óvodán, partizánosdit meg indiánosdit játszottunk, ott, a szárkúpok, a tanya, a kukoricagóré meg a végtelenbe vesző bácskai égtáj alatt, a két fotel volt a mi két szárkúpunk, az asztal a góré, játékkockákból a géppisztoly, és volt egy igazi távcsövünk, egy szürke, teleszkópos távcső. Ezzel kezdtünk el látni. A festményeket is, mondom (talán egy Penovácot is), aki akkortájt kezdetett el komolyabban rajzolgatni, festeni.

Megvallom, én rosszul látok, de nem optikai értelemben, ezen egy jó gukker sem segít, mert a dolgok mögé kell látni, kívárni, elvárni és megvárni, amíg fölsejlik valami a kép mögül, és ez nem megy mindig. Pontosabban itt és most: a táj mögül kell ki-nézni valamit. Engem ugyanis elsősorban Penovác tájképei fognak meg, a végtelenbe vesző táj, amely mögül felsejlik valami. A partizánosdi közben a fasisztákat vártuk a festményekből, most már más a helyzet, de a harc maradt, maradt a harc a valósággal.

Amikor 1962-ben színre lépett a Symposion-mozgalom, a második számban volt egy Bányai János-esszé, a *Pannon fűga* című. Így kezdődött: „Mindjárt a kezdetben: a táj.” Az ifjú nemzedék legelőször is a táj fogalmával akart tisztában lenni: elvetette a templomtorony-perspektívát, elvetették a kukoricaföldet, a góré mint a provincializmus szimbólumait, a síkságot, ahol minden összemosódik, elvetették a bácskai sáros földet, amely a mélybe húz, és mindörökre odatapaszt. Bezzeg a tenger, ott ellátsz a végtelenbe, meg ott a kő és a hegy, ezek az örök és magas dolgok, a laposság biztos ellenszerei. Aztán, hogy így mondjam, sokuk megtért, főképpen, miután a háborúk után tenger nélkül maradtak.

Tudom, elcsépeltnek tűnik, ha most Penovác Endre festőművészt a Pannon-tengeren hajókázó matrónak nevezem ki, matrónak, aki a dolgát teszi, s nem kapitánynak, aki parancsolgat. Matrónak, aki fölmászik az árbockosárba, onnan tekint szerteszéjjel, még ha képei pont a fordítottjáról tanúskodnak is, tudniillik hogy ő lenn van, alul, onnan néz fölfelé – mert ez egy ilyen tenger, s ilyen a matróna is. Penovác-matrón, aki a bácskai tájat úgy zárja le egy nyílegyenes vonallal ott fenn, a szemhatáron, hogy meghagyja a távlatokat; s nyitott marad a táj. Ezeket a tájképeket valójában jó sokáig kell nézni, ki

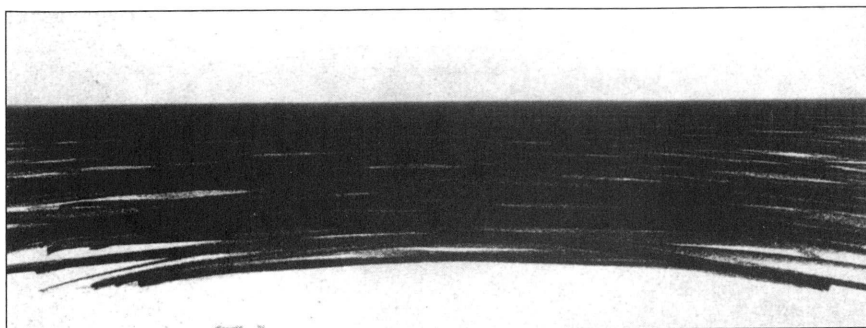
kéne őket rakni egy-két évig a falra is, mert a gicccsel ellentétben, amely lezárja a történetet, és azt mondja, hogy itt egy tanya, itt egy szép táj fűvel-fával-bokkral és egy bicikliző paraszttal, akit meggyötört az élet, itt valamit várunk, valamit várni kell. Hogy felbukkanjon valaki vagy valami a horizonton, az ég alján, ahogyan a hajók szoktak felbukkanni ott, a tengeren, a tenger, vagyis a világ végén, hogy végigmasírozzanak a nyílegyenes vonalon, akár a bábuk a bábszínházban. Ettől igazi műalkotások ezek a képek: bevonják a szemlélődőt, teret adnak, teret hagynak a gondolkodásnak, a fantáziának: én például hol egy tankot, hol egy kétliteres sörösfalakkal bóklászó punkot, hol egy szép lányt várok, hogy felbukkanjon ott a végtelenben, és elinduljon felém. De leginkább hajók szoktak jobbról balra lassan elaraszolni, úgy, ahogyan azt egyszer a Földközi-tenger afrikai partjainál láttam.

Van itt egy kép, amely különösen megragadott: a nyílegyenes szemhatár fölött irreálisan magasan és talán túl picin ott hunyorog a nap. De valójában annyira középen van, mint a klasszikus fényképezőgépeken a lencse. És ez a nap ránk néz. Figyel. Először úgy tűnt, egy dél-koreai vagy japán turista digitális kamerája tekint rám, vagy éppen unokaöcsémék távcsöve, de aztán rájöttem, hogy ez bizony Isten szeme. Mert habár Istent antropomorf módon képzeljük el, ősz hajjal, hosszú szakállal egy fehér tógában, és ami most lényeges, két szép szemmel, itt a bizonyíték, hogy Istennek lehet egy szeme is, neki az is untig elég. Mert ne feledjük, Isten szeme mindent lát. Az európai civilizációban ez nagyon fontos gondolat, voltaképpen a társadalom, azaz az emberi viselkedés szabályozásának kulcseleme – gondoljunk csak bele, még ha egyedül is vagyunk a szobában, bizonyos illetlen cselekedeteket nem követünk el, ahogyan társaságban sem, vagy ha magányunkban mégis, bizonyos fokú lelkiismeret-furdalásunk támad. Éppen azért, mert Isten szeme mindent lát. Nos, rám pontosan így néz le ez a nap, ez a napisten, és innentől tudom, hogy ez a látszólag egyszerű, sablonos tájkép nem vásárban kapható tucatmunka, mely jó lesz a falusi rokonoknak nászajándékba, hanem unikum, igazi műalkotás.

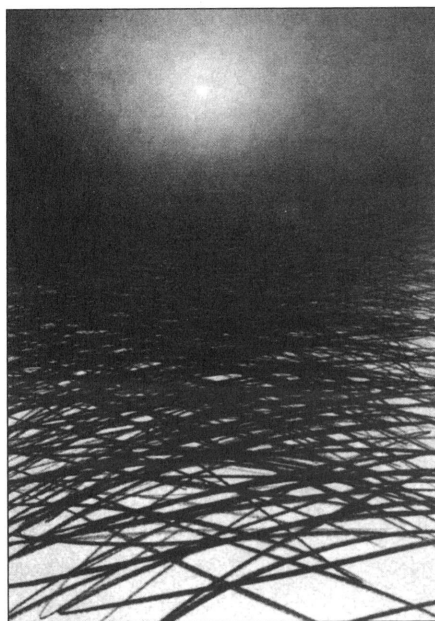
A művészetben különben sem szabad hibázni, akárcsak az árbockosárban ülő matróz hibája is végzetes lehet, elsüllyed a hajó, ha elbóbiskol. Mi most azonban ne bóbiskoljunk, vegyük át a matróz szerepét, és merüljünk bele a pannon táj tengerészének munkáiba.

Egy retrospektív kiállításra ugyan kiváló alkalom az, hogy Penovác Endre festőművész húsz éve van a profik pályáján, de mivel a művészet kevésbé viseli el a hivatásosságot – ezt hagyjuk a politikusokra, sportolókra és másokra –, e helyütt emeljük ki inkább azt, hogy a húsz év az pont kétszer tíz. És ez esetben a kettes számra figyeljenek oda.

Többnyire a sokoldalú művészeket szokás isteníteni, a hagyományos értelemben Penovác is az, hisz dolgozik ő mindenféle anyaggal, technikával, de

Penovác Endre: Síkság, 1997

Penovác Endre: Köd, 1996

itt és most – már csak a kétszer tíz év miatt is – szögezzük le azt, hogy festőnk: kétoldalú festő. De ez a kétoldalúság éppen elegendő, mert festészete ily módon világszemléletét is visszaadja. Mindent kettévág, vagy pont fordítva: kettőből csinálja meg az egészet, és ez a *kettő* szétválaszthatatlan egymástól. Nézzék meg Penovác almáit: csak az egyik felüket látjuk, de nem lát az, aki nem látja a másik oldalukat . . .

Az ellentétek mestere ő – az árnyék nekifeszül a fénynek, az eget a szemhatár választja el a határtól, de végső soron mindig annak a kérdésnek a feszegetéséről van szó, hogy hol húzódnak a szabadság határai, hogy a szabadságot mennyire kötik meg az adott formák, legyen az geometria, ami tőlünk függetlenül létezik (legalábbis egyes matematikusok szerint), vagy racionalitás, aminek lényegét – tehát hogy mi számít ésszerűnek – mi magunk adjuk és mondjuk meg. Penovác Endre nemcsak egyes képeinek technikai mivolta okán diptychonista, hanem gondolkodásmódja és – ami ugyanaz – festészete révén is: éles határt húz, megkülönböztet, hogy a kettőből egyet, azaz képet alkothasson.

Az öreg Tolsztoj szerint az igazi művészetnek három ismérve van: őszinteség, világosság, eredetiség. Penovác művészete őszinte, mert az éppen divatos áramlatokkal vagy éppen az aktuális társadalmi elvárásokkal szemben magából és az őt körülvevő tájból, tárgyakkól, helyzetekből merít. Festészete világos, mert a fényvel játszik, de a másik értelemben is, tudniillik hogy miközben az értelmezések sokaságát teszi lehetővé, a legjobbat, a tágasság iskoláját kínálja fel. És eredeti, mert kísérletezik: hagyományosnak mondott témákat helyez új kontextusba.

Művészetét a vajdasági közönség java ez ideig a jól ismert, sőt, mi több, elcsépelet metaforák nyomán értelmezte: szülőföld, síkság, vajdasági táj, sár, hó, nyugalom, tisztaság. Nem mondom, hogy e sablonokban ne lenne valami, de ahogyan Penovác Endre húsz éve folyamatosan állandó motívumait „vágja ketté”, értelmezi újra, szedi szét és rakja össze, ugyanúgy ráfér a műértő közönségre is, hogy mindig más és más fényben nézze meg és élje át e képeket. Ha már a festő felkínálta ezt a lehetőséget.

Talán már, tisztelt közönség, volt alkalmuk észrevenni, hogy megnyitóm első része az úgynevezett hivatalos szöveg, amely a meghívóban is helyet kapott. Időközben volt alkalmam gondolkodni, mármint Penovác Endre művészetén és a metaforakészletről, no meg Topolyáról, Bács-topolyáról, ahol most vagyunk, s ahol festőnk él. Vajon mit jelent Topolyának Penovác festészete, és hogy tájékkunkon félreértik-e azt a tájértelmezést, amit ő képein, képeivel művel?

Nyilván nagyképűségnek tűnik – és az is –, ha azt mondom, hogy igen, félreértik, bezzeg én nem. Penovác már régen nem Topolya festője, és pont azért nem Topolya festője, mert a művészetben nincs ilyen, hogy Topolya

festője. Az amatőrizmusban, a kultúregyesületi ezekben meg amazokban lehet, hogy van ilyen, de a művészet logikája más, a műértő közönség másképpen szemléli a festményeket, ahogyan az igazi művész is. Meglehet, hogy egy-egy Penovác-mű megfelelő nászajándéknak tűnik, amennyiben jól mutat a falon – ami nagyon is nem mellékes szempont –, s így a fiatal házások is elégedettek az ajándékkal, elvégre ők fogják nézegetni; nem kevésbé elégedett a násznép, hisz úgy tudják, Penovác elismert festő, hallottak róla, így a képe is ér valamit – de ez már annál kevésbé fontos szempont – ám nekem – és a megjelenteknek némiképp e helyütt is – volt alkalmam megtekinteni a mester oeuvre-jének e kiállításánál persze nagyobb hányadát, s így megízlelni, hogy egyebek mellett ugyan Penovác a táj mestere, a bácskai tájé és ami hozzá kapcsolható, úgymint puli, pipacs, szántóföld, felhők, fű, nap, de sokkalta tovább megy, övé a tenger és a tengerparti kavics, a zöld, fehér és barna kavicsok – mindaz, ami itt, e tájékon nincs. De, hangsúlyoznám ki, szó sincs itt jügónosztalgjáról, hogy akkor volt itt nekünk tengerünk, ma meg nincs – szerencsére a festészetet az ilyesmi kevésbé érdekli. Ám számomra nemrégiben tanulságos volt Dubrovnikban pár tárlatot és utcai festő-árus munkáit megtekinteni, hogyan pingálják le az isteni várost, az isteni tengert, a naplementét, a kőből épített várat, palotákat, házakat, a szűk utcácskákat, a csónakokat. Hát – sehogy, legalábbis az alapján, amit láttam. Dilettánsok, mondhatnám, mindnyájan azok, csak éppen jó helyre születtek.

Hogy Penovác jó helyre született-e, képeivel válaszol, de ráfelel is, ahogyan megfesti azt, amit máshol lát. Ez a fontos, hogy: lát. Megéli a szépséget, ugyanakkor helyet hagy nekünk is arra, hogy lássuk a szépet, és a szemhatáron, amely tehát oly gyakran kettévágja képeit, túl is nézhessünk, tovább láthassunk mi is. Mint művészetet, természetesen Penovác Endre művészetét is lehet támadni – Platón kezdte ezt az egész –, ám éppen a szépség jelenléte miatt lehetünk mi itt nyugodtak. Ahogyan ugyanis egy okos ember, egy esztéta mondotta: „A szépség, bármi legyen is az, kétségkívül olyan ellenállhatatlan vonzerőt fejt ki az emberi nemre, amely önmagában felmentést ad számára, s nincs szüksége védelmezőkre.”

Ímhol, itt vagyunk, tekintsék hát meg ezen műalkotásokat – a szépet csak nézzék, a művészetet meg ítélje meg ki-ki maga. És nagyon nem mellékesen köszöntjük a húszéves munkásságát ünneplő festőművészt, Penovác Endrét.

SZERBHORVÁTH György

Elhangzott Topolyán a Penovác Endre – 20 év képei című kiállítás megnyitóján 2004. szeptember 15-én

VANNAK, AKIK MÉG HAZAÁLMODJÁK MAGUKAT

Kiállítás a futaki svábokról – „Was nicht ist, kann noch werden”

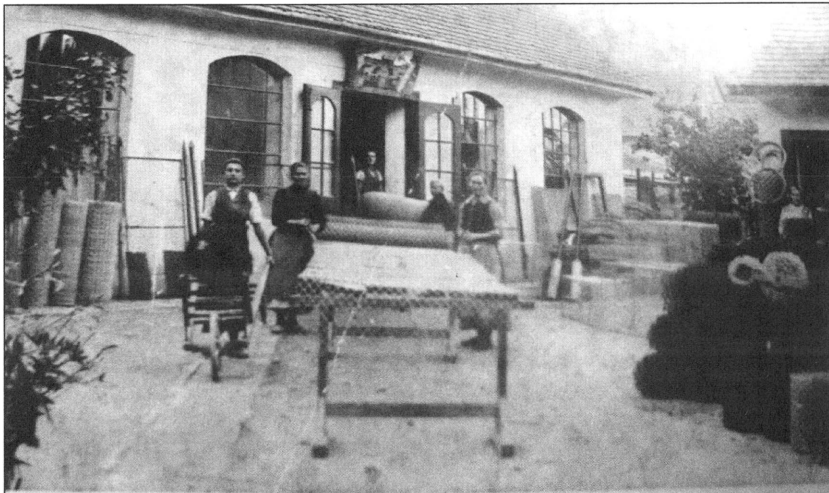
Ez év szeptember 3-án nyílt meg a valamikori Forradalmi Múzeum alagsorában a futaki svábság életét bemutató kiállítás, amelyet közösen szervezett a München-Haarban lévő Duna menti Svábok Múzeuma, a Vajdasági Múzeum, az Újvidéki Városi Múzeum és a Községi Műemlékvédő Intézet. Mint az úttörőnek számító, 2003 márciusában Újvidéken vendégszereplő Háztörténetek című – egy-egy Duna menti sváb család történetét feldolgozó – kiállításnak, ennek a rendezvénynek a szervezése és megnyitója körül sem maradtak el azok a kellemetlenségek, amelyek olyan történelmi korszakkal vagy kérdéssel foglalkoznak, amelyek nemcsak az egykori szocialista Jugoszlávia történettudománya számára jelentettek tabut, hanem még napjainkig sem történt meg azoknak tudományos feldolgozása. Az ilyen érzékeny, máig is feldolgozatlan és tudományosan nem értékelt témák közé sorolhatóak a második világháború befejeződésének eseményei: 1944 őszén a kollektív bűnösséggel megbélyegzett magyarok és németek sorsának alakulástörténete, vagy az ideológiai leszámolás szerb áldozatainak számbavétele.

Ranko Končar professzor, a Vajdasági Múzeum igazgatója a kiállítás megnyitóbeszédében úgy értékelte, hogy „a második világháború a Vajdaság minden nemzetének nagy szerencsétlenséget okozott, s erről számos tudományos történeti mű tanúskodik. Ezeket a megállapításokat még mindig ellentmondásosan magyarázzák, az azonban cáfolhatatlan, hogy a Duna menti sváb etnikum sorsa különösen dramatikus”. Ennek a sorsalakulásnak történelmi értékelése, bíráló elemzése, a vajdasági németiség kollektív bűnösség alóli felmentése szerinte a modern történettudomány egyik alapvető feladata, melynek kiindulópontja a háborúellenes állásfoglalás lehetne.

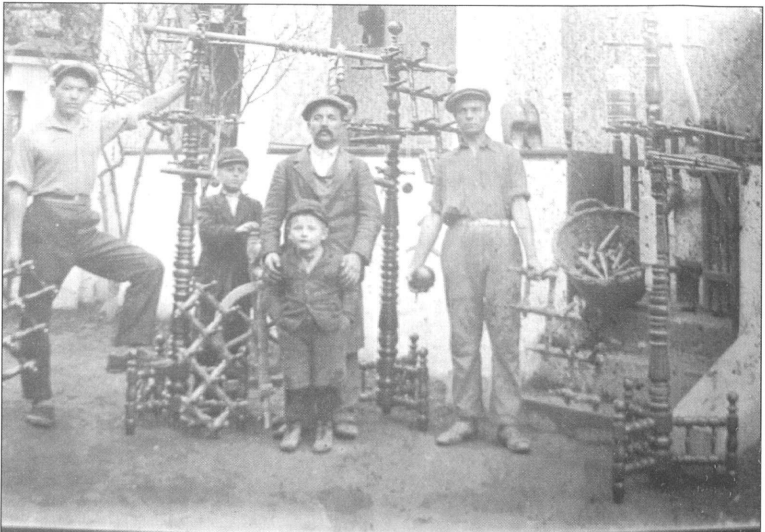
A futaki svábok életét bemutató kiállítást is a fent idézett sorok szellemében igyekeztek megvalósítani. A kiállítás szerzője – a ma Erlangenben élő Stefan Barth – nem szakavatott történész. Futakiként és az események szemtanújaként sajátos, szubjektíven megélt család- és helytörténeti kiállítást készített. Bemutatta a svábok három hullámban történt betelepülését (1722–1726, 1740–1780, 1782–1787); az 1918-as eseményeket, a széthulló Osztrák–Magyar Monarchia területén élő 1 500 000 Duna menti svábnak három országba való szétszóródását; az 1944 októberét követő eseményeket – sőt egy lépéssel tovább lépve –, az őshazába visszatért Duna menti svábok háború utáni Németországban újratekintett életét is hitelesen és dokumentáltan igyekezett prezentálni. A számunkra ismerős menekültorszról is szólt, a sajátosság megőrzésére való törekvésről, az új élet megszervezésének és megteremtésé-

865 1., 2. und 3. Klasse Jahrgang 1922 - 1924 mit Lehrer Georg Ottmann, Aufn. um 1932

958 Drahtverarbeitung (Aufn. 1928)

Sortiment der hergestellten Drechslerware,

Aufn. um 1933

643 Bei der Weinlese

Aufn. um 1938

nek kínos kezdeteiről. A téma ilyen megközelítése a kiállítás tagadhatatlan erényévé vált.

A kiállítás szervezője a történelmi áttekintés mellett, különös figyelemmel mutatta be a futaki svábok életének minden részletét, nagy hangsúlyt fektetett a néprajzi sajátosságokra. A látogató megismerheti a sváb ház kinézését, berendezését, a jellegzetes futaki sváb népviseletet, a családi eseményeket, a születést, az esküvőt, a temetést, valamint azokat a foglalkozásokat, amelyekben a futaki svábok jeleskedtek, a földműveléstől kezdve a különböző kézműves műhelyekben tevékenykedő mesterek munkájáig. A sváb közösség társadalmi életét illusztrálva a dalárdákat, a Liederkranzot (1909) és az 1883-ban alakult Sängerbundot mutatta be. A futaki németiség egyik jellegzetes tavaszi közösségi ünnepét bemutató fényképfelvételeken (májusfaállítás és az önkéntes tűzoltóegylet) egy kisebbségi élet tükröződik. Különös figyelmet érdemelnek a közös fényképek, a futaki sváb gyerekek iskolai emlékei. Ezek a szülőhelyhez való kötődés és tartozás leghűbb tanúvallomásai. A fényképek alatt a régi futaki sváb vezetéknevek olvashatók: Barth, Rieger, Kippert, Knöbl, Popper, Baumgartner . . .

A mintegy 500 000, 1918 után Jugoszláviában kisebbségként számon tartott német közül (legnagyobb részét Duna menti sváb) napjainkban 3000-en vállalják nemzeti hovatartozásukat. Azok pedig, akik menekülni kényszerültek, a politikai helyzet megváltozásának eredményeként – még ha a kiállítás szervezője ezt a kérdést kizárólagosan a szerb–német viszony függvényeként kezeli is –, még hat évtized múltán is, most már mind gyakrabban fizikailag is, de álmaikban mindig itthon járnak.

A németkérdés a Vajdaságban élő összes nemzet közös, huszadik századi történetének elkülöníthetetlen része. Ennek bizonyítéka a szülőföldjüktől elszakítottak hazavágyása évtizedek múltán is, és a hazatérés öröme. Stefan Barthnak a futaki svábok múltbéli életét bemutató kiállítása kimondatlanul is erről az ösztönös érzésről szól. Kényes témát érintő, őszinte kiállítás szemtanúi lehettünk.

ÓZER Ágnes

KRÓNIKA

1972 és 1976 között Kosztolányi szülővárosában, Szabadkán jártam gimnáziumba, és ott került a kezembe Kosztolányi Dezső *Tengerszem* című könyve. A sok szép történet közül leginkább a Fánika című maradt meg emlékezetemben: „A templom pitvarában, ahová három süppedt, a hívók lépteitől, csókjaitól kivölgyelt vörösmárvány lépcső vezet, koldusok kuporodtak őskori elhagyatottságban, szakadt ködmönben, viharverten. Köztük egy asszony is – úgy ötven és hatvan között – fekete kendőben. Az én dajkám, aki most koldul.”

Ifjúságom temploma volt a Szent Terézia-templom, és valahányszor Szabadkán járok, mindig szemügyre veszem a kivölgyelt márványlépcsőket, mintha csak Desire vagy a csantavéri dajka lányomait keresném. Itt Magyarokizsán is, ahol a bölcsőm ringott, ezeket a kikopott, kivölgyelt küszöböket keresem a vigadó teraszán, a városháza bejáratánál, a templom sekrestyéjénél. Keresem az emlékek nyomait, és gyakran felidézem magamban a költőóriás egyik gyönyörű versének sorait: „Ötven, jaj, ötven éve – szívem visszadöbben – halottaim is itt-ott egyre többen, már ötven éve tündököl fölöttem ez a sok élő, fényes égi szomszéd.” Lelki szemeim előtt most megjelennek a kedves írótlársak, akikkel még nem is olyan régen együtt vándoroltunk az élet rögzös útján, és akiket mint lelkipásztor utolsó útjukra, a nyugalom, a csönd kertjébe kísértem: Keszég Károly, Tripolsky Géza, Koncz István, Bori Imre.

Emlékezni jöttünk össze, emlékezni azokra, akik jó szívvel szintén emlékeztek az elődökre.

Fehér Ferenc 1956 szeptemberében, épp itt a Népkert egyik padján üldögélve írta meg egyik legszebb versét dr. Kosztolányi Árpádnak ajánlva *A vidéki rokonokat*: „Allunk s csak szorongatjuk hónunk / alatt a sorsunk. Valaki nincs / már, s érezzük, a csend vizébe / fúlnak, járdákon elvesző léptek / suhanó emberöltők.”

Most itt állunk ismét, ahogy ezt az imént idézett költőnk mondaná – „halvány Kosztolányi arcok” – a csönd városában, hogy szívünket, lelkünket eltöltse a csend és a nyugalom.

Egy francia filozófus szép gondolatát idézném: „Minden beszéd mögött, ami valamit ér, létezik egy még többet érő hallgatás. A némaság mély, mint az örökkévalóság, a beszéd sekély, mint az idő. Jaj, annak a kornak, és jaj, az embereknek, ha ezt az igazságot elfelejtik.”

Kedves barátaim, ha éjszakánként felnézünk a csillagos égre, talán csillaghullásra, valamilyen égi tünetény felbukkanására várva, nem is gondolunk arra, hogy a szabad szemmel látható csillagok némelyike már nem is létezik, csupán a fényét látjuk még mindig. Ezt a gondolatot a magyar irodalomban Rónay György fogalmazta meg a legszebben *Asztronómia* című versében:

*Honnan jön ez a fény
az űrben, az üres
égen ez a sugár?*

*Az a csillag talán
már nem is létezik,
ahonnan útrakelt.*

*Elmúlunk. De a fény
partot ér valahol.*

Barátaink, az író társak, akik a csend, a nyugalom és a fény országában élnek, a halvány Kosztolányi-arcok már nincsenek velünk, de pislákoló fényüket még mindig látjuk.

Látjuk Magyar Kanizsa szülőtteinek pislákoló fényét is. Nézzétek csak: „Az újságíró és műfordító Ozoray Árpád, az egykori bécsi hírlapíró Hermann Vilmos, a tanító, a költő, a színművészet mestere, Szatmári Sándor, a hegedűépítő Tóth János, Kodály Zoltán tanítványa, Harsányi Tibor zeneszerző és zongoraművész, a színművész Sziklay József, a vízépítőmérnök Beszédes József.”

Urbán József 1972-ben a *Dolgozók* című hetilapban így fogalmaz:

„Van tehát Kanizsának a múlt századból, a századforduló idejéről és a közelmúltból is olyan író, újságíró, műfordító, színművész alkotó-művész és építő egyénisége, akiket talán egyszer éppen az író tábor alkotói a mécs fénye, a gyertyaláng vagy a villany fénye mellett teljesebben, maradandóbban a napfényre hoznak. Az érdemes élőkről pedig mindig és most is majd az utókor beszél.”

Nézzük tehát a fényeket, a magyar kanizsai író tábor megálmodóinak fényeit. Az a fény partot ér valahol – talán a szívünkben.

BOGDÁN József költő-plébános

Elhangzott 2004. szeptember 9-én a Kanizsai Író tábor megnyitóján

IN MEMORIAM

ELHUNYT LIPPAY ETELKA – Szabadkán szeptember 29-én nyolcvannégy éves korában elhunyt Lippay Etelka színműíró, több emlékezetes színpadi mű szerzője. 1950 és 65 között a szabadkai Népszínház munkatársa volt, sokszor ünnepelt szerző. Főbb munkái: Boldogság részletre, szabadkai Népszínház 1960; Fő a nyugalom, 1961. Munkásságát többek között Dér Zoltán, Németh P. István és Kolozsi Tibor méltatta.

DÍJAK

ESTERHÁZY PÉTER BÉKE DÍJA – Esterházy Péternek ítelték oda a német könyves szakma Béke Díját, amelyet személyében – Konrád György után – másodszer kapott meg magyar író. Az ünnepséget ezúttal is a frankfurti Szent Pál-templomban, az 1848-as német nemzetgyűlés tanácskozási színhelyén rendezték. A Szent Pál ma már nem működő templom, rendezvényeknek ad helyet, s a múzeum emlékeztet az 1848-as eseményre. A Harmonia caelestis és a Javított kiadás szerzője rangos közönség, mintegy hétszáz díszvendég, köztük Horst Köhler német államfő jelenlétében azt mondta, hogy az irodalmat nem díjak miatt művelik. Az irodalom nem a tolerancia, hanem a szenvedély és a szeretet birodalmába tartozik. Szeretettel azonban nem lehet társadalmat alkotni, ahhoz nem elég megbízható. Az irodalom nem a béke követe, ha egyáltalán valamié, akkor a szabadságé. A szabadság azonban egyszer békét, máskor háborút akar. Esterházy Péter összehasonlítást tett a német és a kelet-európai, köztük a magyar múltfeldolgozás között is, egyebek között megállapítván: általános reflex, hogy a kelet-európaiak állandóan az áldozat szerepében látatják magukat. A német nemzeti emlékezet lényegesen tágasabb, nem tér ki a

saját felelőssége elől, de nem nevezheti meg mások felelősségét, mert ha ezt megkísérli, „hisztérikus bizalmatlanságot” vált ki. Az író szerint a németekkel szembeni gyűlölet Európa fundamentuma a háború utáni időkből, európai szokás a saját bűntetteket a német bűntettekkel elfedni. „A német önsajnálát differenciáltabb, mint a magyar, több munka fekszik benne, s ez megtiltja például, hogy nacionalista vagy rasszista nyelvezetet használjon” – fejtegette Esterházy Péter, aki beszédében röviden felemlelte szavát a vajdasági magyarokat ért atrocitások ellen is.

MAGYAR ÖRÖKSÉG DÍJ – Magyar Örökség Díjjal tüntették ki Dudás Károly író, a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség elnökét, a Hét Nap főszerkesztőjét. Az idei díjkiosztást szeptember 25-én a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében tartották meg. Posztumusz díjazott Keresztury Dezső író, irodalomtörténész, akadémikus és Zielinsky Szilárd, a magyar vasbetonépítés atyja. A díjazottak között volt Szabó Dénes, a budapesti Cantemus gyermekkórus és a Pro Musica leánykar vezetője, Szőnyi Erzsébet zeneszerző és Endrédy Vendel zirci főapát. Az egyetlen határon túli kitüntetett, Dudás Károly író, aki irodalmi és közéleti tevékenységéért érdemelte ki az elismerést.

SZENTELEKY- ÉS BAZSALIKOM-DÍJ – A Szenteleky- és a Bazsalikom-díj bírálóbizottsága (Böndör Pál, Börcsök László, Gerold László – elnök, Ózer Ágnes és Utasi Anikó távollétében) október 6-i ülésén a 2004. évi Szenteleky Kornél Irodalmi Díjat egyhangúlag Jung Károly írónak, néprajztudósna és egyetemi tanárnak ítélte oda több évtizedes magas szakmai színvonalú néprajzi, irodalmi, művelődéstudományi kutatói munkásságáért, amely során az egyetemes magyar, illetve vajdasági témák iránt mutatott kivételes szakmai, tu-

dósi affinitást és felkészültséget, miközben a Szentelky-hagyomány szellemében különös figyelmet fordított az összhasonlító folklór- és művelődéstörténeti témákra és kutatásra is. A bírálóbizottság a 2004. évi Bazsalikom Műfordítói Díjat egyhangúlag Marko Čudić fordítónak ítélte oda, aki eddig már tanújelét adta annak, hogy irodalmunkat színvonalas tolmácsolásban közvetíti a szerb ajkú olvasóknak. A bírálóbizottság a díjjal a fiatal, tehetséges fordító további érdeklődését és munkásságát is serkenteni kívánja. A díjat október 16-án Szivácon adták át.

MEGJELENT

Hóza Éva: *Idevonzott irodalom*. Tanulmányok, esszék, kritikák. Grafoprodukt, Szabadka, 2004

RENDEZVÉNYEK

SAVA BABIĆ HETVENÉVES – A Belgrádi Városi Könyvtár művészeti osztálya Ljiljana Zecević szervezésében szeptember 13-ától 30-áig tartó programsorozattal köszöntötte a 70 éves Sava Babićot, és alkalmi kiállítással tisztelgett a neves író, műfordító, egyetemi tanár 45 éves irodalmi munkássága előtt. A programot indító kiállítást Sava Babić kiadott és nyomtatásban még meg nem jelent műveiből állították fel, és Kasza József a VMSZ elnöke és Raša Popov író nyitotta meg. A zenei részben Mczei Szilárd mutatkozott be a fővárosi közönségnek, valamint a budapesti Szabados György is koncertezett. A kísérőprogramok keretében az ünnepezt író előadásokat tartott a kortárs szerb irodalomról, továbbá Hamvas Béláról is. Szeptember 21-én Bányai János irodalomtörténész Sava Babić és a magyar irodalom kapcsolatáról értekezett.

NÉPRAJZI KONFERENCIA – A Topolyai Napok idei rendezvénysorozatában

kapott helyet ismét a hagyományos néprajzi konferencia, amelyet a legújabb kutatások eredményeinek bemutatására, illetve a fiatal vajdasági néprajzosok találkozója céljából szerveztek. Szeptember 11-én a tanácskozást három ülőszakasban tartották meg. Előadók voltak: Gleszer Norbert (Valódi vallásosság – minőségi szórakozás), Máté György és Smid Bernadett (Ludasi borbélyok), Kemény Márton (A homoki szőlőtermesztés mintái a Ludasi-tó vidékén), Vermes Veronika Borbála és Vermes Péter (A Vermes család hagyatéka), Papp Richárd (Nemzettudat és rituális gyakorlat a vajdasági magyarok életének tükrében), Ambrus Vilmos (A szerémségi magyarok identitásmegőrzésének lehetőségei), Silling Léda (Piacok és piacozók a szerémségi Maradékon). A tanácskozás keretében a résztvevők megkoszorúzták Harkai Imre sírját, majd látogatást tettek a Topolyai Múzeumba. A Délutáni szekcióban az egyetemeken, egyesületekben folyó, vajdasági néprajzot érintő kutatásokból hangzottak el előadások. Raffai Judit a Kiss Lajos Néprajzi Társaság tevékenységét ismertette.

TÖRTÉNELMI KONFERENCIA – Szeptember 18-án Magyaránizsán tartottak történelem tárgyú konferenciát, melyen három neves történész – Basa György (Óbecse), Zakar Péter (Szeged) és Kosaras Péter Ákos (Budapest) – a mi régióink sorsát eldöntő eseményekről számolt be. Basa György a délvidéki betelepítések a XIV–XX. században címet adta munkájának. Zakar Péter hadtörténész az 1848–49-es szabadságharc hadi eseményeit taglalta a Délvidéken. Kosaras Péter Ákos hadtörténész Az I. világháború és következményei cím alatt foglalta össze a Délvidéken zajlott eseményeket.

32. CSÉPE IMRE EMLÉKNAP – Szeptember 24-én tartották meg Kishegy-

sen a 32. Csépe Imre Emléknapot. Jódal Rózsa megnyitotta az évfordulót jegyző vajdasági írók: Börcsök Erzsébet, Tóth Lajos, Király Ernő, Papp Dániel, Juhász Géza, Dési Ábel és B. Foky István kiállítását. Bori Imre és Rác József emlékének egyperces hallgatással adóztak a résztvevők, majd ezt követően az előbbiről Bordás Győző, az utóbbiról pedig Papp Imre beszélt. A rendezvény keretében ismertették az emléknapok keretében 23. alkalommal megrendezett Aranyeső Vers- és Prózamondó Verseny eredményeit, amit a Radmila Marković, Jódal Rózsa és Kormos Irén összetételű bírálóbizottság dolgozott fel. A díszülésen Csordás Mihály Csépe Imre munkásságát méltatta. Király Ernő Csépe-höz fűződő barátságáról emlékezett meg. A vajdasági magyar írók első, Dettre János és Radó Imre szerkesztette, 1924-ben megjelent antológiájáról Bence Erika szólt. Juhász Géza és Tóth Lajost Szőke Anna, Süveges Eta színésznőt pedig Virág Gábor köszöntötte. Böndör Pál az 55 éves Újvidéki Rádió történetét ismertette.

NÉPRAJZI TANÁCSKOZÁS – A Kiss Lajos Néprajzi Társaság szeptember 25-én Szabadkán a rontás témakörben néprajzi ülést tartott, s egyben a hatvanéves néprajzkutatói, Jung Károlyt is köszöntötték a szervezők. Az ünnepélyes ülészakon a Magyar Néprajzi Társaság nevében Pócs Éva, a Kiss Lajos Néprajzi Társaság nevében pedig Raffai Judit köszöntötte az ünnepeltet. Előadók voltak: Pócs Éva A magia szerepe a boszorkányság rendszereiben, Alojzije Stantić Neka virovanja o praznovirju kod Bunjevaca, Raffai Judit A baj felfogása Ludason, Nagy Abonyi Ágnes A rontáselhárító denevér egy kanizsamonostori adat tükrében, Balla Ferenc Rontást gyógyítók (boszorkányok) a XXI. században című dolgozatokkal.

VII. HERCZEG FERENC EMLÉKNAPOK – Szeptember 26-án zárult a háromnapos rendezvényt sorozat, a VII. Herczeg Ferenc Emléknapok Versecen. A tudományos ülészak előadója volt Kiss Imre, Tóth Glemba Klára, Bálint Sándor, Matijevics Mária és Kaszás Károly.

KIÁLLÍTÁS

VAJIDASÁGI VÁROSOK RÉGI FÉNYKÉPEI – Vajdasági városok régi fényképeszek lencséjével címmel nyílt fotókiállítás az újvidéki Vajdasági Múzeumban. Milkica Popović, a kiállítás szerzője a tárlaton időrendi sorrendben, az 1850 és 1914 között készült fotókon és képeslapokon mutatja be Vajdaság nagyobb városainak tereit, épületeit. A tárlat anyaga egyéves kutatómunka eredményeként tárja a látogatók elé a térségünkben fellelhető legkorábbi urbánus fotográfiákat: utcarészleteket, tereket, épületeket, panorámaképeket, melyeket érdemesnek tartottak megörökíteni a XIX. század ismert vagy ismeretlen fényképészei. A képek nemcsak gyönyörködtetnek, de egyben esztétikai értékítélet meghozatalára készítenek. A több száz régi fotó számtalan harmonikus épületsorát – melyeket munkájukkal megmentettek az utókor számára – hiába keressünk, hisz egyik része a világháborúk rombolásának, másik része pedig az urbánus közösségek fejlődésével járó korszerűsítés martalékká vált. Vajon szebbet teremtett-e helyettük az utókor? Erről is ítéletet hozhatnak a tárlat megtekintői – hangzott el a megnyitón, ahol a szerző munkáját és a kiállított anyag jelentőségét Ranko Končar, a múzeum igazgatója és Németh Ferenc fotótörténész méltatta.

RÉVÉSZ RÓBERT FOTÓI – Szeptember 7-én Zentán, 8-án pedig Magyar-kanizsán nyílt fotókiállítás a Révész Róbertnek, aki a zentai Táncfőiskola című tárlatán

az elmúlt tízéves munkájának a legjobbjait állította ki, s ezek a kortárs magyar (színházi) táncot tükrözték. Magyarokanizsán a dzsesszfesztivál kiállításának keretében voltak láthatók a dzsessz tematikájú képei.

VICAI OLIVÉR FOTÓKIÁLLÍTÁSA
– Szeptember folyamán Vicai Olivér szabadkai fotóművész munkáit Tiszaszentmiklóson, Zentán és Csókán állították ki. A fényképek hűen tükrözték a természet varázslatos szépségét, amelyek mellett a külső szemlélő gyakran közömbösen megy el. Az egyik sorozata a tiszavirág rövid, de annál gazdagabb életét mesélte el.

KARIKATÚRA – Szalai Attila karikatúrákiállítása nyílt meg szeptember 24-én a szabadkai Border Caffé – Fitness Clubban. Témája az egészséges életmód volt.

SZÍNHÁZ

DÍJ A JÓZANOK CSENDJÉNEK – A budapesti Magyar Stúdiószínházi Műhelyek XVI. Fesztiválján a Belgrádi Nemzeti Színház Csáth Géza/Gyarmati Kata/Mezei Kinga A józanok csendje című előadása RÉV 8 RT. Alkotóközönségi Díjban részesült.

A PADLÁS – Szeptember 20-án a szabadkai Kosztolányi Dezső Színház Diáxínpada bemutatta Presser-Sztevánovity A padlás című musicaljét. Az előadásban Csernik Attila, G. Erdélyi Hermina és a darabot színpadra állító Mess Attila mellett három szabadkai általános iskola, a Majsai úti, a Széchenyi István és a Kizúr István Általános Iskola diákjai, valamint a ludasi Sylver tánc csoport tagjai láthatók. A koreográfiát Kovács Szabina készítette. A szereplő fiatalok pedig Engi Attila, Pletl Loránd, Szöllösi Tivadar, Ignác Szilveszter, Sztrika Igor, Forgács Ákos, Lányi Edvárd, Bicskei Dániel, Puzity Kornél és Sztrika Olivér.

ÉDEN – Nagy József és a Jel Színház szeptember 15-én színpadra vitte Éden című előadását, melyet a Kanizsai Kör és Nagy József, valamint a Jel Színház és a BITEF színház közös produkciójaként valósítottak meg. A világbemutatót megelőzte két előbemutató is, 8-án Magyarokanizsán, 13-án pedig Újvidéken. Közreműködött Vigh András, a Dél-alföldi Szaxofonegyüttes, Žorž Grujić, ifj. Burány Béla, Ágoston Béla, Szokolay Dongó Balázs, Benkő Róbert, Geröly Tamás. Előadók voltak: Nagy József, Bicskei István, Francia Gyula, Krupa Sándor, Gemza Péter, Szakonyi György, Mezei Kinga, Szorcsik Kriszta. Zene: Szelevényi Ákos. Az előadásról Nagy József nyilatkozata: „A hosszú ideje otthonától távol élő költő álma, hogy hazatérhessen, megvalósul – ám ekkor börtönbe kerül. Az Éden elnevezés az otthonnal azonosul, de a valóságban ez pokollá lesz.” Az Éden című darab rendezője, Nagy József a Politika napilap művelődési rovatának különdíját kapta a 38. BITEF-en.

IV. VAJDASÁGI MAGYAR DRÁMAÍRÓ VERSENY – Szeptember 21-én tartották meg a IV. Vajdasági Magyar Drámaíró Versenyt az Újvidéki Színházban. A legjobb szövegért Gyarmati Katát, a legjobb rendezésért pedig Vicsek Károlyt jutalmazta a Vajda Tibor rendező (elnök), Beszédes István író, Fischer Károly színművész összetételű zsűri. A drámaszerzők közül második lett Brestyánszki B. Rozália, harmadik pedig Jódal Rózsa. A rendezők közül Hernyák György a második, L'uboslav Majerác pedig a harmadik hely. A három előadásban nyújtott színészi alakítások közül a legjobb női főszereplő Szorcsik Kriszta, a legjobb férfi főszereplő Nagypál Gábor, a legjobb női mellékszereplő Jónás Gabriella, a legjobb férfi mellékszereplő Mezei Zoltán. A díjkiosztón hirdette ki az Újvidéki Színház a tavalyi évad legjobb szí-

nészeit. A közönség a legjobb női főszerep megformálójának Jankovics Andreát tartotta, a legjobb férfi főszereplőnek a 2003/2004-es évadban Balázs Áront. Idén a mellékszerepekben remeklő színészeket is megnevezték, ezek Krizsán Szilvia és Gircz Attila. Újabb díjat is alapítottak a színházakok: a vándor Köldökpiercing Díjat, amelyet az év legnagyobb bakiját vétő színész kapja meg. Az elsőt Puskás Zoltán érdemelte ki.

SPIRÓ GYÖRGY: CSIRKEFEJ – Október 3-án mutatta be a szabadkai Népszínház Spiró György Csirkefej című darabját. A Vénasszonyt Karna Margit művésznő alakította, rajta kívül a következő színészek vesznek részt a színpadi műben: Pálfi Ervin, G. Erdélyi Hermína, Péter Ferenc, Kovács Frigyes, Vicei Natália, Szőke Attila, Csernik Árpád, Mess Attila, Sziráczy Katalin, Pesitz Mónika és Ferenc Ágota. Zeneszerző Matlári Miklós és Lajkó Félix, rendezőasszisztens Szilágyi Nándor, díszlet-jelmeztervező Kovács Yvett, rendező Telehay Péter. Az előadásról Gerold László ír bővebben a Kritikai Szemlében.

ZENE

X. MAGYARKANIZSAI DZSESSZ-FESZTIVÁL – Zene és színház öt napon át: szeptember 7-e és 11-e között Magyarokanizsán, immáron tizedik alkalommal. Az improvizatív zene kedvelői igen gazdag és színvonalas műsort követhettek: első napon a fesztivál elmúlt tíz évéről készült

filmet tekinthette meg a nagyjérdemű Apczi Jenő és Csubrillo Zoltán rendezésében, második este a Jel Színház Éden című előadásának előbemutatóját láthatta. Második nap még a Levendula Népi Kézműves Műhely szervezésének köszönhetően egy gólyalábas zenés felvonulást is láthattak Magyarokanizsán. Csütörtökön Révész Róbert fotókiállításának megnyitóját követően fellépett a Gordana Kostić–Julius Drake duó, ezután Bolla Gábor és kvartettje, majd pedig a németországi Matthias Schubert Quartett. Negyednap Mezei Szilárd szórakoztatta a közönséget, ez alkalommal a Mezei International Nonett elnevezésű zenei társasággal lépett fel. Másodikként ezen az estén a francia La campagne des musiques a ouir együttes zenebohócai szolgáltak gazdag élménnyel. Utolsó este a magyarországi Szabados György zongoravirtuóz lépett elsőnek közönség elé, őt Pavle Aksentijević és a Zapis Orkestra követték, majd az Eldad Tarmu Kvartett koncertezett. Az éjjeli szórakoztató zenét a magyarországi Tóth Viktor kvartett előadásában élvezhették a résztvevők.

ORGONAKONCERT – Szeptember 12-én a szabadkai Szent Teréz-székesegyházban tartott koncerten Kádár Sándor orgonán, Kiss Gábor és Kiss Tamás pedig hegedűn játszott. Fellépett még a székesegyház kamarakórusa is Paskó Csaba vezényletével. Múson J. S. Bach és C. Franck orgonaművei szerepeltek, továbbá zenekari művek és hegedűversenyek.

KOVÁCS SMIT Edit összeállítása

A FORUM KÖNYVKIADÓ IDEI KIADVÁNYAI

Bori Imre: *Ezredéve itt* (helytörténet)

Bori Imre: *Az élet és halál Ősfája alatt* (Írások Juhász Ferenc költészetéről)

Bordás Győző: *Katonaszökevény* (regény)

Jung Károly: *Elbeszélés és éneklés* (tanulmányok)

Hajnal Virág–Papp Richárd: *„Mint leveleket a vihar . . .”* (tanulmányok)

Hornyák Árpád: *Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918–1927*

Burány Béla: *A juhászok így élnek, úgy élnek, I.* (néprajzi gyűjtés)

Németh István: *Hegyalja utca* (esszék)

Gerold László: *Léthuzatban* (színikritikák)

Az Újvidéki Színház harminc éve

Bela Duranci: *Petrik Pál* (monográfia)

Nagy Zsuzsa: *Szakítok éneket* (versek)

Tari István: *Kiadó a keresztút* (versek)

Juhász Erzsébet: *A régi ház* (két mese)

Hornyik György: *Szólóindák között* (ifjúsági regény)

Molnár Rózsa Mária: *Cirkusz a dzsungelben* (bangladesi történetek)

Németh Ferenc: *A nagybecskereki sajtó története (1849–1918)* (tanulmány)

Szabó Palócz Attila: *Falanszter* (drámák)

Purger Tibor: *A birodalom odavág* (publicisztika)

Baranyai Júlia: *Vízbe vesző nyomokon* (helytörténet)

Bozóki Antal: *Az új Európa építése. Az Európa Tanács 55 éve*

ELŐKÉSZÜLETBEN

Gobby Fehér Gyula: *Meglepnek más arcok* (novellák)

Domonkos István–Fehér Kálmán–Tolnai Ottó: *Dolerony* (versek)

Burány Nándor–Dudás Károly–Németh István–Tari István: *Szórványban* (szociográfiai írások)

Szeli István: *Tájkép- és portrévázlatok Zenta honlapjára* (tanulmányok)

Harkai Vass Éva: *Rések és korosztályok* (tanulmányok, kritikák)

Kosztolányi Dezső: *Tere-fere* (elfeledett írások a Bácsmegyei Naplóból [1923–1926])

KRITIKAI SZEMLE

Könyvek

Fekete J. József: A Szívásoktól a Pszichoszomatikus életrajzokig (Danyi Zoltán: *Szívások*; Urbán András: *Hajnali partizán*; Tóth Livia: *Ördöglakat*; Nagy Abonyi Árpád: *Tükörcselek*; Danyi Zoltán: *Pszichoszomatikus életrajzok*) 1437

Bence Erika: A jófiú vakációja (Hornyik György: *Szőlőindák között*) 1441

Németh Ferenc: A zentai hírlapok számbavétele (Pejin Attila: *A zentai hírlapok történeti bibliográfiája [1875–1962]*) 1445

Színház

Gerold László: Spiró György: Csirkefej 1447

Kiállítás

Szerbhorváth György: A Pannon-tenger matróza (Penovác Endre: *20 év képei*) 1451

Ózer Ágnes: Vannak, akik még hazaálmodják magukat (kiállítás a futaki svábokról) 1456

KRÓNKA

Bogdán József: Megnyitóbeszéd (Kanizsai Írótábor, 2004) 1460

Kovács Smit Edit összeállítása 1462

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

A HATÁRON TÚLI MAGYARSÁGÉRT
ILLYÉS KÖZALAPÍTVÁNY

E számunk megjelenését a Tartományi Oktatási és Művelődési Titkárság, a Magyar Köztársaság Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Kulturális Alapprogramja, az Illyés Közalapítvány és Újvidék város önkormányzata támogatja

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

82+3

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat / Szerkesztette Bordás Győző, Buzás Márta. – 1. évf., 1. sz. (1934) – 7. évf., 15. sz. (1940) ; 9. évf., 1. sz. (1945)– . – Újvidék : Forum Könyvkiadó Közvéllalat, 1934–1940 ; 1945–. – 20 cm.

Havonta
ISSN 0350-9079

COBISS.SR-ID 8410114

ISSN 0350-9079

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. – 2004. október. Kiadja a Forum Könyvkiadó Közvéllalat. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/457-216; www.forumliber.co.yu; e-mail: forumkk@eunet.yu – Szerkesztőségi fogadóóra csütörtökön 10-től 12 óráig. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető a 160–15290–87-es zsrószámára (Delta Banka AD Beograd, Fil. u Novom Sadu); előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj 2004-re belföldön 1000 dinár. Egyes szám ára 100, kettős szám ára 200 dinár. Külföldre és külföldön egy évre 60 EUR – Készült az Ideál Nyomdában Újvidéken – YU ISSN 0350-9079